

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET U ZAGREBU

Diplomski rad

Umjetnost renesanse u Dubrovniku: projektna nastava iz
srednjoškolskoga predmeta *Likovna umjetnost*

Sara Marković

Zagreb, 2017.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski rad

Umjetnost renesanse u Dubrovniku: projektna nastava iz
srednjoškolskoga predmeta *Likovna umjetnost*

Sara Marković

Mentor: dr. sc. Jasmina Nestić, viši asistent

Komentor: dr. sc. Tanja Trška, viši asistent

Zagreb, 2017.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest umjetnosti
Diplomski studij

Diplomski rad

UMJETNOST RENESANSE U DUBROVNIKU: PROJEKTNASTAVA IZ SREDNJOŠKOLSKOG PREDMETA LIKOVNA UMJETNOST

Renaissance Art in Dubrovnik: project course for the high school subject *Visual Arts*

Sara Marković

U diplomskom radu predstavlja se prijedlog terenske nastave iz srednjoškolskog predmeta *Likovna umjetnost* koji se bavi renesansnom povijesno-umjetničkom baštinom u Dubrovniku. U radu su iznesene tri faze projektne nastave: učionička nastava, terenska nastava te prezentacija i evaluacija projekta. Svaka etapa projektne nastave potiče učenike na sudjelovanje i samostalno upoznavanje likovnih tema kroz interaktivni sadržaj i rješavanje grupnih te individualnih zadataka. Učenike se upoznaje sa svim segmentima povijesno-kulturnog naslijeđa renesansnog razdoblja u Dubrovniku s naglaskom na najvažnije spomenike, umjetnike i djela. Projektna nastava s odlaskom na teren pokazala se kao izvrstan način za prezentiranje opširne teme poput ove koja je slabo zastupljena u kurikulumu, a čini važan dio povijesno-umjetničke baštine Republike Hrvatske.

Rad je pohranjen u: knjižnici Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Rad sadrži: 180 stranica, 214 reprodukcija. Izvornik je na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: projektna nastava, *Likovna umjetnost*, Dubrovnik, renesansa, arhitektura, kiparstvo, slikarstvo

Mentor: dr. sc. Jasmina Nestić, viši asistent

Komentor: dr. sc. Tanja Trška, viši asistent

Ocjenjivači: dr.sc. Frano Dulibić, redoviti profesor, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

dr.sc. Tanja Trška, viši asistent, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

dr.sc. Jasmina Nestić, viši asistent, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Datum prijave rada: 10. veljače 2015.

Datum predaje rada: 30.6.2017.

Datum obrane rada: 5.7.2017.

Ocjena: odličan (5)

Ja, Sara Marković, diplomantica na nastavničkom smjeru diplomskoga studija povijesti umjetnosti na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, izjavljujem da je diplomski rad pod nazivom “Umjetnost renesanse u Dubrovniku: projektna nastava iz srednjoškolskoga predmeta *Likovna umjetnost*” rezultat mog istraživanja i u potpunosti samostalno napisan. Također, izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije izravno preuzet iz nenavedene literature ili napisan na nedozvoljen način, te da se tekst u potpunosti temelji na literaturi kako je navedeno u bilješkama, uz poštivanje etičkih standarda u citiranju i korištenju izvora.

U Zagrebu, 5.7.2017. *Marković*

SADRŽAJ

1. Uvod	1
2. Zastupljenost teme u srednjoškolskoj nastavi <i>Likovne umjetnosti</i>	2
2.1. Nastavi plan i program i <i>Ispitni katalog državne mature</i>	2
2.2. Zastupljenost teme u udžbenicima iz predmeta <i>Likovna umjetnost</i>	4
3. Nastavni projekt Umjetnost renesanse u Dubrovniku – struktura, metode rada i ciljevi	6
4. Prvi dio projekta: nastava u učionici	9
4.1. Prvi tjedan: Geografski smještaj i povijesne okolnosti	9
4.2. Drugi tjedan: <i>Dubrovnik kao utvrđeni grad</i>	14
4.3. Treći tjedan: <i>Knežev dvor i Divona</i>	18
4.3.1. <i>Knežev dvor</i>	18
4.3.2. <i>Divona</i>	21
4.4. Četvrti tjedan: <i>Gradske palače i ljetnikovci</i>	23
4.4.1. <i>Gradske palače</i>	23
4.4.2. <i>Ljetnikovci</i>	27
4.5. Peti tjedan: <i>Sakralna arhitektura u Dubrovniku</i>	33
4.6. Šesti tjedan: <i>Renesansno kiparstvo u Dubrovniku</i>	38
4.7. Sedmi tjedan: <i>Renesansno slikarstvo u Dubrovniku</i>	46
4.8. Osmi tjedan Ponavljanje gradiva	57
5. Drugi dio projekta: terenska nastava	57
5.1. Prvi dan terenske nastave: Mali Ston, Ston i Dubrovnik	58
5.1.1. <i>Mali Ston i Ston</i>	58
5.1.2. <i>Dubrovačke zidine</i>	60
5.2. Drugi dan terenske nastave: Dubrovnik	62
5.2.1. <i>Gradske palače</i>	62
5.2.2. <i>Divona i Knežev dvor</i>	64
5.2.3. <i>Sakralna arhitektura</i>	66
5.3. Treći dan terenske nastave: Ljetnikovci i Trsteno	67
6. Prezentacija i evaluacija projekta	70

7. Zaključak.....	71
8. Prilozi.....	72
8.1. Vremenik.....	72
8.2. Radna bilježnica	73
8.2.1. PRVI TJEDAN: Povijesne okolnosti i geografski smještaj	74
8.2.2. DRUGI TJEDAN: Dubrovnik kao utvrđeni grad	76
8.2.3. TREĆI TJEDAN: Knežev dvor i Divona.....	78
8.2.4. ČETVRTI TJEDAN: Gradske palače i ljetnikovci	81
8.2.5. PETI TJEDAN: Sakralna arhitektura u Dubrovniku	83
8.2.6. ŠESTI TJEDAN: Renesansno kiparstvo u Dubrovniku.....	85
8.2.7. SEDMI TJEDAN: Renesansno slikarstvo u Dubrovniku	88
8.3. Radni materijali za terensku nastavu.....	89
8.4. Pojmovnik	103
8.5. Prezentacije za učioničku nastavu.....	105
8.5.1. Prezentacija 1: Uvod – povijesne okolnosti i geografski sadržaj.....	105
8.5.2. Prezentacija 2: Dubrovnik kao utvrđeni grad.....	111
8.5.3. Prezentacija 3: Knežev Dvor.....	118
8.5.4. prezentacija 4: Divona.....	124
8.5.5. Prezentacija 5: Gradske palače.....	128
8.5.6. Prezentacija 6: Ljetnikovci.....	133
8.5.7. Prezentacija 7: Sakralna arhitektura u Dubrovniku	142
8.5.8. Prezentacija 8: Renesansno kiparstvo u Dubrovniku	154
8.5.9. Prezentacija 9: Renesansno slikarstvo u Dubrovniku	161
9. Popis i izvori slikovnog materijala u radnoj knjižici i materijalima za terensku nastavu.....	172
10. Popis literature.....	175
11. Sažetak/Summary.....	179

1. Uvod

Grad Dubrovnik slovi kao jedan od najvrjednijih centara umjetničke i povijesne baštine u Republici Hrvatskoj te kao takav nudi pregršt sadržaja za arheološka, povijesno-umjetnička i kulturološka istraživanja. Iako su sve faze grada-države vrijedne pažnje i proučavanja, upravo se XV. i XVI. stoljeće smatraju zlatnim dobom Republike te će biti fokus ovoga prijedloga projektne nastave. Sami grad i okolno područje pružaju priliku za upoznavanje s tipičnim renesansnim tekovinama i lokalnim interpretacijama istih. Kulturna i umjetnička vrijednost Dubrovnika prepoznata je i međunarodno – 1979. godine Dubrovnik je uvršten na popis UNESCO Svjetske kulturne baštine. Osim domaćih majstora, u Dubrovniku možemo proučavati i radove uvriježenih talijanskih majstora te tako vrlo jasno vidjeti razliku između Dubrovnika kao manjeg centra i neizostavne Venecije, kao većeg i utjecajnog centra. Grad Dubrovnik je izvor vrhunske arhitekture, kao i vrijednih primjera iz slikarstva, urbanizma te u manjoj mjeri skulpture. Dubrovnik je neizostavan dio domaće baštine koji se treba poznavati i učenicima približiti, no stanje u školskim programima i udžbenicima je takvo da se vrlo malo vremena posvećuje dubrovačkoj baštini te je upravo zato projektna nastava prilika da se učenike na integrativan i interdisciplinarni način upozna s tematikom.

Predložena projektna nastava izvodila bi se djelomično u učionici i djelomično na terenu te tako omogućila učenicima da ne usvajaju samo činjenice, već da neposredno povežu faktografiju, analize i povijesno-umjetnički kontekst dubrovačke umjetničke baštine s konkretnim sadržajem. Svaki korak u projektnoj nastavi bit će popraćen odgovarajućim materijalima poput *Radne bilježnice* i PowerPoint prezentacija na temelju relevantne literature i sinteze podataka iz svih izvora. Materijali i gradivo obrađivat će se kroz zadatke, aktivnu participaciju i prezentacije učenika te će se stručni i metodološki dijelovi u daljnjem tekstu preklapati. Usvajanje gradiva bit će povezano sa svim sadržajem relevantnim za nastanak i karakteristike pojedinih djela te će se usko povezati sa sadržajem iz predmeta *Fizika*, *Hrvatski jezik i književnost*, *Vjeronauk*, *Povijest* te *Geografija*. Ovakav oblik nastave prilagođen je gimnazijskom programu, ali nije isključivo primjenjiv na gimnazijske programe. Učenici drugog razreda gimnazija s dvogodišnjim programom iz *Likovne umjetnosti* te učenici trećeg razreda gimnazija s četverogodišnjim programom ciljani su skupina ove projektne nastave.

Suvremene tendencije u obrazovanju napuštaju tradicionalni, isključivo *ex chatedra* način poučavanja te se okreću interdisciplinarnim i interakcijskim metodama. Puko usvajanje činjenica kroz frontalnu nastavu više se ne smatra dostatnim te je integracija znanja iz različitih

područja postala nužna stavka suvremenog obrazovnog sustava. Pasivnost više nije dopustiva te se učenike treba aktivno navoditi na učenje, usvajanje znanja i sudjelovanje u provođenju nastave. Projektna nastava uklapa se u suvremene zahtjeve u obrazovanju budući da uključuje i terenski rad s učenicima te usvajanje znanja u neposrednom doticaju s umjetničkim djelima i spomenicima kao predmetima proučavanja. Ovakav oblik aktivnog učenja posebice je izvediv kada se radi o dostupnom terenu u Hrvatskoj, kao što je slučaj s Dubrovnikom.

2. Zastupljenost teme u srednjoškolskoj nastavi *Likovne umjetnosti*

2.1. Nastavi plan i program i *Ispitni katalog državne mature*

Srednjoškolska nastava iz predmeta *Likovna umjetnost* u općim, jezičnim i klasičnim gimnazijama odvija se kroz sve četiri godine školovanja u satnici od jednog nastavnoga sata tjedno. U matematičko-prirodoslovnim gimnazijama predmet se izvodi isključivo u prva dva razreda jednom tjedno, a u prirodoslovnim gimnazijama u trećem razredu dvaput tjedno.¹ U različitim srednjim strukovnim školama postoje predmeti iz područja likovne umjetnosti s različitim nazivima i sadržajem. U takvim školama postoje predmeti specifično prilagođeni usmjerenju srednjoškolskih programa ili pak izostaje predmet iz područja likovne umjetnosti. Treba napomenuti kako se najveća satnica iz područja likovne umjetnosti ostvaruje unutar programa Škole primijenih umjetnosti i dizajna, unutar predmeta *Povijest likovne umjetnosti* koji se izvodi dva sata tjedno kroz sve četiri godine srednjoškolskog obrazovanja. Program projektne nastave najbolje je prilagođen gimnazijskom srednjoškolskom programu te se zbog toga daljnja analiza zastupljenosti razmatrane teme u nastavi fokusira upravo na program i udžbenike u gimnazijama.

U uputama u *Nastavnom planu i programu za likovnu umjetnost*² za gimnazije s dvogodišnjim programom podučavanja *Likovne umjetnosti* nalazimo da se tema Dubrovnika spominje na nekoliko mjesta te da je predviđena u sadržaju drugog razreda. Dubrovnik se spominje u kontekstu obrade srednjovjekovno-renesansno-baroknog grada te se predlaže analiza cjelokupnog funkcioniranja grada, kao i obraćanje posebne pažnje na individualne

¹ Usp. *Nastavni plan gimnazija*, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, <http://public.mzos.hr/fgs.axd?id=18553> (pregledano 3. svibnja 2016.)

² Usp. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, *Nastavni plan i program za Likovnu umjetnost* u: *Glasnik Ministarstva kulture i prosvjete*, broj 1, Zagreb: Školske novine, 1994., str. 90 – 97. [dalje: *Nastavni plan i program*, 1994.]

spomenike poput Kneževog dvora, Sorkočevićevog ljetnikovca i djela Nikole Božidarevića u crkvi sv. Marije na Dančama. Upućuje se na posebno povezivanje teme specifično vezane uz Dubrovnik, kulture ladanja, s renesansnim poimanjem življenja te ukomponiranje takvih promišljanja uz odgovarajuće tekovine iz književnosti. Iako se Dubrovnik spominje kao tema za obradu, radi se o vrlo oskudnoj obradi jako širokog područja koje je suženo na nekoliko ključnih cjelina kako bi učenici dobili tek općeniti uvid u temu.

Upute za gimnazije s četverogodišnjim programom podučavanja *Likovne umjetnosti* predviđaju detaljniju obradu teme, što je i u skladu s većom satnicom predmeta. Prvo spominjanje tema vezanih uz Dubrovnik predviđeno je u drugom razredu u sklopu obrade umjetnosti gotike, pri čemu se upućuje na obradu sadržaja iz umjetničkog obrta, točnije zlatarstva, u Dubrovniku i Zadru. Zatim se u trećem razredu predviđa obrada razdoblja renesansne umjetnosti, pri čemu se pod arhitekturom posebno spominje Sorkočević ljetnikovac, ponovno unutar teme kulture ladanja. Na to se nadovezuje tema kiparstva te se predlaže obrada opusa Jurja Dalmatinca i Franje Vranjanina. Što se tiče slikarstva, kao individualna tema predlaže se dubrovačko slikarstvo te radovi Mihajla Hamzića, Nikole Božidarevića i Lovre Dobričevića.

Zadaće oba programa podrazumijevaju razvijanje sposobnosti učenika da dožive umjetnička djela i tako obogaćuju svoj emocionalni život, da ih se upoznaje s najbitnijim djelima likovne baštine, kako europske tako i lokalne, te da im se pojasni lokalna baština naspram europske. Također, jedna od zadaća jest održavati „kulturu ruke“ kada učenici u bilješkama o umjetnosti koriste i vizualne poruke te uključivanje učenika u aktivno sudjelovanje glede likovne kulture u svojoj sredini.³ Projektna nastava u tom pogledu ne samo da uključuje učenike u aktivno promišljanje o umjetnosti kao općoj kulturi već ih navodi na pozitivno djelovanje unutar lokalne zajednice, na otkrivanje vrijedne baštine u svojoj neposrednoj blizini. Također, ovaj oblik nastave može kod učenika potaknuti svijest o zaštiti i cijenjenju likovne i kulture baštine, potaknuti ih na sudjelovanje u suvremenim likovnim zbivanjima poput posjeta izložbi, osvijestiti ih na koegzistenciju starijih djela unutar modernog tkiva te ih uputiti na promišljanje o aktualnim problemima zaštite i konzervacije umjetničke baštine. Svi spomenuti rezultati projektne nastave također spadaju unutar zadaća programa te se tako uklapaju u ciljeve nastave *Likovne umjetnosti* predviđene razmatranim programom.

³ Usp. *Nastavni plan i program*, 1994., str. 4. i 8.

*Ispitni katalog za državnu maturu u školskoj godini 2016./2017. za Likovnu umjetnost*⁴ nudi tablicu razrade obrazovnih ishoda koja je podijeljena na nekoliko dijelova. Tablicu čine cjeline vezane uz povijest umjetnosti kao znanost, opće grane povijesti umjetnosti te određena povijesno-umjetnička razdoblja koja su raščlanjena na arhitekturu i urbanizam, slikarstvo, crtež i grafiku, kiparstvo te film, video i dizajn. Svaka kategorija podijeljena je u tablicu s tri stupca koji označavaju obrazovne ishode, pojmove, odnosno umjetnički vokabular vezan za temu, te primjere djela. Teme vezane za Dubrovnik pojavljuju se u nekoliko umjetničkih epoha, ali ovdje će biti navedene samo one koje se vežu uz renesansni period. Katalog nalaže poznavanje slike *Navještenje* Nikole Božidarevića u sklopu slikarstva renesanse te zahtijeva od učenika cjelovitu analizu formalnih elemenata djela, stavljanje u koherentni kontekst vremena i mjesta nastanka te uspostavljanje veze s europskom renesansnom tradicijom. Zatim se spominju Sorkočevićev ljetnikovac, Minčeta, Sponza i Knežev dvor u kategoriji arhitekture. Od učenika se očekuje da odrede, opišu, imenuju, objasne ili crtežom pojasne sljedeće: konstruktivne i prostorne elemente, elemente raščlambe zida te dekorativne elemente renesansne arhitekture te mnoštvo pojmova koji se uz to vežu poput *piano nobile*, girlanda, školjka i slično. Također, očekuje se poznavanje karakteristika takozvanog mješovitog gotičko-renesansnog stila u Hrvatskoj. Urbanizam grada Dubrovnika spominje se kao individualna tema u renesansnom urbanizmu te se od učenika očekuje poznavanje karakteristika, načela komponiranja i oblikovanja renesansnog urbanizma te pojmove poput oslanjanja na antiku, ortogonalnosti, simetrije, zatvorenosti, utvrđenosti i bastiona. Neke od navedenih pojmova najlakše je pokazati na primjeru Minčete, kao što je i sugerirano u katalogu.⁵ Ono što se može primijetiti jest da se od učenika očekuje kvalitetno povezivanje sadržaja iz svih prethodnih povijesno-umjetničkih epoha, primjenjivanje tog znanja na primjeru renesansne baštine u Dubrovniku te daljnje integriranje naučenog s kasnijim razdobljima i umjetničkim djelima.

2.2. Zastupljenost teme u udžbenicima iz predmeta *Likovna umjetnost*

Nastava likovne umjetnosti u gimnazijama predviđa obradu tema iz renesansne umjetnosti, pa tako i renesansne umjetnosti Dubrovnika, u drugom razredu za škole s dvogodišnjim programom, te u trećem razredu za škole s četverogodišnjim programom.

⁴ Usp. *Ispitni katalog za državnu maturu u školskoj godini 2016./2017. Likovna umjetnost*, Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, https://www.ncvvo.hr/wp-content/uploads/2016/09/LIU_IK_17.pdf (pregledano 19. lipnja 2015.)

⁵ Isto, str. 56 – 58.

Propisani i odobreni udžbenici za predmet *Likovne umjetnosti*⁶ u gimnazijama za školsku godinu 2016./2017. su: *Likovna umjetnost 3: udžbenik iz likovne umjetnosti za 3. razred srednjih škola s četverogodišnjim programom* kojeg su napisale Zrinka Jurić Avmedovski, Blanka Petrinc Fulir, Natalija Stipetić Čus i Elen Zubek,⁷ *Stilovi, razdoblja, život: udžbenik za III. razred gimnazije. Sv. 2, Od romanike do secesije* Radovana Ivančevića,⁸ *Likovna umjetnost 2: udžbenik likovne umjetnosti za gimnazije i srednje strukovne i umjetničke škole* Jadranke Damjanov⁹ te *Likovna umjetnost 2: opća povijest umjetnosti od prapovijesti do suvremenosti: udžbenik za 2. razred gimnazije s dvogodišnjim programom likovne umjetnosti* Antuna Karamana.¹⁰

Tema renesansne umjetnosti u Dubrovniku pojavljuje se na nekoliko različitih mjesta unutar svakog pojedinačnog udžbenika te je drugačije obrađena od udžbenika do udžbenika. U udžbeniku četiriju autorica tema se obrađuje u poglavlju *Umjetnost 15. i 16. stoljeća u Hrvatskoj* te se objašnjava obnova dubrovačkih zidina pod vodstvom Michelozza Michelozzija s kratkim spominjanjem Minčete i kule Bokar. Obrađuje se i gotičko-renesansni stil na primjeru Kneževa dvora te Divona kao projekt Paskoja Miličevića. U sklopu Divone spominje se i trijem Nikole i Josipa Andrijića, a malo detaljnije se opisuje prostorna organizacija i arhitektonska izvedba Sorkočevićeva ljetnikovca. Od slikarstva naveden je samo *Triptih u dominikanskoj crkvi* Nikole Božidarevića, no izostaje osvrt na njegova obilježja i značaj djela.

U udžbeniku J. Damjanov renesansa u Dubrovniku obrađuje se u poglavlju *Umjetnost u Hrvatskoj* pod cjelinom *Gotika, renesansa i barok u Dalmaciji*. Autorica se kratko osvrće na izgradnju i nadogradnju gradskih zidina fokusirajući se na vrata od Pila i vrata od Ploča te nastavlja s Placom na kojoj se nalaze Kneževa Palača i Divona. Od dvaju spomenutih zdanja obrađuje se samo Divona ukratko kao spoj gotičkog i renesansnog izražaja. Što se tiče ljetnikovaca, imenuje se Restić u Rijeci dubrovačkoj te su navedeni ključni pojmovi poput *orsan*, *arsenal* i *lođa*. Udžbenik završava svoj osvrt na renesansno doba u Dubrovniku

⁶ Usp. *Katalog obaveznih udžbenika i pripadajućih dopunskih nastavnih sredstava za gimnazije 2015./2016.*, <http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=13199&sec=3625> (pregledano 3. svibnja 2016.)

⁷ Usp. Zrinka Jurić Avmedovski, Blanka Petrinc Fulir, Natalija Stipetić Čus, Elen Zubek, *Likovna umjetnost 3: udžbenik iz likovne umjetnosti za 3. razred srednjih škola s četverogodišnjim programom*, Zagreb: Alfa, 2014. [prvo izdanje 2010.], str. 73 – 77.

⁸ Usp. Radovan Ivančević, *Stilovi, razdoblja, život: udžbenik za III. razred gimnazije. Sv. 2, Od romanike do secesije*, Zagreb: Profil, 2009. [prvo izdanje 2000.], str. 157 – 162.

⁹ Usp. Jadranka Damjanov, *Likovna umjetnost 2: udžbenik likovne umjetnosti za gimnazije, strukovne i umjetničke škole*, Zagreb: Školska knjiga, 2008. [prvo izdanje 1972.], 202 – 207.

¹⁰ Usp. Antun Karaman, *Likovna umjetnost 2: opća povijest umjetnosti od prapovijesti do suvremenosti: udžbenik za 2. razred gimnazije s dvogodišnjim programom likovne umjetnosti*, Zagreb: Školska knjiga, 2008., str. 145 – 165.

triptihom Nikole Božidarevića u crkve svete Marije na Dančama kojeg se analizira, no bez priložene reprodukcije.

U udžbeniku A. Karamana podatke o renesansnom Dubrovniku nalazimo u poglavlju *Umjetnost XV. stoljeća u Hrvatskoj i Umjetnost XVI. stoljeća u Hrvatskoj*. Uz definiranje nekoliko ključnih spomenika poput Divone, Kneževog dvora i Sorkočevićevog ljetnikovca, autor iznosi nešto detaljniju kronologiju radova na dubrovačkim gradskim zidinama. Najdetaljnije je obrađen rad Michelozza di Bartolomea na Minčeti, kuli Bokar i zidu između kule Bokar i Puncjele. Zatim se osvrće i na rad Onofria della Cave, Jurja Dalmatinca i Paskoja Miličevića. U ovom udžbeniku nalazimo, za razliku od ostalih, i objašnjenje pojmova poput *toreti* i *kazamati*, te se navodi i lukobran Kaše kao važni inženjerski projekt domaćeg majstora Paskoja Miličevića. Također, u Karamanovu udžbeniku nalazimo na najopširniji opis života i djela Nikole Božidarevića te opsežniju obradu glavnih majstora dubrovačkog slikarstva XV. i XVI. stoljeća poput Ivana Ugrinovića, Mihajla Hamzića, Lovre Dobričevića i Vicka Lovrina. Uspostavlja se i veza Nikole Božidarevića s venecijanskom radionicom braće Antonia i Bartolomea Vivarinija što se ne spominje u drugim udžbenicima.

Iz pregleda udžbenika možemo zaključiti da je tema renesansne umjetnosti u Dubrovniku u njima prilično slabo zastupljena. Najviše se obrađuje u udžbeniku A. Karamana, dok je najmanje spomenuta u udžbeniku četiriju autorica. Bogata baština „zlatnog doba“ odnosno XV. i XVI. stoljeća u Dubrovniku svodi se na obrađivanje pojedinačnih djela s najvećim naglaskom na arhitekturu, zatim na slikarstvo, a u najmanjoj mjeri se obrađuje skulptura. Analizom sadržaja svih udžbenika možemo zaključiti da se od učenika očekuje usvajanje znanja o Kneževom dvoru, Sponzi i Minčeti te upoznavanje s ključnim djelima iz opusa Nikole Božidarevića. Također, svi udžbenici naglašavaju važnost Sorkočevićevog ljetnikovca kao vrhunskog izraza renesansnih tekovina u domaćoj izvedbi.

3. Nastavni projekt *Umjetnost renesanse u Dubrovniku* – struktura, metode rada i ciljevi

Projekt je predviđen za drugo polugodište školske godine, kao dodatni oblik nastave te se odvija izvan redovne satnice predmeta *Likovna umjetnost*. Projektna nastava zamišljena je kao desetotjedni projekt koji uključuje nastavu u učionici, terensku nastavu te panel o sudjelovanju kojim se zaključuje projekt. Učionička nastava izvodit će se jednom tjedno u trajanju od dva uzastopna nastavna sata (blok sat), a terenska nastava će trajati tri dana. Učenici

će usmenim putem na redovnom satu *Likovne umjetnosti* biti obaviješteni o projektu odmah nakon zimskih praznika, početkom drugog polugodišta. Također, obavijest o održavanju projektne nastave bit će prisutna na mrežnim stranicama škole, oglasnoj ploči te još jednom ponovljena na prvom roditeljskom sastanku polugodišta. Zainteresirani učenici javljat će se ili osobno ili putem elektronske pošte nastavniku koji vodi projekt. Veličina grupe ograničena je na maksimalno trideset i dva učenika, kako bi se osiguralo kvalitetno provođenje projekta. Zainteresirani učenici će biti pozvani na uvodni sat koji će se održati mjesec dana prije početka samog projekta, kako bi im se поближе objasnio projekt, ciljevi, način rada i očekivani ishodi. Uvodni sat služi kako bi se učenicima približila tematika, pojasnilo što se od njih očekuje, što mogu očekivati od sudjelovanja u projektu te kao priprema za sudjelovanje u projektnoj nastavi. Učenici će se podijeliti u osam grupa po četiri učenika odmah na uvodnom satu kako bi imali vremena pripremiti dodijeljene teme. Svaka grupa će dobiti pismene naputke o literaturi kojom se trebaju koristiti u radu, upute što se očekuje od njihovog zajedničkog rada te kako treba izgledati krajnji rezultat.

Učenici će na uvodnom satu dobiti i pismene upute vezane uz projekt sa svim relevantnim informacijama te vremenik [Prilog: *Vremenik*] koji će im prikazati svaku planiranu fazu projekta u narednim tjednima. Teme koje će se obrađivati u okviru učioničke nastave su sljedeće: *Geografski smještaj i povijesne okolnosti* (1. tjedan), *Dubrovnik kao utvrđeni grad* (2. tjedan), *Knežev dvor i Divona* (3. tjedan), *Gradske palače i ljetnikovci* (4. tjedan), *Sakralna arhitektura u Dubrovniku* (5. tjedan), *Renesansno kiparstvo u Dubrovniku* (6. tjedan) te *Renesansno slikarstvo u Dubrovniku* (7. tjedan). Uvodnu temu, *Geografski smještaj i povijesne okolnosti* izvodit će samo nastavnik, kao uvod u zajednički rad. Ostale navedene teme obrađivat će po jedna grupa učenika, s iznimkama tema *Knežev dvor i Divona* te *Gradske palače i ljetnikovci*, unutar kojih sudjeluju po dvije grupe učenika. Budući da će njihovo zaduženje u učioničkoj nastavi tako biti manje – jer blok sat u ovim slučajevima izvode dvije grupe učenika – ovi će učenici izvoditi po jednu dodatnu vježbu na terenu. U tjednima između uvodnog sata i početka izlaganja, nastavnik se individualno nalazi sa svakom grupom kako bi provjerio njihov napredak i pomogao im s eventualnim poteškoćama. Grupe se moraju naći s nastavnikom barem dvaput prije svojeg izlaganja, kako bi se osiguralo da je sav potreban sadržaj pripremljen na adekvatan način za nastavu.

Učionička nastava smišljena je kao interaktivna suradnja učenika i nastavnika, s naglaskom na samostalni rad učenika kojeg nadgleda nastavnik. Od grupa se očekuje da uspješno pronađu preporučenu literaturu i kvalitetno istraže temu koja im je zadana. Na temelju istraživanja očekuje se da naprave *PowerPoint* prezentaciju, napišu kratki seminar s

relevantnim informacijama te pripreme radni materijal za druge učenike. Svaka tema će biti popraćena vježbama koje će učenici rješavati na nastavi, a riješene vježbe uvezene u fascikl sačinjavat će *Radnu bilježnicu* [Prilog: *Radna bilježnica*]. Svaka grupa će izvoditi najmanje jednu metodičku vježbu tijekom svog izlaganja koju će smisliti u suradnji s nastavnikom. Učenike se na ovaj način potiče na aktivno sudjelovanje u nastavi i kreiranju nastavnog sadržaja kako na grupnoj, tako i na individualnoj razini. Učenici će s nastavnikom otvoriti *Google Groups* grupu u kojoj će moći aktivno komunicirati te imati uvid u svu razmjenu informacija, a servis *Google Drive* koristit će za preuzimanje svih online sadržaja, poput radnih materijala i izvora dostupnih u digitalnom obliku. Nakon sedam tjedana i svih izlaganja, u osmom tjednu nastavnik provodi sat za ponavljanje svih predstavljenih sadržaja, podsjeća učenike na ispunjavanje *Radne bilježnice* te na pripremu svih potrebnih materijala za terensku nastavu. Svi zadaci i vježbe koje učenici rješavaju u učionici, za domaću zadaću ili na terenskoj nastavi popraćeni su brojem bodova koje nose za konačnu ocjenu iz projektne nastave.

Sat za ponavljanje služit će, također, kako bi se učenicima najavio tijekom nadolazeće terenske nastave.

Terenska nastava u Dubrovniku, kao drugi dio projektne nastave, će radi opširnosti biti organizirana u tri dana. Osim opširnosti teme, duljinu terenske nastave uvjetuje i geografski položaj lokaliteta i znamenitosti koje su predviđene za proučavanje. Pet je područja na kojima se nalaze projektom razmatrane znamenitosti: unutar zidina grada Dubrovnika, u Malom Stonu i Stonu, na Lapadu, Rijeci dubrovačkoj te u Trstenom. Prvi dan terenske nastave predviđen je za kratki posjet Malom Stonu i Stonu te se nastavlja u Dubrovniku, dok je sljedeći dan posvećen daljnjem istraživanju grada. Zadnji dan terenske posvećen je ljetnikovcima na području Rijeke Dubrovačke i Lapada, a na povratku se svraća u Trsteno kako bi se posjetio arboretum.

Nakon terenske nastave održat će se panel na kojem će učenici koji su sudjelovali u projektu prezentirati svoja iskustva i novostečena znanja kolegama i profesorima u školi. Panel će se održati tri tjedna nakon terenske nastave, kako bi učenici imali dovoljno vremena pripremiti se za svoja izlaganja. Panel će pratiti i izložba skica i fotografija koje su učenici napravili tijekom terenske nastave.

Glavni cilj projektnog oblika nastave jest aktivno uključivanje učenika u svaku fazu procesa učenja, od odabira i oblikovanja sadržaja do analize i prezentiranja znanja. Učenicima se prilazi s razrađenim metodološkim planom koji im kroz vježbe i dijalog omogućava da svjesno i savjesno pristupaju nastavnim temama. Projektna nastava uključuje grupni, kao i individualni rad te tako učenike poučava različitim oblicima rada. Također, ovaj oblik nastave potiče učenike na maksimalno korištenje svojih potencijala, uči ih kako pristupati temama iz

područja likovne umjetnosti te ih uključuje u aktivno promišljanje o svojoj kulturno-umjetničkoj baštini i potrebi njezina pomnoga vrednovanja i očuvanja. Naglasak je na analizi umjetničkih djela, a ne faktografiji. Učenici će slušati, izlagati, analizirati, pretraživati građu, koristiti različite digitalne alate, crtati, vježbati, zaključivati i povezivati različite sadržaje unutar jedne veće cjeline, što će ih poticati na integrativno i analitičko korištenje novostečenog s već usvojenim znanjem.

Krajnji cilj projektne nastave jest da učenici razviju samosvijest o istraživanju novih tema, da razviju ili poboljšaju svoje sposobnosti rada s drugima, što podrazumijeva toleranciju i prilagodbu različitim mišljenjima ili pristupima. Također, ispunjavanje obaveza projektne nastave na vrijeme i dobra organizacija vremena tijekom prezentacija mogu pomoći učenicima u dobroj organizaciji rada u njihovom svakodnevnom životu. Kroz različite vježbe crtanja i skiciranja učenike se potiče na razvijanje kreativnosti i osobnog pristupa temama iz likovne umjetnosti. Nastavni materijal i vježbe koje prate nastavne cjeline pomoći će učenicima da kontinuirano grade znanje o renesansnoj baštini Dubrovnika. Učenici ovim putem mogu razvijati i svoje istraživačke vještine, kao i sposobnost kvalitetnog upravljanja interpersonalnim odnosima.

4. Prvi dio projekta: nastava u učionici

Glavna zadaća učioničke nastave unutar ovoga projekta jest temeljito pripremiti učenike za uspješan rad na terenu te im produbiti znanje iz odabranog područja likovne umjetnosti. Kroz predavanja, seminare, analize i vježbe učenici će naučiti surađivati, razvijati komunikacijske i organizacijske vještine i usvojiti potrebno znanje za terensku nastavu.

4.1. Prvi tjedan: Geografski smještaj i povijesne okolnosti

Uvodni sat započinje izlaganjem nastavnika o geografskom smještaju grada Dubrovnika, osnovnim informacijama o okolnom geografskom području te povijesnim okolnostima koje su oblikovale Dubrovačku Republiku.

Grad Dubrovnik smjestio se na samom jugu Republike Hrvatske te je jedno od najbogatijih povijesno-umjetničkih središta države. Grad se smjestio na padinama brda Srđ koje se s južne strane spušta pored grada do mora te sjeverozapadno do Rijeke Dubrovačke. Srđ je stoljećima branio Dubrovnik od naleta bure i bio prirodni zaklon od mogućih napadača.

Zapadno od grada protežu se Jelenji otoci, odnosno Elafitski otoci (grč. *elaphos* = jelen) od kojih su najveći Šipan, Lopud i Koločep. Jugoistočno u dubrovačkom akvatoriju nalazi se i maleni otok Lokrum, a na kopnu jugoistočno od grada nalaze se Cavtat i Konavle. Sjeverozapadno od grada nalaze se Ston i Mali Ston te poluotok Pelješac i otok Mljet. Geografski smještaj grada bitan je za sveobuhvatno razumijevanje gospodarskih i političkih povijesnih situacija samoga grada [Prezentacija 1/2-3].¹¹

Što se tiče političkih preokreta, doba renesanse smatra se jednim od najuzburkanijih perioda hrvatske povijesti. Sredinom XV. stoljeća većinski dio teritorija današnje Hrvatske pod vlašću je dviju velikih sila – u jadranskoj Hrvatskoj, izuzev Dubrovnika, vladaju Mlečani, a sjeverni dio Hrvatske s Primorjem i Slavonijom pod vlašću je ugarskih vladara. Dok je ostatak regije bio pod stranom vlašću, izuzetak je predstavljao upravo Dubrovnik koji je vještom diplomacijom i plaćanjem danaka stranim silama uspio osigurati veliku samostalnost.¹² Iz dubrovačke komune (lat. *Communitas Ragusina*) s vremenom će nastati Dubrovačka Republika (lat. *Respublica Ragusina*)¹³. Republika je nastala nakon potpisivanja Zadarskog mira 1358. godine, kada je Ludovik I. Anžuvina (Višegrad, 5. ožujka 1326. – Nagyszombat, 10. rujna 1382.) velikim ratnim naporima izbacio mletačku vlast s područja Dalmacije. No, pred kopnenom granicom s Republikom pojavila se osmanlijska prijetnja. Osmanlije su u svojim ekspanzionističkim pohodima osvojili Srpsku despotovinu 1459., Bosnu 1463. i Hercegovinu 1482. godine te krajem XV. i sredinom XVI. stoljeća nastavili osvajati dijelove istočne obale Jadrana. Osmanski prodori bili su vremenom sve češći i snažniji te je zavlдалo stanje opće nesigurnosti, ne samo na području Hrvatske, već i na širem europskom teritoriju. Osim Osmanlija, prijetnju je dubrovačkoj samostalnosti predstavljala i Mletačka Republika. Mleci potvrđuju svoje prijašnje ekspanzionističke namjere na istočni dio jadranske obale kupnjom prava na Dalmaciju 1409. godine od ugarsko-hrvatskog kralja Ladislava Napuljskog (Napulj, 11. studenog 1377. – Napulj, 6. kolovoza 1414.). Zatim koriste priliku zbog teških prilika osmanlijskih razaranja te prisvajaju Šibenik u drugom desetljeću XV. stoljeća. U ratu s ugarsko-hrvatskim kraljem Žigmundom Luksemburškim (Nürnberg, 15. veljače 1368. – Znojmo, južna Moravska, 9. prosinca 1437.) između 1418. i 1420. godine prisvajaju i Trogir, Split i Kotor te otoke Brač, Hvar, Vis i Korčulu. Okružena silama koje pretendiraju na njezin

¹¹ U daljnjem tekstu će uglatim zagradama biti naznačena prezentacija, odnosno broj slajda u prezentaciji na koji se sadržaj odnosi.

¹² Usp. Milan Pelc, *Renesansa*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2007., str. 8 – 10.

¹³ Svi podatci o ranoj povijesti Dubrovačke Republike navedeni su prema: Bernard Stulli, *Dubrovačka Republika u XV. i XVI. stoljeću*, u: *Zlatno doba Dubrovnika XV. i XVI. stoljeće*, katalog izložbe (Zagreb, Muzejski prostor, Jezuitski trg 4, travanj, svibanj, lipanj 1987; Dubrovnik, Dubrovački muzej, Knežev dvor, srpanj, kolovoz, rujan 1987), (ur.) Vladimir Marković, Margarita Šimat, Ivana Čukman Nikolić, Zagreb: MTM, 1987., str. 15 – 17.

teritorij, Dubrovačka Republika ipak uspijeva početkom XV. stoljeća zaokružiti svoj teritorij. Lastovo se već u XIV. stoljeću dobrovoljno pridružilo teritoriju Republike. Pelješac i Stonski rat bili su pod vlašću raških vladara od 1168. do 1325. godine, kada ih osvaja bosanski ban Stjepan II. Kotromanić (?, prije 1295. – Mile, 28. rujna 1353.). Dubrovnik iskorištava sukob između Kotromanića i raških župana te 1333. godine prisvaja i to područje. Ubrzo nakon toga Dubrovačka Republika osniva novi Ston te gradi zidine¹⁴.

Raški knez Desa Vojislavljević (Raška, poč. XII. st. – Carigrad, oko 1166.) daruje Mljet benediktincima 1151. godine, no 1345. godine Dubrovnik prisvaja i taj teritorij. Početkom XV. stoljeća bosanski kralj Stjepan Ostoja (?, druga pol. XIV. st. – Bobovac, 1418.) daruje Republici Primorje od Stona do Kurila, a Republika kupuje Konavle s tvrđavom Sokol i Cavtatom dana 31. prosinca 1426. godine. Time je Republika ostvarila kontinuitet kopnenog teritorija te očuvala svoje teritorije koji su obuhvaćali kopneni pojas od Oštrog rta u Boki Kotorskoj do Kleka blizu ušća rijeke Neretve, Elafitske otoke i otoke uz obalu do Molunta te Lastovo i Mljet. Takav teritorijalni raspored održat će se sve do raspada Republike 1808. godine¹⁵ [Prezentacija 1/4-5].

Nakon uvodnog dijela o teritorijalnoj ekspanziji Republike slijede zadaci. Nastavnik učenicima dijeli A4 papire na kojima su otisnuta dva zadatka, s uputom da u ovom trenutku rješavaju samo prvi zadatak [Poglavlje 8.2.1. u *Radnoj bilježnici*, Zadatak 1]. Pred učenicima se nalazi kratki zadatak kojem je cilj provjeriti jesu li su usvojili najbitnije informacije iz uvodnog dijela predavanja. Na slijepoj karti učenici moraju označiti teritorij Republike između 1426. i 1808. godine. Za pomoć će na prezentaciji prilikom rješavanja biti prikazana karta Južne Dalmacije [Prezentacija 1/7]. Nakon što su učenici riješili zadatak nastavnik s učenicima komentira koja sve područja su označili te im pomaže s mogućim poteškoćama te se na prezentaciji pojavljuje rješenje [Prezentacija 1/8]. Učenici s nastavnikom analiziraju svoje odgovore, a nastavnik zaključuje kako je Dubrovačka Republika uspjela osigurati značajan teritorij i suverenitet nad njime dok su ostali dijelovi Hrvatske bili pod stranom vlašću. Zatim se nastavlja predavanje.

Dubrovačka Republika nije bila posebna samo po svojoj samostalnosti već je imala i politički ustroj koji je bio osobit. Ona je bila aristokratska feudalna republika koja je sustavom danaka i diplomacijom osiguravala svoju autonomnost.¹⁶ Vlast je u Dubrovačkoj Republici bila trodiobna – glavne institucije bile su Veliko vijeće, Malo vijeće i Vijeće umoljenih (Senat) – a

¹⁴ Usp. Bernard Stulli, *nav. dj.*, 1987., str. 15 – 16.

¹⁵ Usp. Bernard Stulli, *nav. dj.*, Isto.

¹⁶ Usp. Bernard Stulli, *nav. dj.*, 1987., str. 18.

na čelu Republike nalazio se knez (rektor) ¹⁷. Veliko vijeće sastojalo se od svih punoljetnih muških pripadnika vlastelinskih obitelji, a dužnost mu je bila izbor magistrata i službenika, donošenje državnopravnih pitanja te izbor kneza. Također, Veliko vijeće je svake godine biralo i Senat. Malo vijeće bilo je izvršno tijelo Velikog vijeća i Senata, a činili su ga knez i jedanaest senatora. U početku je ono imalo veliku moć, no s vremenom ta se moć smanjila te na kraju ograničila na provođenje odluka donesenih u Senatu i savjetovanje kneza. Senat, odnosno Vijeće umoljenih, u početku nije bilo stalno tijelo, već su članovi bili sazivani po potrebi, o čemu svjedoči i sami naziv. Senat je s vremenom postalo operativno političko tijelo od četrdeset i pet članova koje je donosilo odluke u ime Republike. Sve odluke Senata bile su obvezujuće te ih je Veliko vijeće samo formalno potvrđivalo. To znači da je Senat u praktičnome smislu činio vladu Dubrovačke Republike. Kneza je biralo Veliko vijeće, a biran je na kratki mandat od mjesec dana. Na taj način se Republika osigurala od samovlade i onemogućila da jedna osoba (knez) stekne previše utjecaja. U početku je knez imao značajnu moć, kao i Malo vijeće, no s vremenom su obje funkcije svedene na reprezentativnu ulogu koja samo predstavlja Republiku, ali ne donosi odluke. Prije Zadarskog mira (1358.) knez je dolazio iz Venecije te obnašao funkciju dvije godine. Čim je ostvarila samostalnost, Republika je izbacila strane knezove i po vlastitom nahođenju organizirala vlast¹⁸ [Prezentacija 1/ 9-11].

Svoju autonomnost i osjetljiv položaj Republika je branila održavanjem proračunatih i pažljivih diplomatskih odnosa s velikim silama koje su je okruživale. Iako je priznavala vlast ugarskih kraljeva, Republika je istodobno osiguravala dio teritorijalnih stečevina sustavom danaka prema Osmanlijama koji su osiguravali mir na granicama i sigurnost na kopnenim teritorijima. Tako je Dubrovačka Republika osiguravala svoje posjede dvostruko. Plaćala je danak i ugarskim i osmanlijskim vladarima za poštivanje dubrovačkog teritorija te za slobodnu trgovinu sa zemljama pod njihovom dominacijom.¹⁹ Veliku ulogu u trgovačkoj slobodi i moći Dubrovnika igrala je i Španjolska. Dubrovačka je Republika obavljala trgovačko-obavještajne usluge za Španjolsku te joj ustupila svoje brodovlje kada je to bilo potrebno. Na taj način se zaštitila ponajviše protiv prijetnji Mletaka i Osmanlija te je mogla razvijati svoje gospodarske aktivnosti. Republika je u prvom redu izvozila rude, posebice srebro iz Srbije i Bosne prema zapadu te vlastite suknarske proizvode i sol. Sukno (tkanje) se proizvodilo u gradu, a solana se nalazila u Stonu gdje i danas postoji. Kada je suknarska proizvodnja posustala, upravo je sol

¹⁷ Svi podatci o političkom ustroju Dubrovačke Republike navedeni su prema: Damir Grubiša, *Forms of Government in the Renaissance: Uniqueness of the Dubrovnik Model*, u: *Politička misao*, vol. 47., br. 5., Zagreb: Fakultet političkih znanosti, 2011., str. 161 – 178.

¹⁸ Isto, str. 162, 171 – 172.

¹⁹ Usp. Bernard Stulli, *nav. dj.*, 1987., str. 23.

ostala trajan čimbenik dubrovačke gospodarske moći. Osim izvoza sirovina prema Zapadu, Dubrovnik je bio dio važne tranzitne rute između Zapada i Istoka te je njegov položaj pogodovao razvoju pomorske trgovine, prijevoznickog pomorstva i brodarstva²⁰ [Prezentacija 1/12-13]. Jačanje gospodarstva značilo je i više novaca za Republiku te dolazi do stvaranja nove klase u društvu. Naime, do tada se dubrovačko društvo dijelilo na vlastelu, odnosno patricijat, koji su se zvali *nobiles* i pučane zvane *populus*. No, pomacima na gospodarskom planu stvara se sloj „dobrih građana“ koji se nazivaju *cittadini*. Taj novonastali sloj bili su uglavnom trgovci i brodovlasnici koji su se domogli moći i bogatstva cvjetanjem ekonomije te su kao takvi mogli društveno napredovati. Mnogobrojne ugledne dubrovačke obitelji su zapravo potjecale s dubrovačkih sela, ali su se tijekom više naraštaja uspjele uzdignuti u društvu trgujući po Istoku i Sredozemlju²¹ [Prezentacija 1/14].

Trgovanjem su važnu ulogu stekle i bratovštine. Udruživanje u cehove česta je pojava u doba renesanse u Europi te su mnoge crkvene bratovštine tako organizirane. Iz najuglednije dubrovačke trgovačke bratovštine sv. Antuna, koja je osnovana sredinom XIV. stoljeća, odvojili su se u XVI. stoljeću „trgovci s Levantom“ i osnovali vlastitu bratovštinu sv. Lazara. Bratovština je bila toliko utjecajna da su se iz nje birali državni činovnici, konzuli i izaslanici²².

Gospodarsko jačanje Republike značilo je više materijalnih sredstava za Republiku i njezine stanovnike, što se odrazilo i na izgledu grada. Zato se tijekom XV., a posebice XVI. stoljeća, podižu monumentalne javne zgrade i gospodarski objekti, poput Sponze, skladišta soli u Stonu i javne žitnice Rupe.²³ O moći Dubrovnika svjedoči i postojanje vlastite valute koja se kovala od XIII. stoljeća pa sve do pada Republike 1808. godine [Prezentacija 1/15].²⁴

Nakon predavanja učenici trebaju riješiti drugi zadatak iz podijeljenih radnih listića [Poglavlje 8.2.1. u *Radnoj bilježnici*, Zadatak 2], u kojem se od njih traži da dopune nedostajuće pojmove koji se odnose na podjelu vlasti u Dubrovačkoj Republici. Cilj zadatka je provjeriti jesu li učenici tijekom izlaganja uspjeli usvojiti podatke o specifičnostima političkog života u Republici, a kako bi lakše shvatili kako se Dubrovnik isticao od ostatka Hrvatske tog doba. Zajedno s nastavnikom učenici komentiraju svoje odgovore te raspravljaju o dubrovačkom društvenom poretku. Učenicima se na kraju sata dijeli i list za domaću zadaću [Poglavlje 8.2.1.

²⁰ Usp. Bernard Stulli, *nav. dj.*, 1987., str. 19 – 23.

²¹ Usp. Bernard Stulli, *nav. dj.*, 1987., str. 23.

²² Usp. Zrinka Pešorda Vardić, Bratovštine, Leksikon Marina Držića, <http://leksikon.muzej-marindrzic.eu/bratovstine/>, (pregledano 22. lipnja 2017.)

²³ Usp. Stjepan Ćosić i Nenad Vekarić, *Dubrovačka Republika*, Leksikon Marina Držića, <http://leksikon.muzej-marindrzic.eu/dubrovačka-republika/>, (pregledano 22. lipnja 2017.)

²⁴ Usp. Mira Kolar-Dimitrijević, *Povijest novca u Hrvatskoj od 1527. do 1941. godine*, Zagreb: Hrvatska Narodna Banka, 2013., str. 45.

u *Radnoj bilježnici*, Zadatci 3, 4, i 5] kojeg trebaju riješiti te umetnuti u fascikl za *Radnu bilježnicu*.

Odgojno-obrazovni ishodi nakon obrade ove teme su da učenici znaju: opisati i objasniti položaj Dubrovnika unutar povijesno-geografskoga konteksta, definirati koji teritorij je Dubrovačka Republika zauzimala u doba renesanse, prepoznati Osmanlije i Mletačku Republiku kao dva najbitnija politička utjecaja na Dubrovačku Republiku, strukturu dubrovačkog društva i nazive *cittadini*, *populus* i *nobiles*, opisati strukturu dubrovačke vlasti i diobu na Senat, Veliko i Malo vijeće te Kneza.

4.2. Drugi tjedan: *Dubrovnik kao utvrđeni grad*

Prije početka predavanja i prezentacije o Stonskim zidinama, Grupa 1 daje upute za izvođenje prve metodičke vježbe unutar ovoga nastavnoga sata [Poglavlje 8.2.2. u *Radnoj bilježnici*, Vježba 1]. Ostalim učenicima dijele A4 papire s tlocrtom Stonskih zidina i zadatkom da slijedeći upute i tragove o pojedinim strukturama stonskog fortifikacijskog sklopa upisuju nazive tih struktura na označene linije. Ukupno osam objekata je označeno na shemi slovima. Učenici upisuju nazive tih objekata na linije ispod skice označene slovima od A do H, dok na samu skicu upisuju imena gradova Ston i Mali Ston na za to previđene linije. Za početak Grupa 1 daje uputu: „Stonski fortifikacijski sustav proteže između dva grada, Stona i Malog Stona. Manji od dva grada, Mali Ston, nalazi na sjeveru. Na liniju na sjeveru upišite Mali Ston, a na liniju na jugu upišite Ston.“ Zatim slijedi druga natuknica: „Kula Dobri nalazi se na mjestu gdje se zid prvi put račva ako se krećemo iz Malog Stona prema Stonu.“ Sljedeća natuknica kaže: „Veliki kaštio četverokutna obrambena građevina s unutarnjim dvorištem koja služi zaštiti solana. Nalazi se u gradu Stonu.“ Nadalje, učenici u Grupi 1 daju uputu: „Četiri kule nalaze u sklopu pregradnog zida koji zatvara Ston sa sjevera. Kula Štoviš najsjevernija je kula Stonskog pregradnog zida, a kada bismo slijedili zid jugozapadno, prvo bismo naišli na kulu Minčetu, a zatim na polukružnu kulu Sokolić. Orijentirajući se dakle od kule Sokolić, možemo slijediti zid južno prema kuli Arcimon.“ Zatim će Grupa 1 dati natuknicu: „Ime sljedeće utvrde je Koruna, ona je najvažnija utvrda malostonske strane koja se nalazi na južnom završetku malostonskog zida.“ Kada pronađu Korunu slijedi uputa: „Pod slovom D krije se četverokutna utvrda Podzvizd s pripojenom polukružnom kulom. Zadnja kula nalazi se nasuprot kule

Podzvizd te se naziva Lastva.“²⁵ Nakon riješenoga zadatka učenici s Grupom 1 raspravljaju o rješenjima te ih ponavljaju još jednom. Na prezentaciji pojavit će se i skica sa svim upisanim pojmovima kako bi svi učenici mogli provjeriti svoja rješenja. Ova vježba služit će kao uvod u temu Dubrovnika kao utvrđenog grada. Cilj vježbe je upoznati učenike s prostornim rasporedom Stonskih zidina, približiti im nazivlje i izgled fortifikacijskog sustava prije samog predavanja koje slijedi [Prezentacija 2/2-3].

Građenje sve složenijih fortifikacijskih sustava uobičajena je pojava u doba renesanse, a najčešće se radi o osuvremenjivanju srednjovjekovnih obrambenih struktura kako bi se držao korak s naprecima u ratovanju. Sve veća uporaba vatrenog oružja stvara potrebu za bedemima i kulama koje se mogu oduprijeti takvim nasrtajima i pružiti adekvatan otpor. U XV. i XVI. stoljeću Dubrovnik je bio grad utvrđenih granica te je Republika osigurala svoj teritorij. Kako bi se taj teritorij očuvao, trebalo je utvrditi granice te modernizirati postojeće fortifikacijske sustave. No, prije osuvremenjivanja same utvrde grada Dubrovnika, još sredinom prve polovice XIV. stoljeća počinju radovi na fortifikacijskom sustavu u Stonskome ratu.²⁶ Ovaj se sustav sastoji od dva utvrđena grada te zida koji ih povezuje. Stonski rat nalazi se na uskome spoju poluotoka Pelješca s kopnom te spaja dva morska zaljeva – Malostonski zaljev koji se nalazi na sjeveru te Stonski zaljev s ortogonalnom solanom na jugu. U spisima Dubrovačke Republike Malostonski zaljev naziva se *ono more*, dok se Stonski zaljev naziva *ovo more*, što svjedoči o većoj dostupnosti južne prevlake, odnosno Stona, brodovima iz Dubrovnika.²⁷ Stonski rat nalazio se na prometno i strateški važnome položaju za Republiku, zbog dobre morske i kopnene povezanosti i prisutnosti solane [Prezentacija 2/4]. Stoga je Republika odmah nakon akvizicije 1333. godine odlučila zaštititi Stonski rat građenjem obrambenog sustava, dok se osuvremenjivanje fortifikacijskog sustava u Stonu i Malome Stonu provodi kasnije, u XV. i XVI. stoljeću, kao i u ostatku Republike.²⁸ Dubrovčani su zaštitili Stonski rat bedemima, računajući vrlo vjerojatno na svoju nadmoć u slučaju napada s mora. Prema starijim dubrovačkim kronikama, izgradnja Velikog zida dugačkoga 1200 metara trajala je osamnaest mjeseci te koštala 12 000 dukata, što je svakako bio najveći graditeljski pothvat Republike izvan Grada.²⁹ Zidine koje spajaju dva grada, Ston i Mali Ston, pretežu se preko uzvisine visoke 250 metara imena Podzvizd [Prezentacija 2/5]. Zidine teku od svog sjevernog završetka u

²⁵ Usp. Andrej Žmegač, *Stonski fortifikacijski sistem – nekoliko pitanja u: Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 39, Split: Konzervatorski odjel Ministarstva kulture Republike Hrvatske u Splitu, 2001., str. 190 – 193.

²⁶ Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., str. 46.

²⁷ Usp. Andrej Žmegač, *nav. dj.*, 2001., str. 185.

²⁸ Usp. Bernard Stulli, *nav. dj.*, 1987., str. 16.

²⁹ Usp. Ivica Žile, *Između Ovoga i Onoga mora: obnova stonskih zidina 2003 – 2009 u: Kvartal: kronika povijesti umjetnosti u Hrvatskoj*, VI, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2009., 94 – 96.

Malome Stonu kod kule Korune te se stapaju u istočno zide Stona. Sami grad Ston omeđen je zidinama peterkutnog oblika. Pred južnim uglom zidina u Stonu nalazi se i *Veliki Kaštio*, odnosno *Tvrđava svetog Jeronima*. Ta obrambena građevina četverkutnog oblika s unutarnjim dvorištem izgrađena je upravo radi zaštite stonskih solana [Prezentacija 2/6].³⁰

U dobra renesanse osuvremenjivanje fortifikacijskog sustava u Stonu započinje s dodavanjem predziđa starijim srednjovjekovnim dijelovima. Nakon pada Carigrada 1453. godine Republika se odlučuje na ulaganje u obrambeni sustav svih svojih teritorija.³¹ U te svrhe poziva se arhitekt i graditelj Michelozzo Michelozzi (Firenca, oko 1396. – Firenca, 1472.) kako bi podigao obrambene strukture na zidinama u Dubrovniku te izveo radove na Stonskim zidinama. U drugoj polovici XV. stoljeća kreće se s gradnjom poprečnog zida s kulom Štoviš u Stonu. Istovremeno grade se ojačanja ziđa između Malog Stona i Podzvizda koji već 1455. godine dobiva polukružne kule. Srednjovjekovni zid stonskih zidina podebljan je sa zapadne strane te četverkutne kule dobivaju svoje polukružne pandane. Ojačavanje ziđa nastavlja se spajanjem dvaju usporednih zidova između kula Dobre i Korune [Prezentacija 2/7]. U renesansni sloj ziđa također spada i pregradni zid koji je omeđio Ston sa sjeverne strane s kulama Štoviš, Minčetom, Sokolićem i Arcimonom [Prezentacija 2/8]. Stonsko predziđe ne prati tijesno zide, već je odmaknuto od njega te je između ziđa i predziđa jarak. Takva organizacija omogućena je ravnijim terenom i dostupnim prostorom.³²

Nakon izloženoga predavanja Grupa 1 dijeli materijale za izvođenje iduće vježbe u ovom nastavnom satu [Poglavlje 8.2.2. u *Radnoj bilježnici*, Vježba 2] – reprodukcije triju kula koje učenici moraju zalijepiti na adekvatno mjesto na podijeljenome planu Dubrovnika. Učenici Grupe 1 usmeno ostalim učenicima čitaju kratke podatke o kulama kako bi učenici mogli riješiti vježbu: “Minčeta je najsjevernija kopnena kula. Kula Bokar se nalazi prekoputa, istočno od kule Lovrijenac koji je jedina kula koja se ne nalazi u sklopu zidina. “Ova kratka vježba služi kako bi učenici što bolje povezali prostorne odnose pojedinih struktura s konkretnim sadržajem i lakše čitali tlocrt zidina Dubrovnika. Nakon izvršene vježbe na prezentaciji će se pojaviti rješenje kako bi svi učenici vidjeli točno smještene kule, a zatim slijedi predavanje o zidinama Grada Dubrovnika. Tri primjera kula izdvojena su zbog svojih specifičnosti; kula Minčeta najkompleksnija je kula dubrovačkog fortifikacijskog sustava, kula Bokar primjer je potkovaste kule koja je branila ulaz u grad s morske strane u lučici Pile te kula

³⁰ Usp. Andrej Žmegač, *nav. dj.*, 2001., str. 186, 204.

³¹ Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., str. 42.

³² Usp. Andrej Žmegač, *nav. dj.*, 2001., str. 189 – 204.

Lovrijenac koja se jedina ne nalazi u kompleksu zidina, već na hridi zapadno od kule Bokar [Prezentacija 2/9].

Gradske zidine u Dubrovniku simbol su grada te su rezultat mnogih stoljeća rada i nadogradnje [Prezentacija 2/10]. Kao što je u radu već spomenuto, Dubrovnik je utvrdio svoje kopnene i morske granice te je trebalo modernizirati obrambeni sustav kako Republike, tako i samog grada. U svibnju 1461. godine Republika je pozvala Firentinca Michelozza Michelozzija (Firenca, oko 1396. – Firenca, 1472.) kako bi radio na gradskim zidinama. Njemu dodjeljuju odgovornost obnove najosjetljivijih dijelova zidina, onih najizloženijih u slučaju napada.³³ Gradska vlast je od Michelozza tražila obnovu dijela ziđa koji brani Dubrovnik prema kopnu, uz očuvanje arhitektonskog nasljeđa srednjovjekovnih kula koje su bile zastarjele te čak predstavljale potencijalnu opasnost budući da bi se u slučaju topničkog napada mogle urušiti na branitelje. Michelozzo je pristupio tom zadatku spuštanjem cijelog poteza ziđa prema kopnu te dodavanjem niskog predziđa s *toretima*, kulama tornjastog oblika. Najizloženijoj kuli koja se nalazi na tom potezu ziđa, Minčeti, Michelozzo mijenja oblik iz starije četverokutne kule u cilindričnu strukturu s unutarnjim kvadratičnim tornjem te dodaje ljevkaste *kazamate*, armirane otvore s nišama za topove. Michelozzo za Minčetu prvotno izrađuje drveni model prema kojemu će odmah početi radovi. Michelozzo će u početku nagledati radove, no oni će biti dovršeni najvjerojatnije prema modelu [Prezentacija 2/11-13]. Michelozzo je također radio na nižoj kuli Bokar koja je bila polukružnog oblika s kvadratom u jezgri [Prezentacija 2/14]. Kula Bokar povezana je snažnim ziđem s Puncjelom, no to ziđe dovršeno je tek 1570. godine prema nacrtima Antonia Ferramolina³⁴ (Bergamo, druga pol. XV.st. – Mahdia, Tunis, 1550.). Objema tim kulama Michelozzo dodaje jedan od najnaprednijih tipova potpuno zaštićenih *kazamata* što je bilo na vrhu tekovina tadašnjeg vojnog graditeljstva. Nakon Michelozza, na mjesto protomagistra Republike 1464. godine dolazi Juraj Dalmatinac (Zadar, 1410. – Šibenik, 1473.).³⁵ On dovršava Michelozzov plan za rekonstrukciju Minčete kao kružne građevine te 1465. godine obnavlja Knežev dvor (Dubrovnik, XIII. st.) i dio zidina koji se nalazi u tom dijelu grada. Dalmatinac se kratko zadržava u Dubrovniku, nešto više od godine dana, te bježi u Urbino 1465. godine radi opasnosti od kuge u Dubrovniku. Na poziciji protomagistra nasljeđuje ga Paskoje Miličević (? , oko 1440. – Dubrovnik, 1516.) koji je od 1466. do 1516. godine bio službeni graditelj i inženjer Dubrovačke Republike. On je radio na stonskom fortifikacijskom kompleksu kao i na mnogim

³³ Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., str. 42.

³⁴ Isto., str. 42 – 43.

³⁵ Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., str. 44 – 46.

projektima unutar grada Dubrovnika.³⁶ Godine 1490. Miličević podiže konzolno krunište Minčete koje je, iako je bilo dekorativno, bilo krajnje neučinkovito jer je bilo jako izloženo u slučaju topničkog napada i strukturalno slabo [Prezentacija 2/15]. Gradske zidine Dubrovnika bile su kontinuirano nadograđivane i poboljšavane od XIV. stoljeća do XVIII. stoljeća te se sastoje od osam tvrđava – Revelina, Lovrijenca, Asimona, Minčete, Bokra, Puncjele, tvrđave sv. Ivana i utvrde Mrtvo Zvono – te četiriju gradskih vrata, vrata od Pila, vrata od Ploča, vrata od Buže i vrata od Ribarnice.³⁷ Kao što je spomenuto, kula Lovrijenac nalazi se van strukture gradskih zidina. Kula je trokutastog oblika s tri razine. Debljina zidova prema moru iznosi i do 12 metara dok su oni prema gradu i uvali unutra puno tanji te iznose 60 cm. Zidovi su tanji sa strane okrenute prema gradu kako bi se u Lovrijenac lakše probilo u slučaju da padne u neprijateljske ruke. Pisani izvori smještaju izgradnju kule u XIV. stoljeće, iako je doživjela mnoge pregradnje u XV., XVI. i XVII. stoljeću. Bila je izrazito važna zbog svog strateškog položaja u obrani grada te je s kulom Bokar branila ulaz u grad kod Vrata od Pila³⁸ [Prezentacija 2/16-17].

Odgovorno-obrazovni ishodi koji se očekuju nakon obrade ove teme jest da učenici znaju: opisati organizaciju fortifikacijskog sustava u Stonu, objasniti stratešku važnost Stona za Republiku, nabrojati osnovne strukture stonskih i dubrovačkih zidina, imenovati majstore koji su radili na dubrovačkim zidinama, objasniti doprinose tih majstora dubrovačkom fortifikacijskom sustavu i objasniti pojmove poput *kazamati* i *toreti*.

4.3. Treći tjedan: *Knežev dvor i Divona*

4.3.1. *Knežev dvor*

Prije početka izlaganja seminara o Kneževom dvoru, Grupa 2 izvodi vježbu [Poglavlje 8.2.3. u *Radnoj bilježnici*, Vježba 1]. Učenicima se dijeli fotokopija shematskoga nacrtu pročelja Kneževa dvora i bojice te im se zadaje zadatak: „Na prikazanom pročelju različitim bojicama označite tražene dijelove prema sljedećoj uputi. Žutom bojom označite sve pravokutne otvore. Zatim zelenom bojom označite portal. Ljubičastom bojom označite bifore,

³⁶ Usp. *Paskoje Mihov Miličević*, Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=40868>, (pregledano 22. ožujka 2016.)

³⁷ Usp. *Dubrovnik*, Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=16446>, (pregledano 23. ožujka 2016.)

³⁸ Usp. *Tvrđava Lovrijenac*, Društvo prijatelja dubrovačkih starina, <http://citywallsdubrovnik.hr/bastina/tvrđava-lovrijenac-2/>, (pregledano 10. kolovoza 2016.)

a šiljate lukove ocrtajte narančastom bojom. Plavom bojom označite vijenac koji razdvaja etaže građevine. Crvenom bojom označite arkadu.“ Nakon što završe s vježbom učenike se ispituje za njihova rješenja, prozivanjem pred ploču ili pokazivanjem rezultata cijelom razredu, te se rješenja animacijom pojavljuju na prezentaciji. Tijekom analize vježbe važno je naglasiti gotičke i renesansne elemente pročelja te ih istaknuti kao primjer istovremene uporabe elemenata gotičkog i renesansnog stila koja je karakteristična za onodobnu arhitekturu Dubrovnika. Gotički elementi na pročelju su bifore i šiljati lukovi dok su renesansni pravokutni prozori, kapiteli te polukružni lukovi arkade trijema. *Piano nobile*, najraskošniji kat palače u renesansnoj arhitekturi, naglašen je suptilnim rasporedom otvora u drugoj etaži. Veći razmak između prozora bočnih prostorija i onih u glavnoj dvorani označava da se radi upravo o *piano nobile* (raspored A BBBBBB A naznačen na prezentaciji). Mješovitost stila rezultat je nekolicine obnova u XV. i XVI. stoljeću uslijed potreba i eksplozija baruta [Prezentacija 3/2-3].

Cilj vježbe je kroz analizu osnovnih arhitektonskih elemenata raščlambe zida na primjeru pročelja Kneževog dvora učenike uvesti u stilsku analizu, vizualno im približiti Knežev dvor prije početka izlaganja i ukazati im na značajke gotičko-renesansnog stila.

Knežev dvor vrhunski je primjer komunalne renesansne arhitekture. Bio je središnja zgrada uprave u Dubrovačkoj Republici te su se unutar dvora nalazile prostorije za bilježnike, arhiv, uredi za konzule, sudnica te čak i barutarnica sve dok je Juraj Dalmatinac nije premjestio u Minčetu.³⁹ Sklop građevina gradske vlasti čini i vijećnica sa satnim tornjem koja je izgrađena u XIX.st. i *fontikom* (pojam dolazi od talijanske riječi *fondaco* te označava skladište, najčešće za žito) [Prezentacija 3/4-5]. Na fontik sa sjeverne strane nadovezuje se arsenal koji je orijentiran prema luci. S unutrašnje strane kompleks završava zgradom carinarnice zvanom *Divona* ili *Sponza*. Jedinstveni gotičko-renesansni sklop građevina gradske vlasti kojeg su nekoć činili vijećnica, fontik i arsenal preoblikovan je u potpunosti u XIX. stoljeću nakon što je stradao u požaru. Knežev je dvor prvotno bio *castrum*, odnosno utvrda. Ona je s vremenom prerasla u palaču u kojoj se nalazio upravni centar Republike. „Srednjovjekovne pregradnje i umnožavanje funkcija upravnog središta (Kneževog dvora) pratili su rast grada i povećanje njegova teritorija. Sve izraženija reprezentativnost najistaknutijeg simbola svjetovne vlasti najprije komune i potom republike, dosegla je vrhunac u XV. stoljeću.“⁴⁰ Dakle, zdanje će

³⁹ Usp. Tonko Marunčić, *Knežev dvor*, Leksikon Marina Držića, <http://leksikon.muzej-marindrzic.eu/knezev-dvor/>, (pregledano 22. lipnja 2017.)

⁴⁰ Usp. Nada Grujić, *Onofrio di Giordano della Cava i Knežev Dvor u Dubrovniku*, u: Predrag Marković, Jasenka Gudelj (ur.), *Renesansa i renesanse u umjetnosti Hrvatske*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2008., str. 9.

proći nekoliko velikih obnova: nakon požara 1435., nakon eksplozije baruta 1463., nakon potresa 1520. i velikog potresa 1667. godine.⁴¹ Budući da će Knežev dvor prolaziti dvije obnove u XV. stoljeću, na njemu će se očitovati znakovi prelaska iz gotičkog u renesansni stil te sva problematika tog prijelomnog perioda.[Prezentacija 3/6]

Prva obnova povjerena je Onofriju di Giordanu della Cavi (Cava, oko 1420. – ?, nakon 1455.), arhitektu iz malog grada kod Salerno koji je već bio angažiran na projektu dubrovačkog vodovoda. Prije dolaska u Dubrovnik o majstorovom životu i djelovanju ne zna se mnogo. Podatke o njegovoj kasnijoj aktivnosti nalazimo u *Novellinu* Masuccia Salernitana (1476.) u kojem se spominje „el famoso maestro Honofrio di Giordano.“⁴² Iz *Novellina* saznajemo kako je Onofrio vodio radove na srednjovjekovnome dvorcu Castelnuovo u Napulju (izgrađen 1279.) te da je doveo i druge vrsne majstore u Napulj. Onofrijev projekt u Dubrovniku postaviti će temelje svim kasnijim pregradnjama Kneževa dvora te uvjetovati i oblikovati kasnije intervencije⁴³. Struktura četverokrilne dvoetažne građevine s dvorišnim trijemom kao i trijemom u pročelju koju je ustanovio della Cava zadržat će se kroz kasnije pregradnje⁴⁴[Prezentacija 3/7]. Pod Onofrijevim vodstvom renesansni elementi unose se u Knežev dvor primarno putem arhitektonske plastike koji će biti očuvani i u kasnijim obnovama. Natpis u kojem se Dubrovnik naziva „Epidaurea Ragusea“ Cirijaka iz Ankone pojaviti će se na trijemu Kneževa dvora za vrijeme Onofrijeve obnove. Povratak antičkim korijenima i naglašavanje povezanosti s antikom karakteristično je za doba renesanse te je Onofrio i na taj način stvorio koncept obnove dvora koji je blizak humanističkom duhu vremena [Prezentacija 3/8].⁴⁵

Nakon eksplozije baruta 1463. godine barutarnica se iz Kneževa dvora seli u Minčetu, a novu obnovu dvora predlaže Michelozzo Michelozzi koji je tada bio državni inženjer u Dubrovniku. Njegov prijedlog bio je odbačen od strane vlasti jer je predlagao velike promjene s obzirom na postojeće stanje. Dubrovačka vlast htjela je rekonstrukciju u duhu gotičke tradicije koja bi zadržala elemente postojećeg zdanja. Obnovu će 1463. godine preuzeti Salvi di Michele iz Firence (?, Firenca – ?, oko 1468.) koji je imenovan protomagistrom 24. ožujka iste godine. Salvijev rad uglavnom se svodio na rekonstrukciju Onofrijeva projekta. On zadržava četverokrilnu strukturu te preuzima sklop atrija s trijemovima i vanjskim stubištem

⁴¹ Usp. Milan Pelc, *nav.dj.*, 2007., str. 99.

⁴² Nada Grujić, *nav.dj.*, 2008., str. 10. (Grujić citira *Novellino* Masuccia Salernitana)

⁴³ Usp. Nada Grujić, *nav.dj.*, 2008., str. 9 – 11.

⁴⁴ Usp. *Povijest muzeja*, Kulturno-povijesni muzej u Dubrovniku, <http://www.dumus.hr/hr/kulturno-povijesni-muzej/o-muzeju/>, (pregledano 31. ožujka 2016.)

⁴⁵ Usp. Nada Grujić, *nav.dj.*, 2008., str. 18 – 20., 28 – 31.

[Prezentacija 3/9]. Prozore gornje etaže u ovoj obnovi klesali su lokalni majstori Radivoj Bogosalić (Foča, Bosna i Hercegovina, ? – Dubrovnik, 1492.), Juraj Utišenović (Dubrovnik, XV. st.) i Ratko Ivančić (Korčula, prije 1415. – ?, druga pol. XV. st.) koji su zamoljeni napraviti kopije starijih kasnogotičkih bifora sa šiljatim lukovima i mrežištem [Prezentacija 3/10]. Oni su iskoristili očuvane starije dijelove bifora te ih umetnuli u nove dijelove. No, u biforama se pojavljuju i poneki renesansni motivi, poput *putta* koji drže svežanj voća ili tjeraju goveda, najvjerojatnije rad Pietra di Martina (Milano, ? – Napulj, 1473.) iz doba Onofrijeve obnove 1440. godine [Prezentacija 3/11]. Istaknuti renesansni prozor na sjevernom krilu rad je Giovannija da Fiesole (Fiesole, oko 1418. – ?, druga pol. XV. st.), zvanog Greco. Njegov prozor je od važnosti jer je u potpunosti lišen gotičkih elemenata. Radi se o velikom pravokutnom otvoru obrubljenom plitkim čipkastim reljefnim ukrasom te nizom renesansnih školjaka iznad gornjeg obruba [Prezentacija 3/12-13].

Rekonstrukciju vanjskog trijema vodi Salvi di Michele koji za taj zadatak zapošljava lokalne majstore, na čelu s Andrijom Markovićem (Korčula, prva pol. XV. st. – ?, druga pol. XV. st.), utemeljiteljem slavne korčulanske klesarske obitelji koja se po njemu naziva Andrijić. Novine će se očitovati u novim kapitelima u arkadama trijema u koje di Michele uvodi renesansne motive *putta* koji plešu i nose girlande [Prezentacija 3/14-16]. Majstori su najvjerojatnije radili prema drvenim modelima koje im je protomagistar dao.⁴⁶ Krajnji rezultat obnove nakon eksplozije 1463. godine nije cjeloviti renesansni kompleks, već osuvremenjena verzija Onofrijeva projekta. Dvor će kasnije stradati još dva puta, u potresu 1520. godine i naposljetku u velikom potresu 1667. godine, kada u unutrašnjosti biva obnovljen u baroknom duhu.

4. 3. 2. *Divona*

Blok sat nastavlja se izlaganjem učenika Grupe 3 o dubrovačkoj palači Divoni prije kojeg učenici rješavaju podijeljeni zadatak. Učenicima se dijele kuverte u kojima se nalazi slagalica čiji dijelovi zajedno čine pročelje palače Divone u shematskome prikazu [Poglavlje 8.2.3. u *Radnoj bilježnici*, Vježba 2]. Koristeći prethodno znanje učenici moraju složiti pročelje na adekvatan način. Nastavnik će prozivati učenike koji će prezentirati svoja rješenja, argumentirati ih te komparirati ih međusobno. Nastavnik će kroz prozivanje s učenicima analizirati pročelje Divone. Ključna pitanja u analizi su: Je li cjelina pročelja simetrična? Kako

⁴⁶ Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., str. 101 – 104.

je postignuta simetrija? Koliko etaža ima palača? Kako su odvojene pojedine etaže? Što se nalazi u prizemlju palače? Kako nazivamo takav natkriveni prostor? Kako prepoznamo *piano nobile*? Gdje se on nalazi? Koje elemente gotike prepoznajete? Koje elemente renesanse prepoznajete? Kako nazivamo arhitektonski oblik u kojemu se nalazi kip u trećoj etaži pročelja? O kojem svecu se radi? Nakon diskusije i komentiranja rješenja učenika, rješenje će se pojaviti na prezentaciji [Prezentacija 4/2].

Nastavnik naglašava kako je pročelje Divone reprezentativan primjer istovremene uporabe elemenata gotičkog i renesansnog stila kojeg su učenici prethodno upoznali analizirajući arhitekturu Kneževog dvora. Radi se o građevini koja ima tri etaže koju čine prizemlje i dva kata. Pročelje je centralno simetrična cjelina od koje odstupaju portal smješten desno od središnje osi te skraćeni završni luk arkade u trijemu. Etaže su odvojene vijencem te je tako naglašena horizontalna podjela građevine. Kao što je spomenuto, u prvoj etaži pročelja nalazi se vanjski trijem s polukružnim arkadama. Dok je trijem renesansnog karaktera, *piano nobile* naglašen je monumentalnim gotičkim biforama koje flankiraju središnju raskošnu gotičku triforu [Prezentacija 4/3-4]. U zadnjoj zoni pročelja ponovno se pojavljuju renesansne karakteristike poput pravokutnih prozora i središnje edikule u koju je smješten kip sv. Vlaha.

Palača Divona izuzetan je primjer gotičko-renesansnog stila karakterističnog za umjetnost prve polovice XVI. stoljeća u Dubrovniku. Dvojno nazivlje – Divona i Sponza – dolazi od talijanskog naziva za carinarnicu (Dogana) i zbog činjenice da je izgrađena na mjestu nekadašnje javne cisterne (Spongia).⁴⁷ Osim spomenute cisterne, na mjestu Divone, prije izgradnje palače, nalazile su se pojedinačne zlatarske radionice i razna općinska skladišta koji su bili raspoređeni oko široke ulice. Građenjem Divone taj prostor ujedinit će se u jedinstveni pravokutni objekt te će široka ulica postati unutarnje dvorište.⁴⁸ U novom zdanju će se, osim carinarnice, nalaziti i skladišta, carinski uredi, kovnica novca, škola te oružarnica [Prezentacija 4/5].

Odluka za gradnju novog kompleksa carinarnice donosi se 1513., no radovi su dovršeni 1522. godine. Projekt potpisuje Paskoje Miličević koji je 1516. godine predstavio svoj prijedlog Velikom Vijeću. Iako cjelovita dokumentacija izgradnje Divone nije sačuvana, poznato nam je da su klesarske radove izvodile lokalne radionice Andrijić i Petrović.⁴⁹ U ožujku 1516. godine Petar Petrović (Korčula, kraj XV. st. – Dubrovnik, oko 1519.) i Blaž

⁴⁷ Usp. Milan Pelc, *nav.dj.*, 2007., str. 106.

⁴⁸ Usp. Marija Planić-Lončarić, *Organizacija prostora: urbanizam u*: (ur.)Vladimir Marković, Margarita Šimat, Ivana Čukman Nikolić, *nav. dj.*, 1987., str. 295.

⁴⁹ Usp. Milan Pelc, *nav.dj.*, 2007., str. 107.

Radivojević obvezuju se izgraditi arkade trijema, pet vrata u prizemlju te portal. Oni su izgradili fontik sa skladištima okružen dvorišnim arkadama no nisu uspjeti završiti trijem. Majstori su preminuli prije dovršetka radova na trijemu te su ih naslijedili Nikola i Josip Andrijić. Trijem Divone svjedoči o zaokretu prema renesansnom izričaju posebice u stupovlju s polukružnim lukovima i kompozitnim kapitelima⁵⁰ [Prezentacija 4/6-7].

Divona je bila javna građevina od strateške važnosti za trgovinu te se nalazila na najprometnijoj točki u gradu, na križanju Place i Straduna. Reprezentativnost građevine govori o njevoj važnosti koja se može vidjeti i u bogatstvu arhitektonske plastike. O Divoni kao mjestu trgovine metaforički govori natpis na stražnjem luku arkadnog otvora u dvorištu koji glasi „FALLERE NOSTRA VETANT· ET FALLI PONDERA· MEQVE PONDERO CVM MERCES· PONDERAT IPSE DEVS“. U prijevodu taj natpis glasi „Naši utezi ne dopuštaju da varamo niti bivamo prevareni. Dok važem robu, Bog važe mene“⁵¹ [Prezentacija 4/8]. Osim tog natpisa, u stražnjem dijelu dvorišta nalazimo i radove francuskog kipara Beltranda Gallicusa (Francuska, ? – Dubrovnik, XVI. st.). Oni uključuju bogato ukrašeni Kristov monogram kojeg pridržavaju dva anđela, a ispod kojeg su uklesani stihovi Ilije Crijevića iz 1520. godine kojima se zaziva Božji blagoslov nad gradom. Simbolika tih kipova jest nadzemaljska zaštita nad Republikom i Divonom – ideja koja je karakteristična pojava na javnim građevinama toga doba⁵² [Prezentacija 4/9-10]. Učenicima se na kraju sata dijeli i list za domaću zadaću [Poglavlje 8.2.3. u *Radnoj bilježnici*, Zadaci 3 – 7.].

Odgojno-obrazovni ishodi teme su da učenici nakon njezine obrade znaju: objasniti funkciju Kneževog dvora kao središta vlasti u Dubrovniku, imenovati različite faze izgradnje i obnove Kneževog dvora u XV. i XVI. stoljeću, analizirati tlocrt i pročelje Kneževog dvora, opisati ulogu palače Divone te analizirati pročelje, odrediti stilske značajke mješovitog gotičko-renesansnog stila.

4.4. Četvrti tjedan: *Gradske palače i ljetnikovci*

4.4.1. *Gradske palače*

Nastavni sat vezan uz temu gradskih palača u Dubrovniku započinje formalnom analizom pročelja. Grupa 4 dijeli nacrt pročelja palače Ranjina [Poglavlje 8.2.4. u *Radnoj*

⁵⁰ Usp. Beat Čolak, *Graditeljsko-klesarske radionice Andrijića i Petrovića krajem XV. i početkom XVI. stoljeća na dubrovačkom području*, diplomski rad, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2014., str. 21 – 28.

⁵¹ Usp. Sponza, Državni arhiv u Dubrovniku, <http://www.dad.hr/sponza.php>, (pregledano 10. kolovoza 2016.)

⁵² Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., str. 107 – 108.

bilježnici, Vježba 1] te postavlja pripremljena pitanja učenicima. Pažljivo promatrajući pročelje palače, učenici će napraviti detaljnu analizu pročelja, prepoznati i opisati njegove arhitektonske elemente i zajedno zaključiti o stilskoj dvojnosti koja se na njemu prepoznaje. Od učenika se očekuje da znanja usvojena u prethodne dvije lekcije primijene na novom primjeru. Ključna pitanja za analizu su: Na koliko cjelina je podijeljeno pročelje? Čime je podijeljeno? Koliko horizontalnih redova prozora ima? Što nam to govori o broju etaža? Kakvog oblika su prozori? Koje biste nazvali gotičkim prozorima, a koje renesansnim i zašto? Koji prozor je najveći? Kako nazivamo prozor s tri otvora? Kako nazivamo kat kojeg karakterizira najveći i najraskošniji prozor? Kakvog oblika je portal? Kojeg oblika je gornji dio portala?

Analiza vježbe izvodi se kroz odgovore na navedena pitanja. Nakon što učenici odgovore nastavlja se izlaganje unutar kojeg se radi detaljna analiza građevine. Na prezentaciji će se pojaviti označeni najbitniji spomenuti elementi raščlambe kako bi ih učenici mogli zapisati i označiti na dobivenim fotokopijama nacрта pročelja *Palače Ranjina*.

Nastavnik će napomenuti kako je akumulacija bogatstva u XVI. stoljeću u Dubrovniku omogućila aristokraciji gradnju raskošnije stambene arhitekture te pružila priliku novom sloju bogatog građanstva da se etablira u visokom društvu. Nakon potresa 1520. godine mnoge stare gradske palače su se srušile te su na njihovim mjestima izgrađena nova zdanja. Kako bi se pritom uštedjelo, mnogi dijelovi starijih gradskih palača korišteni su kao građevni materijal u novima.⁵³ Iako je mnogo vrijednih primjera gradskih palača u Dubrovniku sačuvano, na nastavnome satu obradit ćemo dva najreprezentativnija primjera kako bismo se osvrnuli na gotičko-renesansni tip te renesansni tip gradske palače. Prvi primjer upravo je palača Ranjina iz vježbe.

Učenici će s nastavnikom i Grupom 4 prodiskutirati da palača Ranjina ima pročelje koje je vijencima horizontalno podijeljeno na tri zone. Takva podjela mogla bi sugerirati podijeljenost na tri etaže, no prozori su organizirani u četiri horizontalna niza što znači da građevinu čine prizemlje i tri kata. Promatrajući pročelje kao cjelinu, vidimo da ne postoji poklapanje prozorskih osi kao što smo prije mogli vidjeti na primjerima Kneževog dvora ili Divone. Nepoklapanje potiče od činjenice da su se prva i druga etaža koristile u gospodarske svrhe, dok su treća i četvrta etaža bile namijenjene stanovanju.⁵⁴ Razlika u namjenama etaža očitovat će se i u stilskom razlikovanju koje u pročelju možemo primijetiti u oblikovanju prozorskih otvora. Počevši od najviše odnosno četvrte etaže, vidimo da prozori te i treće etaže

⁵³ Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., str. 137.

⁵⁴ Usp. Nada Grujić, *Kuća u gradu*, Dubrovnik: Matica hrvatska – Ogranak Dubrovnik, 2013., str. 185., 192.

pripadaju gotičkom stilskom *izrazu* te da je najveći prozor trifora koja se nalazi na trećem katu koja naglašava *piano nobile*. Spuštajući se prema nižim etažama, vidimo da, za razliku od gornjih etaža koje smo spomenuli, prozori odudaraju oblikom jer se radi o pravokutnim otvorima renesansnog izraza. Portal je pravokutnog oblika, iznad čijeg je nadvratnika upisana luneta. Polje lunete reljefno je ukrašen grbom obitelji [Prezentacija 5/2].

Palača Ranjina (Ulica braće Andrijića 10) je kasnogotičko-renesansno zdanje nastalo u drugoj polovici XVI. stoljeća – u vrijeme kada u arhitekturi našega područja još uvijek prevladavaju gotički stilski oblici, a oni renesansni se tek pojavljuju.⁵⁵ Palača je četveroetažna te je vijencem u pročelju horizontalno podijeljena na dvije gornje i dvije donje etaže. Niže etaže imaju pravokutne otvore različitih veličina i neujednačena stilska rješenja što se očituje u oblikovanju okvira otvora. Neujednačenost je rezultat kasnijeg nastanka triju pravokutnih prozora lijevo od portala u prvoj etaži.⁵⁶ Donje dvije etaže su niže od gornjih te imaju neujednačeno postavljene otvore različitih veličina dok gornje etaže imaju jasniji raspored otvora. Na pravokutnom portalu nalazimo lunetu s obiteljskim grbom upisanu u pravokutni okvir te lisnate kapitele na izrazito plitkim pilastrima [Prezentacija 5/3]. Pročelje je u zoni treće etaže rastvoreno trima monoforama, od kojih je centralna naglašena balkonom. Ovaj balkon ulazi u zonu nižih etaža te time narušava strogu horizontalnu podjelu i uvjetuje veličinu prozora druge etaže. Prozor koji se smjestio ispod konzola je upravo iz tog razloga manji od bočnih prozora. Najviša etaža je ona na zadnjem katu koja ujedno čini *piano nobile*.⁵⁷ Ovaj reprezentativni kat čini velika dvorana koja zauzima cijeli kat te je upravo ta etaža najprozračnija i najosvjetljenija [Prezentacija 5/4]. Kao što je spomenuto, *piano nobile* je na pročelju naglašen monumentalnom gotičkom triforom [Prezentacija 5/5]. Nju flankiraju dvije monofore s plitkim balkonima s balustradama koje nose tri konzole. Kao što možemo iščitati iz pročelja, na palači Ranjina dominira gotički stilski izričaj dok se renesansi pojavljuje u manjoj mjeri.

Palača Tome Stjepovića, zvanog Skočibuha (Restićeva ulica 1) je najbolje sačuvani primjer reprezentativne renesansne stambene arhitekture u Dubrovniku. Skočibuha je bio brodovlasnik koji se domogao bogatstva te je dao izgraditi palaču na mjestu starije vlastelinske kuće prethodnoga vlasnika posjeda Nika Đurđevića koja je srušena⁵⁸. Smještaj palače na Pustijerni, dijelu Dubrovnika gdje su u prijašnjim stoljećima mnoge vlasteoske obitelji gradile

⁵⁵ Usp. Nada Grujić, *Reprezentativna stambena arhitektura* u: (ur.) Vladimir Marković, Margarita Šimat, Ivana Čukman Nikolić, *nav. dj.*, str. 308.

⁵⁶ Usp. Nada Grujić, *nav. dj.*, 2013., str. 184 – 185.

⁵⁷ Usp. Nada Grujić, *nav. dj.*, 1987., str. 309.

⁵⁸ Usp. Nada Grujić, *nav. dj.*, 2013., str. 218 – 219.

svoje kuće, te njena visina govori o htijenju vlasnika da se dovede u ravnopravan odnos sa starijim dubrovačkim vlastelinskim slojem. Palača nadvisuje sva okolna zdanja te je kao takva dominantna u mnogim vizurama grada⁵⁹. Gradnja je počela 1549. te je dovršena 1553. godine, kada Tomo Skočibuha za rješenje pročelja poziva majstora Antuna iz Padove (Padova, ? – Dubrovnik, 1562.), koji je boravio u Dubrovniku od 1539. godine te bio nadzornik gradnji i stručnjak za naoružanje. Zidarske radove obavljao je Ivan Doriš (?, XVI. st.), a prozorske okvire su klesali korčulanski kipar Josip Andrijić (Korčula, druga pol. XV. st. – ?, nakon 1550.) i njegov sin Ivan.⁶⁰ Palaču čine prizemlje i tri kata te joj je pročelje horizontalno vijencima podijeljeno na četiri etaže. Odlikuje ga izraziti plasticitet ponajviše postignut brojnim edikulama, motivom kojeg renesansa preuzima iz antike, koje su u funkciji okvira prozorskih otvora. Na pročelju je primijenjeno renesansno superponiranje koje se očituje u veličinama otvora po etažama – najveći otvori nalaze se na etaži *piano nobile* – te u superponiranju redova u kapitelima prozorskih edikula. Otvori na pročelju pravilno su raspoređeni, u horizontalnoj osi postoji pravilan ritam nizanja otvora dok se u vertikalnom nizanju prozori raspoređuju po prozorskim osima kroz sve četiri etaže, što je također karakteristično za renesansne palače. Plitke edikule prvog kata imaju kapitele s motivom akanta, edikule drugog kata imaju dorske kapitele dok edikule trećeg kata imaju korintske kapitele [Prezentacija 5/5]. Na palači Skočibuha nalazimo mnoge elemente klasičnog arhitektonskog vokabulara, posebice u arhitektonskoj plastici, a ovako invociranje antičkih uzora tipična je karakteristika renesansne gradnje.⁶¹ Portal sa zabatnim završetkom ima nadvratnik koji je ukrašen metopama (bez ukrasa) i triglifima, a omeđen je dvama dorskim polustupovima [Prezentacija 5/6]. Kao tipični motiv renesansne gradnje, na palači Skočibuha se pojavljuje i *bunjato* (*bugnato*) u ugaonim kvadrima, što govori o majstorovom poznavanju suvremenih talijanskih tekovina. Rustikalni elementi poput *bunjata* u gradnji karakteristični su za sjevernotalijansku renesansnu arhitekturu [Prezentacija 5/7].

Promatrajući raspored građevine u tlocrtu primjećujemo trodijelni sustav – u svim etažama nalazimo jednu širu središnju prostoriju koja sa svake strane ima po jednu užu prostoriju [Prezentacija 5/8]. Iz malog predvorja u prizemlju stubište vodi u gornje etaže te nakon prizemlja prelazi u začelje građevine, u prostor ranije klončine, odnosno kanala koji je bio dio srednjovjekovnog kanalizacijskog sustava u Dubrovniku koji se u nekim dijelovima

⁵⁹ Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., str. 139.

⁶⁰ Isto, str. 139.

⁶¹ Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., str. 140.

zadržao i do današnjice.⁶² Skućenost prostora u predvorju nadoknađena je bogatom opremljenošću pilom, zidnom nišom i ukrašenom ogradom stubišta [Prezentacija 5/9-10]. Unutarnji prostor završava dvoranom u završnoj etaži.⁶³ Po svom korištenju renesansnih motiva i primjenom renesansnog vokabulara u rješenju pročelja, palača Skočibuha izuzetan je primjer u dubrovačkoj arhitekturi toga doba.

4.4.2. Ljetnikovci

Prije izlaganja o ljetnikovcima, Grupa 5 nastavni sat započinje kratkim kvizom asocijacija [Poglavlje 8.2.4. u *Radnoj bilježnici*, Vježba 2]. Učenici zadatak rješavaju podijeljeni u tri grupe, a unutar svake učenici moraju dobro surađivati i zajednički predlagati odgovore. Svi će učenici dobiti fotokopije zadane tablice za rješavanja, a istovremeno će ona biti projicirana pomoću prezentacije na ploči. Učenici Grupe 5 će postupno ispitivati učenička rješenja te upisivati točna rješenja unutar projicirane tablice. Zadatak je, dakle, oblikovan u tablici s tri stupca (A, B i C) od kojih svaki sadrži tri definicije pojmova koje treba otkriti. Rješenje svakog stupca je zajednička asocijacija na prepoznate pojmove, a rješenje svih stupaca učenike treba voditi prema krajnjem rješenju igre – pojmu *arkadija*. U stupcu A nalaze se definicije za pojmove *pripovijetka*, *legenda* i *Zeus*, a zajednička asocijacija tih pojmova je *mitologija*. U stupcu B su definicije za pojmove *antika*, *humanizam* i *Francesco Petrarca*, a zajednička asocijacija za te je *renesansa*. U stupcu C nalaze se pojmovi *Pan*, *utopija* i *pastir*, a zajednička asocijacija je *pastoral*. Dakle, pojmovi *mitologija*, *renesansa* i *pastoral* zajedno daju rješenje *arkadija*. Ekipa koja prva dođe do konačnog rješenja je pobijedila. Učenici s nastavnikom i Grupom 5 komentiraju svoja rješenja [Prezentacija 6/2-3] te im se objašnjava da su upravo ovi pojmovi vezani uz filozofsko promišljanje o ladanju, odnosno ljetnikovcima u doba renesanse, a koji su tema daljnjeg predavanja.

Ljetnikovci se u kasnosrednjovjekovnoj Europi pojavljuju kao kuće u prirodi ili središta zemljoposjednih imanja. Svoju najveću rasprostranjenost doživljavaju u Italiji, posebice u Toskani, no pojavljuju se i u ostalim dijelovima Italije i Europe. S duhovne strane predstavljaju utočište od gradske vreve i gužve, no s praktične strane često su bili i bijeg od kuge koja se širila u gradovima. Ljetnikovci su u početku, posebice XV. stoljeću, bili povremene rezidencije

⁶² Usp. Ivica Žile, *Srednjovjekovna kanalizacija grada Dubrovnika*, u: *Starohrvatska prosvjeta* 34, Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 2007., str. 437 – 438.

⁶³ Usp. Nada Grujić, *nav. dj.*, 1987., str. 310 – 311.

vlastelina koji su nadgledali svoju agrarnu proizvodnju.⁶⁴ Naglasak je pritom bio na spajanju ugodnog s korisnim, a boravljenje u prirodi bilo je isprepleteno s obavljanjem poljoprivrednih poslova. No, u književnosti i kulturi renesansne Europe ljetnikovci se smatraju obnovom antičkog ideala ruralnog života u spokoju i doticaju s prirodom. Antičko promišljanje o svetoj prirodi poprima praktični svakodnevni oblik upravo u arhitekturi ladanja. Renesansni ljetnikovci utjelovljuju prožimanje životnog prostora s prirodom na vrlo uređen i promišljen način. Oni se s vremenom razvijaju u sklopove s reprezentativnom arhitekturom i pomno uređenim perivojima, kultiviranim zelenim prostorima koji uključuju vegetaciju, arhitektonske elemente i opremu. Zemljišta na kojima se ljetnikovci grade postaju sve veća, a gospodarske aktivnosti sve rjeđe. Osim za svrhe odmora, prostor ljetnikovca postaje i žarište renesansnog intelektualnog života. U to doba socijalizacija postaje bitna dimenzija ladanjskog života gdje se u krugu intelektualaca raspravlja o kulturi, filozofiji i umjetnosti⁶⁵ [Prezentacija 6/4].

Dubrovački ljetnikovci nešto su skromnije izvedbe od primjera u bogatijim talijanskim središtima. Najviše sačuvanih renesansnih i baroknih ladanjskih sklopova u Hrvatskoj potječe upravo s područja Dubrovačke Republike, s najviše primjera u Rijeci Dubrovačkoj, na obalama rijeke Omble.⁶⁶ Bili su to mahom kompleksi koji su se nalazili na vodi ili u neposrednoj blizini vode. Upravo zbog blizine vode, mnogi su ljetnikovci imali *orsan*, prostrano spremište za brodove čiji se svod često koristio kao podloga za terase ladanjskih kompleksa. Karakterističnu prostornu organizaciju dubrovačkih ljetnikovaca Cvito Fisković opisuje kao „običnu kuću kojoj su pridodani potrebiti sadržaji: perivoj, terasa, orsan, lođa i kapela dok unutarnji prostor čine jedna središnja dvorana omeđena četvorima bočnim prostorijama.“⁶⁷ Također, ljetnikovce najčešće odlikuje, iako postoje iznimke, L-tlocrt koji se sastoji od dužeg glavnog dijela i kraćeg bočnog krila. Valja naglasiti kako ljetnikovce u načelu karakterizira zatvorenost prema van, izvan granica pojedinog kompleksa, te otvorenost prema unutrašnjim dvorištima i okolnoj vegetaciji.

Upravo takav L-tlocrt imao je i ljetnikovac Restić (Rastić) u Rijeci Dubrovačkoj. Smješten podno Rožata, ovaj ljetnikovac nosi ime po Džonu Rastiću (Dubrovnik, 1755. – 1814.), iako je on postao vlasnik tek krajem XVIII. ili početkom XIX. stoljeća⁶⁸ [Prezentacija 6/5]. Kompleks ljetnikovca je nastao krajem XV. stoljeća, a njegova se izgradnja može

⁶⁴ Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., str. 149.

⁶⁵ Usp. Nada Grujić, *Vrijeme ladanja*, Dubrovnik: Matica hrvatska Dubrovnik, 2003., str. 5 – 8.

⁶⁶ Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., str. 150.

⁶⁷ Cvito Fisković, *Kultura dubrovačkog ladanja: Sorkočevićev ljetnikovac na Lapadu*, Split: Historijski institut Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, 1966., str. 17.

⁶⁸ Usp. Nada Grujić, *nav. dj.*, 2003., str. 32.

podijeliti na dvije faze. U prvoj fazi su u središtu imanja podignute gospodarske i stambene zgrade okružene vinogradom i voćnjakom. U toj fazi rezidencijalni dio bio je ograničen samo na ladanjsku kuću, dok je bočno dvorište bilo gospodarski prostor. Arhitektonski ostaci na posjedu danas svjedoče o različitim gospodarskim objektima koji su u XVI. stoljeću uklonjeni, poput cisterne i mlinice. Veliki dio dvorišta je tada bio agrarni prostor te je cijeli sklop bio jednostavan ladanjsko-gospodarski kompleks. Restićev ljetnikovac je već u prvoj fazi bio određen cijelom svojom dužinom koja će se zadržati i kroz kasnije pregradnje. U prvoj fazi imao je karakteristični L-tlocrt s dužim glavnim krilom i kraćim bočnim krilom.⁶⁹ U drugoj fazi započela je gradnja koja će biti dovršena sredinom XVI. stoljeća. Restićev ljetnikovac zadržao je L-tlocrt, no u ovoj pregradnji mijenja se odnos veličina te je glavno krilo kraće i bočno duže. Ovaj oblik nastao je micanjem gospodarskih zgrada koje su zapremale istočnu polovicu ograđenog imanja te učvršćivanjem prostorija koje su se nizale u smjeru sjevera prema jugu.⁷⁰ Na taj način oslobodila se istočna fasada krila te se formirao trijem na njenom sjevernom kraju. Prema bočnom vrtu otvara se s tri velika luka, što unosi dinamiku u odnos arhitekture i okoliša. Rastvaranje trijema ovakvim velikim lukovima afirmira vrtni prostor i prožima ga s rezidencijalnim posjedom [Prezentacija 6/6]. U trijemu se nalazi zidna fontana, koja unosi dodatni element prirode u arhitekturu, i klupice uređene motivom denta koje pozivaju na boravak u vanjskom prostoru [Prezentacija 6/7]. Također, na sjevernom kraju bočnog krila umjesto dvije prostorije formirala se nova dvorana koja nije bila karakteristična za tadašnju dubrovačku ladanjsku arhitekturu. Nova velika dvorana smjestila se između stražnjeg vrta, prema kojem je otvorena vratima, i bočnog vrta, prema kojem se otvara prozorima [Prezentacija 6/8]. Prema ostacima kamina, zidnog ormara i kamenih klupa znamo da je dvorana bila namijenjena za gozbe. Spomenuti trijem je postao svojevrsno predvorje velike dvorane. Restićev ljetnikovac bio je osobit i u organizaciji unutarnjeg prostora – odskakao je od tipologije „quattro stanze, un' salon“.⁷¹ U prizemlju je oko malene dvorane – saloče – bila postavljena po jedna prostorija. Isti raspored ponavlja se u katu gdje su oko velike dvorane raspoređene sobe.⁷²

Restićev ljetnikovac osobit je upravo zbog cjelovito očuvanog vrtnog prostora. Kao što je spomenuto, uklanjanjem gospodarskih zgrada u XVI. stoljeću nastao je novi bočni vrt

⁶⁹ Usp. Nada Grujić, *nav. dj.*, 2003., str. 31 – 35.

⁷⁰ Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., str. 151.

⁷¹ Usp. Igor Fisković, *Stare kuće pomoraca u Orebićima*, u: *Peristil*, 56/2013., Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti, 2013., str. 203.

„Quattro stanze un salon, z'e la casa d'un Schiavon“ je venecijanska uzrečica kojom su se Mlečani podsmjehivali kućama građana istočno-jadranske obale. U prijevodu „Četiri sobe i jedan salon, to je kuća jednog Hrvata“

⁷² Usp. Nada Grujić, *nav. dj.*, 2003., str. 42 – 48.

organiziran pravilnom mrežom staza, odnosno šetnica. Smjerovi šetnica te veličina parcela za sadnju u novom vrtu preuzeti su iz glavnog vrta te implementirani geometrijskom preciznošću. Takav pristup uređenju vrtova doprinio je dojmu jedinstvenog prostora, iako se radi o tri zasebna vrta unutar kompleksa – prednji, bočni i stražnji vrt. Kroz vrtove su se protezale natkrivene šetnice koje su naglašavale prostornost kompleksa. Najreprezentativniji bio je ukrasni prednji vrt ispred pročelja u kojemu se nalaze kvalitetno izrađeni stupovi te kameni stol i klupa. Dok je glavni vrt bio namijenjen uživanju, bočni vrt služio je kao voćnjak i povrtnjak [Prezentacija 6/9-10].

Najreprezentativniji očuvani primjer gotičko-renesansnog dubrovačkog ljetnikovca je onaj Petra Sorkočevića na Lapadu. Sorkočević je bio ugledni vlastelin, trgovac i državnik koji je dao izgraditi kompleks između 1518. i 1521. godine. Ugovor Petra Sorkočevića s Petrom Petrovićem s Korčule svjedoči o angažmanu lokalnih klesarskih radionica na ladanjskom sklopu. Prema ugovoru, Petrović se bio obvezao izraditi lukove i stupove trijema, no umro je sredinom 1518. godine te je radove nastavio i dovršio Silvije Antunović (Dubrovnik, XVI. st.)⁷³ [Prezentacija 6/11].

Iako dijeli mnoge karakteristike s ljetnikovcima nastalima u prvoj polovici XVI. stoljeća na području Dubrovnika i Rijeke Dubrovačke, Sorkočevićev ljetnikovac predstavlja iznimku od tipologije L-tlocrta. U tlocrtu će Sorkočevićev ljetnikovac zadržati sličnost s karakterističnim dubrovačkim ljetnikovcima tog vremena jedino u odnosu glavnog krila s orsanom i terasom, a iznimno je bilo organiziranje glavnog krila prema sjeveroistoku. Dakle, posebnost ovog ljetnikovca ostvarena je kroz širenje glavnog krila. Tako glavna ladanjska zgrada na sjeveroistoku ima dvoetažno bočno krilo dok se prizemni krak s orsanom veže na srednji dio glavnog krila.[Prezentacija 6/12] Bočno krilo je u razini kata rastvoreno lođom i ne izlazi iz ravnine zida fasade. Lođa je prvenstveno služila za socijalizaciju i zabave, o čemu svjedoči sačuvana oprema poput umivaonika, zidne klupice sa stolom, česme i bogati zidni oslik nastao nakon 1579. godine⁷⁴ [Prezentacija 6/13-14].

U organizaciji prostora prizemlja očituju se gotička načela u odvojenosti vrtova, njihovom smještaju kojim ne ostvaruju direktnu komunikaciju s arhitekturom ladanja te nepovezanosti s unutarnjim prostorom. Ribnjak, jedini sačuvani primjer iz tog razdoblja na području Dubrovnika, koji se nalazi u prednjem dijelu kompleksa uvjetuje nepovezanost prizemlja s glavnim vrtom koji se morao smjestiti bočno od pročelja [Prezentacija 6/15]. U

⁷³ Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., str. 159.

⁷⁴ Usp. Nada Grujić, *nav. dj.*, 1987., str. 315.

takvome rasporedu prizemlja trijem nema ulogu posredovanja između arhitekture i biljnog okoliša, već pasivno rastvara pročelje prema okolišu. Nadsvođeni trijem ima dva kraka te je djelomično podvučen pod pročelje [Prezentacija 6/16]. Mali vrt s kapelicom nalazi se ispred lođe te je također strogo odvojen od stražnjeg vrta na višoj terasi⁷⁵ [Prezentacija 6/17]. Također, treba naglasiti kako nema korespondencije između vrtних staza i portala ladanjske kuće, kao što je to bilo organizirano kod Restićevog ljetnikovca na Rožatu, što odstupa od renesansnih ideja idealne ladanjske arhitekture. Kao što je već i spomenuto, netipična pregradnja i kasnogotički raspored odvojenih vrtova dovodi do manjka komunikacije unutrašnjeg i vanjskog prostora što je vidljivo i na odnosu saloče s prostorom koji okružuje zdanje. Prizemlje se otvara u prostranu saloču koja je okružena manjim prostorijama. Izlaz iz saloče vodi u perivoj pred sjevernim krakom kuće. Dojam nepodudaranja u organizaciji i povezanosti vanjskog i unutarnjeg prostora u određenoj mjeri nadoknađen je u razini prvog kata glavnog krila gdje se velika dvorana triforom otvara prema dugačkoj terasi pred pročeljem [Prezentacija 6/18]. Terasa je smještena na pokrovu orsana i cisterne koji se nalaze u prizemlju, te je to element u kojem se očituje povezanost i otvaranje arhitekture ljetnikovca spram šireg okoliša.⁷⁶ Također, cijeli kompleks je s više strana otvoren prema vanjskom prostoru te je ostvaren otvoreni odnos rezidencijalnog dijela s vrtom iako nedostaje renesansne uređenosti i jasnoće komunikacije.

U ovome kompleksu prožimaju se gotički i renesansni utjecaji, što je jasno vidljivo i na razini arhitektonske plastike. Kapelicu u malom vrtu krasi gotički prozori, reljefni ukras slijepeh visećih arkada pod strehom te ulazom iznad kojeg se nalazi reljef grba i inicijala Petra Sorkočevića. Gotički elementi su stilizirani, poput tordiranih stupova trijema u prizemlju [Prezentacija 6/19]. Renesansni elementi pojavljuju u dva jasno čitljiva sloja. Ranorenesansni sloj predstavljaju plitke profilacije, kanelirani pilastri te motivi denta i ovulusa, dok razvijeniji renesansni sloj nalazimo u bogatijim, ali manje klesarski vještim kapitelima konzolama stubišta te arhitektonskoj dekoraciji zidnih umivaonika u lođi⁷⁷ [Prezentacija 6/20]. Također, jedan od razvijenijih renesansnih elemenata je pravokutni portal koji vodi u ladanjsku kuću na čijem nadvratniku je urezan latinski natpis PAX HVIC DOMVI.⁷⁸

Ljetnikovac Gučetić-Gozze u Trstenom specifičan je po tome što se u sklopu ljetnikovca nalazi jedini sačuvani arboretum na istočnoj obali Jadrana, a koji je ujedno i jedan

⁷⁵ Usp. Cvito Fisković, *nav. dj.*, 1966., str. 18.

⁷⁶ Usp. Nada Grujić, *nav. dj.*, 1987., str. 314.

⁷⁷ Usp. Nada Grujić, *nav. dj.*, 1987., str. 315.

⁷⁸ Hrvatski prijevod je: „Mir kući ovoj.“

od najstarijih na svijetu. Izgradnju je započeo Ivan Marinov Gučetić 1494. godine, a trajala je do 1502. godine.⁷⁹ Ovaj kompleks osobit je po prostornoj organizaciji arhitektonskih struktura. Glavna zgrada nalazi se na višem i strmijem dijelu terena iznad mora, a odvojeni orsan smješten je uz more [Prezentacija 6/20]. Prije same izgradnje ljetnikovca podignut je akvedukt (1492.), kako bi se omogućilo navodnjavanje planiranih vrtova [Prezentacija 6/22]. Razmjerno mala stambena zgrada ljetnikovca naspram velike površine koju zauzimaju vrtovi pokazuje kolika se važnost pridavala biljnom životu na imanju Gučetić-Gozze. Pravilna mreža vrtnih staza dijeli vrt na odvojene manje cjeline poput voćnjaka ili povrtnjaka. Neposredna okolina ljetnikovca bila je ortogonalno i strogo organizirana, o čemu svjedoče glavne staze i paviljon⁸⁰ [Prezentacija 6/23-24]. Nimfej, fontana ili kupalište posvećeno nimfama, uređen je pri završetku gradnje i uređenja ljetnikovca. Ova špilja s bazenom danas je uređena skulpturom Tritona i nimfi te potječe iz XVIII. stoljeća. No, na istome mjestu postojala je i ranija fontana za koju je izgrađen akvedukt u XV.st.⁸¹ Nimfej je smješten u glavnu uzdužnu os perivoja na kojoj leži i ljetnikovac. Kompozicija kompleksa ljetnikovca spada u jednu od najranijih jednoosnih kompozicija graditeljske baštine na području Dubrovačke Republike.⁸² Prisutnost ovakve fontane svjedoči o arkadijskoj naravi ljetnikovca kao mjesta prebivališta boga Pana i nimfi [Prezentacija 6/25-26].

Odgajno-obrazovni ishodi ove teme su da učenici nakon njene obrade znaju: analizirati pročelje palače Skočibuha i palače Ranjina, prepoznati pojedinačne elemente arhitekture razmatranih palača koji su preuzeti iz antike, prepoznati karakteristike gotičko-renesansnog stila, prepoznati ljetnikovce kao osobitu pojavu u dubrovačkoj renesansnoj arhitekturi, imenovati tri ljetnikovca koja su spomenuta u predavanju, definirati pojmove *arboretum*, *orsan*, *ladanje*, *nimfej*, *loža* i *perivoj* te raščlaniti i analizirati pročelja i tlocrte spomenutih djela.

Učenicima se na kraju sata dijeli i list za domaću zadaću [Poglavlje 8.2.4. u *Radnoj bilježnici*, Zadatak 3].

⁷⁹ Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., str. 155.

⁸⁰ Usp. Mladen Obad Šćitaroci i Maja Anastazija Kovačević, *Arboretum Trsteno – perivoj renesansnog ljetnikovca*, u: *Art Bulletin*, 64, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2014., str.114.

⁸¹ Usp. Nada Grujić, *Ladanjska arhitektura dubrovačkog područja*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 1991., str. 212, bilj. 62.

⁸² Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., str. 155.

4.5. Peti tjedan: *Sakralna arhitektura u Dubrovniku*

Sakralna arhitektura renesansnog doba Dubrovnika može se promatrati s obzirom na nekoliko vrsta sakralnih objekata: crkve, bratovštinske crkve, kapele u ljetnikovcima i samostanske komplekse. U gradu se pojačava gradnja sakralnih objekata u XV. i XVI. stoljeću zbog jačanja gospodarske moći Dubrovačke Republike. Ne grade se samo novi objekti, već se obnavljaju i dograđuju postojeći. U pregledu svih tipova obradit ćemo renesansne dogradnje dominikanskog i franjevačkog samostana u Dubrovniku, crkvu sv. Spasa, bratovštinsku crkvu sv. Roka, kapelu ljetnikovca Bunić-Kabožić u Rijeci Dubrovačkoj i kapelicu ljetnikovca Crijević-Pucić na Pilama [Prezentacija 7/2].

U razdoblju renesanse obnavljali su se franjevački samostan Male braće, koji se smjestio uz zapadna kopnena vrata, i dominikanski samostan smješten uz istočna gradska vrata. Oba samostanska kompleksa pripadaju klaustarskom tipu, stoga se u tlocrtu radi o kvadratnim prstenima volumena koji su organizirani oko šuplje jezgre (dvorišta/klaustura). U klaustarskim kompleksima južnu stranu najčešće zauzima crkva dok su ostale tri strane ispunjene samostanskim stambenim prostorima. Pogledamo li tlocrt dominikanskoga samostana [Prezentacija 7/3], prepoznamo upravo opisanu spomenutu uobičajenu organizaciju kompleksa s klaustrom okruženim trijemovima, u kojem se često nalazi bunar ili vrt. Prostor klaustura bio je otvoren dijelu javnosti poput plemića, a služio je kao mjesto okupljanja vlastelina za razgovor u mirnom i spokojnom ambijentu.⁸³ Upravo se klaustar dominikanskog samostana smatra prvim prodorom renesansnih obilježja u sakralnu arhitekturu Dubrovnika [Prezentacija 7/4]. Njegova izgradnja je započeta 1456. godine prema nacrtima firentinskog majstora Masa di Bartolomea (Capannole, Italija, 1404. – Dubrovnik, 1456.). Majstor umire iste godine te radove završavaju lokalni majstori Đ. Utišenović, Radonja Grubačević (Dubrovnik, XV. st.) te braća Radoslav (?) i Jakov Radmanović (?). Braća Radmanović izgradili su 1460. godine istočno krilo samostana, a Radonja Grubačević izgradio je južne arkade klaustura. Zapadno krilo dovršeno je 1464. godine, a 1470. godine Bartolomeo Grazianus (Firenca, XV. st.) izgradio je kapelu pokraj sakristije crkve u kojoj Marko Andrijić izrađuje kamene pilastre. Sjeverno krilo samostana bilo je završeno između 1479. i 1483. godine.⁸⁴ Zatim je 1485. godine Paskoje Miličević izgradio sakristiju, a tek u XVI. stoljeću izgrađen je

⁸³ Usp. Anđelko Badurina, *Sakralna arhitektura*, u: (ur.)Vladimir Marković, Margarita Šimat, Ivana Čukman Nikolić, *nav. dj.*, 1987., str. 109.

⁸⁴ Isto, str. 109, 317.

renesansni trijem nad južnom stranom klaustra⁸⁵ [Prezentacija 7/5-7]. Renesansne karakteristike ovoga trijema se posebno očituju u velikom rasponu lukova, koji su ipak ukrašeni kasnogotičkim triforama. Na samim triforama se izmjenjuje gotički četverolisni motiv i renesansni motiv isprepletenog šiblja⁸⁶ [Prezentacija 7/8]. Iako su se mnogi lokalni majstori izmijenili u radovima prilikom obnove, klaustar samostana djeluje kao jedinstveni gotičko-renesansni sklop.⁸⁷

Godine 1536. Luka Paskojev izgradio je Gundulićevu kapelu sa sjeverne strane oltara, uz postojeću kapelu Lukarević s kraja XV. stoljeća koja se nalazi s južne strane svetišta. Dvije godine kasnije, 1538., Korčulanin Ludovik Maravić (Korčula, XVI. st.) izgradio je tri izrazito plitke kasnogotičko-renesansne kapele uz sjeverni zid crkve (danas stoje uz pročelni zid)⁸⁸ [Prezentacija 7/9-10]. Kapele su na razini dekorativne plastike oblikovane kombiniranjem elemenata kasne gotike poput plamtećih listova akanta, rozeta i bujnih vitica i renesansnih elemenata poput školjkaste konhe kapela te kaneliranih stupića korintskih kapitela s motivom *putta* i dupina. Iako su nastale u XVI. stoljeću, kapele djeluju poput onih s kraja XV. stoljeća, s izrazitim kasnogotičkim stilskim izražajem [Prezentacija 7/11-12]. Najvjerojatnije se radi o ugledanju na raniji primjer kapele Lukarević koja je već postojala u prostoru i htijenju da se stvori jedinstvena stilski ujedinjena cjelina.

Franjevački samostan Male braće prvotno je u XIII. stoljeću bio smješten izvan gradskih zidina, no razrušen je odlukom Dubrovačke Republike te se od 1318. godine gradi novi samostan unutar grada. Ovaj je samostan izgrađen u romaničko-gotičkom stilu, ali u XV. stoljeću dolazi do pregradnji u sakristiji i kapitularnoj dvorani, prostoriji koja u samostanskoj arhitekturi služi za sastanke redovnika i molitvu⁸⁹ [Prezentacija 7/13-14]. Kapitularnu dvoranu krase niz podjednakih kapela s oblim lukovima i glavni jedrasti svod [Prezentacija 7/15]. Radionica braće Leonarda i Petra Petrovića izgradila je ukupno sedam kapela prigrađenih uz kapitularnu dvoranu, pet kapela s prijelaza s XV. na XVI. stoljeće i dvije renesansne kapele obitelji Đorđić iz 1503. godine.⁹⁰ Ulazni polukružni luk glavne kapele Đorđić postavljen je na pilastre s kapitelima koje krase bujni akant u čijem središtu pronalazimo motiv dupina i glavicu kerubina [Prezentacija 7/16-17]. Izrazito renesansne kapele smještene su pak u prostor gotičkog karaktera čiji je svod križno-rebrasti, tvoreći tako ukupni dojam mješovitog

⁸⁵ Usp. Anđelko Badurina, *nav. dj.*, 1987., str. 315.

⁸⁶ Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., str. 243.

⁸⁷ Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., str. 242 – 243.

⁸⁸ Usp. Anđelko Badurina, *nav. dj.*, 1987., str. 324 – 327.

⁸⁹ Usp. Anđelko Badurina, *nav. dj.*, 1987., str. 327.

⁹⁰ Usp. Beat Čolak, *nav. dj.*, 2014., str. 27.

kasnogotičko-renesansnog stila.⁹¹ Prostor je renesansno organiziran s kapelama koje okružuju široki središnji prostor. Početkom XVI. stoljeća samostanski kompleks dobiva sjeverni (gornji) klaustar sa samo tri krila trijema. Radi se o renesansnoj izvedbi trijema s lukovima velikog raspona postavljenima na kvadratične pilone⁹² [Prezentacija 7/18-19].

Dakle, gotika prevladava u reljefnim detaljima, dok se renesansa može iščitati iz prostorne razdiobe pojedinih dijelova samostanskog kompleksa.

Kao uvod u obradu crkve sv. Spasa, Grupa 6 izvodi vježbu usporedbe triju srodnih pročelja – crkve San Michele in Isola u Veneciji, katedrale sv. Jakova u Šibeniku i crkve sv. Spasa u Dubrovniku [Poglavlje 8.2.5. u *Radnoj bilježnici*, Vježba 1]. Kroz razgovor i diskusiju učenici trebaju prepoznati zajedničke elemente tih sakralnih građevina te uočiti osobitosti poput trolisnog pročelja. Učenici grupe 6 postaviti će ključna pitanja te će ostali učenici imati nekoliko minuta za zapisivanje svojih opažanja nakon svakog pitanja. Ključna pitanja: Prepoznajete li neku od prikazanih građevina? Koji dijelovi crkava su prikazani na prezentaciji? Koliko zona imaju pročelja? Što odvaja zone jednu od druge? Koji oblik ima gornja zona pročelja svih građevina? Koji arhitektonski element primjećujete u gornjoj zoni svih pročelja? Koje sličnosti primjećujete u donjim zonama pročelja? Kojeg oblika su portali građevina? Koji portali su najsličniji?

Nakon što su učenici riješili vježbu, kroz razgovor će se analizirati njihova rješenja. Tijekom analize će se na prezentaciji koja prati vježbu naglasiti najbitniji zajednički elementi u arhitekturi pročelja te ispisati važni pojmovi – trolisno pročelje, rozeta u gornjoj zoni, klasični plitki pilastri u donjoj zoni pročelja, portal u obliku edikule.

Djela Maura Codussija (Lenna, 1440. – Venecija, 1504.) i Jurja Dalmatinca učenicima mogla bi već trebala biti poznata, no Grupa 6 će na početku analize upoznati ostatak učenika s najbitnijim podacima o navedenim djelima. Crkva San Michele in Isola je izgrađena 1469. godine⁹³, a gradnja katedrale sv. Jakova započeta je 1431. i završena 1536. godine⁹⁴. Učenici Grupe 6 naglasiti će utjecaj Codussijeve građevine na trolisna pročelja okolnih regija te će izdvojiti Dalmatinčevo djelo kao snažan utjecaj na lokalnu arhitekturu, posebice u Dubrovniku gdje je i boravio. Kroz analizu pročelja učenici će se podsjetiti na utjecaj Leona Battiste Albertija (Genova, 1404. – Rim, 1472.) u klasičnom izrazu pročelja. Alberti je bio talijanski humanist i intelektualac koji je proučavajući antičke tekstove, posebice Vitruvija, iznio niz

⁹¹ Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., 241.

⁹² Usp. Anđelko Badurina, *nav. dj.*, 1987., str. 112.

⁹³ Usp. Mauro Codussi, Web Gallery of Art, http://www.wga.hu/html_m/c/codussi/isola.html, (pregledano 22. lipnja 2017)

⁹⁴ Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., str. 179.

traktata o umjetnosti⁹⁵. U traktatu *De re aedificatoria* ili „O gradnji“ iz 1452. godine bavio se graditeljstvom odnosno arhitekturom, te postavio kanon koji će utjecati na arhitekturu u Italiji, ali i širem europskom kontekstu do kraja XVIII. stoljeća. Alberti crkve naziva hramovima te zagovara pročelja koja svojim izgledom invociraju antičke hramove koristeći mnoge elemente klasične gradnje u arhitektonskoj plastici i oblikovanju pročelja poput portala u obliku edikule i superponiranja klasičnih redova⁹⁶. Raspravljat će o mogućem širenju utjecaja kroz kulturnu i trgovačku vezu Mletačke i Dubrovačke Republike te djelovanja umjetnika poput Jurja Dalmatinca na obje obale Jadranskog Mora i prenošenju utjecaja između šireg hrvatskog područja i područja Venecije [Prezentacija 7/20].

Crkvu sv. Spasa podigla je gradska uprava kao zavjetnu crkvu nakon velikog potresa u svibnju 1520. godine – iste godine Senat je s Petrom Andrijićem potpisao ugovor za njezinu izgradnju. Izgradnja će se otegnuti sve do 1528. godine zbog financijskih i pravnih problema majstora Andrijića. Iako obiluje renesansnim elementima, crkva ima kasnogotičko-renesansni karakter koji je i dalje bio tipičan za dubrovačku arhitekturu početkom XVI. stoljeća⁹⁷ [Prezentacija 7/20-21]. Crkva je nadsvođena gotičkim križno-rebrastim svodom te je zaključena plitkom apsidom s rebrastom konhom. Iz tlocrta se može iščitati kako crkvu odlikuje jednobrodan i jednostavan unutarnji prostor, no njeno pročelje navodi na drugačiji zaključak. Sv. Spas ima renesansno trolisno kulisno pročelje koje odaje dojam prostranosti i trobrodnosti koja nije u skladu s unutarnjim prostorom [Prezentacija 7/21-22]. Pročelje crkve podijeljeno je horizontalno na dvije zone te razdvojeno naglašenim razdjelnim vijencem. Donju zonu čini snažno skulpturalno naglašeni portal, vjerojatno prvi tip portala na području Dalmacije u obliku edikule te plitki pilastri od kojih se dva protežu tik uz portal dok su se dva smjestila uz vanjske rubove pročelja. Taj tip će kasnije prevladavati u sakralnoj arhitekturi XVI. stoljeća⁹⁸ [Prezentacija 7/23]. Iznad portala se nalazi ornamentalnom trakom uokvirena reljefna ploča s natpisom na latinskom kojeg razmotavaju anđeli, za što smo već spomenuli da je vrlo karakteristično u arhitektonskoj plastici u doba renesanse. Natpis govori o tome kako grad daje izgraditi crkvu kao zavjet kako bi dobili božansku zaštitu od potresa [Prezentacija 7/24]. U gornjoj zoni se ponavljaju pilastri, ovaj puta manji, u ravnini onih u nižoj zoni, te dva dodatna koji omeđuju polje u kojem je smještena središnja monumentalna rozeta. Gornja zona podijeljena je vijencem koji povezuje bočna polja središnje horizontalne zone te teče od rubnih

⁹⁵ Usp. Frederick Hartt, *History of Italian Renaissance Art: painting, sculpture, architecture*, New York: Harry N. Abrams, Inc., 1994., str. 229.

⁹⁶ Isto, str. 231 – 232.

⁹⁷ Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., 195 – 197.

⁹⁸ Usp. Beat Čolak, *nav. dj.*, 2014., str. 24.

pilastara do središnjih sa svake strane središnje zone kojeg ispunja rozeta. Gornja je zona zaključena lukom i polulukovima trolista koji završavaju savijenim akroterijima [Prezentacija 7/25]. Kasnogotičku tradiciju čitamo u izduženim šiljatim lukom zaključenim prozorima te u nizu dekorativnih visećih slijepih lukova koji su se smjestili ispod vijenca na eksterijeru bočnih zidova. No, međuprostor lukova ukrašen je umetanjem renesansnog motiva školjki, dok se ispod vijenca može naći motiv lavljih zubiju. [Prezentacija 7/26] Upravo u tim detaljima očituje se da je radionica Andrijić bila upoznata s motivima renesansnog izričaja.

Jedna od prvih crkava u Dubrovniku izgrađena u posve renesansnom izričaju bila je bratovštinska crkva sv. Roka. Ova malena građevina smjestila se u ulici Za Rokom južno od Straduna, u dijelu staroga grada koji je sa zapadne strane omeđen tvrđavom Bokar. Gradili su je lokalni majstori Luka Paskojević (Dubrovnik, 1494 - ?), Luka Vasilić (Dubrovnik, XVI.st.) i Nikola Blažević (Korčula, XVI. st.) između 1544. i 1564. godine⁹⁹ [Prezentacija 7/27]. Crkva je jednobrodna te ima malenu i plitku pravokutnu apsidu koja je naglašena renesansnim trijumfalnim lukom. Crkva ima skromnu unutrašnjost bez svoda, a njezin se interijer dugo koristio kao skladište za materijal iz dubrovačke katedrale nakon potresa 1979. godine¹⁰⁰ [Prezentacija 7/28]. Posebnost ove crkve očituje se u njenom pročelju. Zapadna fasada raščlanjena je velikim portalom i bočnim pilastrima koji su smješteni na visoka postolja. Pročelje je zabatno zaključeno s razlomljenom donjom stranicom. Crkvu krasi portal u obliku edikule kojemu je donja strana zabata razvedena obratima. Iznad portala, u pravokutnom dekorativnom polju nalazi se kružni prozor, okulus, kojeg uokviruje tipično renesansni motiv zavijene vrpce [Prezentacija 7/29]. Crkvu u gornjoj zoni pročelja odlikuje i zvono na preslicu. Bočni zidovi su gotovo u potpunosti nerastvoreni, ali zanimljivost nalazimo na južnom bočnom zidu.¹⁰¹ Sačuvan je grafit u razini očiju koji potječe s kraja XVI. stoljeća. Njegov natpis glasi „PAX VOBIS: MEMENTO MORI: QUI LUDETIS PILLA. 1597“ što u prijevodu glasi: „Mir s Vama, sjetite se da ćete umrijeti, vi što se igrate loptom. 1597“ [Prezentacija 7/30].

U zadnjem dijelu nastavnoga sata obradit ćemo kapelice koje se grade uz privatne ljetnikovce. To su mahom malene građevine pravokutna tlocrta, pročelja raščlanjena rozetom i prozorima, sa zvonom na preslicu i često ukrašenim škropionicama pred ulazom. Njihov općeniti izgled varira u stilskom izražaju elemenata te tako postoje one izvedene u kasnogotičkom stilu i one koje u cijelosti smatramo renesansnim ostvarenjima. Kapelica ljetnikovca Bunić-Kabužić na Batahovini u Rijeci Dubrovačkoj upravo je jedan od primjera na

⁹⁹ Usp. Anđelko Badurina, *nav. dj.*, 1987., str. 329.

¹⁰⁰ Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., str. 212 – 213.

¹⁰¹ Usp. Anđelko Badurina, *nav. dj.*, 1987., str. 111.

kojem se prepoznaje ispreplitanje kasnogotičkog arhitektonskog rječnika s renesansnim [Prezentacija 7/31]. Kapelicu odlikuje jednostavno zabatno pročelje, s portalom plitkih profilacija dovratnika i nadvratnika te polukružnom lunetom pod kojom se niže reljefna traka s motivom denta. Kamenu škropionicu, postavljenu desno od portala, sačinjava mali bazen postavljen na dekorativno oblikovan polustup i mala profilirana niša zaključena rebrastom konhom koja je na vrhu reljefno ukrašena bujnim lisnatim motivom [Prezentacija 7/32]. Iznad portala zid pročelja je rastvoren malom rozetom. Nešto kasnije izvedena kapela ljetnikovca Crijević-Pucić na Pilama (kraj XVI. st.) odlikuje se jačim renesansnim karakteristikama.¹⁰² Njezino pročelje je snažnije je raščlanjeno od onoga kapelice Bunić-Kabožić, naglašeno je ugaonim pilastrima te zaključeno trokutastim zabatom i zvonikom na preslicu. Razdjelni vijenac ispod baze zabata kompozicijski dijeli pročelje na dvije zone, a arhitektonska plastika pilastara i portala doprinosi općem dojmu arhitektonske razvijenosti kapelice. Profilacije su snažnije od kapele Bunić-Kabožić, a dodatan element dinamike unose dva pravokutna prozora smještena sa svake strane portala koja dodatno rastvaraju pročelje. Također, pročelje krasi i reljef Bogorodice s Djetetom nad portalom [Prezentacija 7/33].

Odgojno-obrazovni ishodi ove teme su da učenici nakon njene obrade znaju: prepoznati različite tipove sakralne arhitekture u Dubrovniku, opisati klaustarski tip samostanskih kompleksa, usporediti crkve San Michele in Isola u Veneciji, katedralu sv. Jakova u Šibeniku i crkvu svetog Spasa u Dubrovniku, opisati dijelove pročelja crkve sv. Spasa te prepoznati osnovne karakteristike kapela dubrovačkih ljetnikovaca.

Učenicima se na kraju sata dijeli i list za domaću zadaću [Poglavlje 8.2.5. u *Radnoj bilježnici*, Zadaci 2 – 4].

4.6. Šesti tjedan: *Renesansno kiparstvo u Dubrovniku*

Predavanje šestog tjedna započinje vježbom koju vodi Grupa 7 kako bi potaknula ostale učenike na diskusiju o skulpturi u Dubrovniku. S obzirom na to da je slobodnostojeća skulptura rijetka pojava u domaćem kiparstvu XV. i XVI. stoljeća, većina tadašnje kiparske aktivnosti vezana je uz arhitekturu. Zato će se najbolja kiparska dostignuća tog vremena pojavljivati kao dio arhitektonske plastike ili opreme važnih građevina. Mnoge sakralne i javne građevine obogaćene su arhitektonskom plastikom koja često osim dekorativne uloge ima simboličku ulogu. Učenici će ispuniti tablicu koja im je podijeljena [Poglavlje 8.2.6. u *Radnoj bilježnici*,

¹⁰² Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., str. 216.

Vježba 1] promatrajući odabrane primjere skulpture različite tematike, postupno prikazivane prezentacijom. Učenici će imati desetak minuta kako bi sami riješili zadatak, a nakon toga će ih učenici Grupe 7 provesti kroz analizu vježbe. Oni će pitati ključna pitanja vezana uz pojedinu kategoriju u tablici koja će im služiti pri analizi rješenja svakog primjera [Prezentacija 8/2]. Ključna pitanja pri analizi vježbe su: Je li primjer puna plastika ili reljef? Ako je reljef, kakav je? Kojeg formata je primjer? Kakvog je oblika taj format? Izlaze li figure iz kadra? Ispunjavaju li figure punom visinom kadar ili drugačije? Opišite masu skulptura na primjerima? Kakav je prostor oko skulpture? Opišite odnos mase i prostora na primjerima? Prepoznajete li za koji dio arhitekture su vezani primjeri? Koji način oblikovanja prepoznajete na primjerima? Prepoznajete li temu djela? Cilj ove vježbe je potaknuti učenike na aktivnu raspravu i promišljanje o odabranim primjerima, upoznavanje formalnih elemenata skulpture i usavršavanje formalne analize skulpture.

Prvi primjer koji se analizira je reljef *Dječaci u igri sa psom*, djelo Petra Martinova iz Milana. Prikazane su tri figure – dječak, dječak sa životinjskom maskom na glavi i pas. To je visoki reljef trokutaste kompozicije u kojoj likovi izlaze iz kadra te su prikazani u punoj visini. Budući da se radi o visokom reljefu, figure se u nekim dijelovima prožimaju s prostorom, posebice u prikazima nogu psa i dječaka. Djelo je vezano uz arhitekturu te je dio jedne od konzola u pročelnom trijemu Kneževa dvora. Figure su prikazane realistično s naturalistički oblikovanim izrazima lica. Iako se tema reljefa može karakterizirati kao žanr scena igre dvaju dječaka sa psom, njeno tumačenje u literaturi ostaje raznoliko i bez konačne interpretacije. Mnogo je prikaza pasa u grčkoj mitologiji, posebice u vezi s podzemnim svijetom i prijenosom duša, no teme razbibrige, igre sa životinjama i maskiranja su svakako prisutne i u srednjovjekovnoj umjetničkoj tradiciji,¹⁰³ što nudi više mogućnosti za interpretaciju ovoga prizora [Prezentacija 8/3].

Drugi primjer iz vježbe, reljef *Mars i Venera* rad je lokalnog dubrovačkog umjetnika. Primjer je niski reljef, u formatu položenog pravokutnika. Na reprodukciji prepoznajemo tri figure, muškarca i ženu u zagrljaju te krilatog dječaka pored njih. Figure su prikazane u punoj visini te tek glavama i stopalima izlaze iz kadra. Masa djela je uglavnom zatvorena te prostor jedva prodire u masu u prikazima nogu muške figure i tijelu *putta*. Djelo je vezano uz arhitekturu – radi se o impostima iznad kapitelne zone na portalu Kneževog dvora. Možemo zaključiti da se radi o prikazu Marsa i Venere, a ono što odaje temu je Kupid pored njihovih

¹⁰³ Usp. Ivo Babić, *Mitološke i astronomsko – astrološke teme na Kneževom dvoru u Dubrovniku*, u: *Adrias* 17, Zagreb: HAZU, 2011., str. 173 – 174.

nogu jer se u ikonografiji Kupid često prikazuje kao dijete s krilima pored svojih roditelja – rimskog boga rata Marsa i božice ljepote Venere.¹⁰⁴ Tijela likova su prikazana realistično, dok je stilizacija prisutna u detaljima poput kose, draperije i krila Kupida [Prezentacija 8/4].

Treći primjer kojega su učenici trebali analizirati je prikaz *Alegorije Pravde*, djelo umjetnika iz kruga Petra Martinova iz Milana. Prepoznamo dvije figure lava i centralni lik mlade žene koja sjedi te u rukama drži svitak s natpisom na latinskom. Djelo je visoki reljef, trokutastog formata na kojemu su životinjske figure prikazane u punoj visini dok je središnja figura u sjedećem položaju. Masa reljefa je konkavno-konveksna, posebice u području lavova koji flankiraju ženski lik te prodiere u prostor. Kao i prijašnji primjeri, i ovaj je vezan uz arhitekturu što se vidi iz oblika reljefa. Radi se o reljefu koji se nalazi na potpornjima ulaznog luka u malu lođu u atriju Kneževog dvora. Ovaj prikaz, zajedno s reljefom *Sudnice* nalazio se na ulazu u sudačku ložu Kneževog dvora. Takav alegorijski prikaz elemenata *dobre vladavine* čest je u doba renesanse kada u arhitektonskoj plastici dolazi do humanistički profinjenih naglašavanja funkcije javnih građevina. Reljefi su bili namijenjeni invociranju pravedne vladavine i poštenog sudskog procesa što je u skladu s funkcijom prostorije koju su najavljivali¹⁰⁵ [Prezentacija 8/5].

Zadnji primjer u ovoj vježbi bio je prikaz *Salomonovog suda* Petra Martinova. Visoki reljef krasi prikazi figura koje su smještene unutar kadra. Na reljefu su prikazani muški lik koji sjedi na prijestolju sa žezlom u ruci, ženski lik koji kleči pred njime sklopljenih ruku i pognute glave, četiri stojeća lika od kojih dva drže dijete naglavačke za noge te ženskim lik koji stoji odvojen od ostalih likova i rukom gestikulira u smjeru djeteta. Figure su omeđene gornjom dekorativnom trakom i donjom trbušastom bazom te ne izlaze iz zadanog kadra. No, budući da se radi o relativno visokom reljefu, figure izlaze u prostor te primjećujemo blago prožimanje mase i prostora, posebice u prostoru glava likova. Likovi su oblikovani realistično, ali pojednostavljeno. Stilizacija je najočitija u oblikovanju lica i draperije, no realističnost se očituje u prirodnim položajima likova i prikazu pokreta. Radi se u prikazu biblijske priče o *Salomonovom sudu*,¹⁰⁶ u kojoj kralj Salomon mora donijeti odluku u zamršenoj situaciji. Dvije žene dolaze na sud te obje tvrde da su majka djeteta. Kralj Salomon se dosjeti kako mudrošću otkriti tko je prava majka. Naredi da se dijete raspolovi i da svaka žena dobije jednu polovicu budući da se ne mogu usuglasiti čije je dijete zapravo. Jedna žena odustane od procesa i prepusti

¹⁰⁴ Usp. *Erotes*, <http://www.theoi.com/Ouranios/Erotes.html>, (pregledano 5. kolovoza 2016.)

¹⁰⁵ Usp. Vesna Delić Gozze, Vijećnica, *Leksikon Marina Držića*, <http://leksikon.muzej-marindrzic.eu/vijecnica/>, (pregledano 22. lipnja 2017.)

¹⁰⁶ Usp. Branko Fučić, „Salomonov sud“, u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2000., str. 549.

dijete drugoj ženi kako bi ga spasila od smrti, dok druga inzistira da se raspolovi kako ne bi niti jedna imala dijete za sebe. Na temelju njihovih reakcija kralj Salomon odluči u korist žene koja je htjela zaštititi dijete i prosudi da bi samo prava majka tako reagirala. Priča je sinonim za mudru vladavinu i domišljato suđenje. Reljef se nalazio na kapitelu u pročelnom trijemu Kneževa dvora te je poput prethodnog primjera *Alegorije Pravde* služio invociranju pravedne uprave vezane uz funkciju dvora kao središta svjetovne vlasti u Dubrovniku¹⁰⁷[Prezentacija 8/6].

Kao što je spomenuto, renesansno kiparstvo u Dubrovniku, kao i na širem području Hrvatske, u XV. i XVI. stoljeću uglavnom je ostvareno kao arhitektonska plastika. Do rijetkog pojavljivanja pune plastike u ovo doba doveo je niz razloga, od slabe gospodarske moći do nesigurnih političkih vremena. Uz to, dalmatinski gradovi imali su uske i tijesne ulice u kojima nije bilo mnogo prostora za izlaganje kiparskih ostvarenja. Ipak, Dubrovnik je u tom razdoblju bio u znatno boljoj kako ekonomskoj, tako političkoj situaciji od ostatka hrvatskog područja te je upravo on jedan od centara s najvećom kiparskom aktivnošću.¹⁰⁸

Kiparstvo je bio jedan od medija u kojemu se odražavao politički život Republike. Jedan od prvih spomenika koji se gradi s jasnom političkom porukom u XV. stoljeću u Dubrovniku, iako u dvorskom stilu internacionalne gotike, je Orlandov stup na istočnom kraju Place. Simbolični osloboditelj grada, koji je prema legendi obranio srednjovjekovni Dubrovnik od Saracena, postavlja se u srce Republike u jeku mletačkih osvajanja istočne obale Jadrana. Ovaj lik srednjovjekovnog viteza vezanog za stup barjaka bio je postavljen na najprometniju točku u gradu kao simbol nepokorene zajednice. Djelo milanskog kipara Bonina di Jacopa (? – Šibenik, 1429.), izvedeno je 1418. godine u suradnji s lokalnim klesarima.¹⁰⁹ Skulptura je prislonjena uz jednu stranu stupa barjaka te je postavljena na postolje. Bočne strane Orlandova stupa ukrašene su uleknutim reljefima u obliku gotičke bifore, dok je zadnja stranica lišena dekorativnosti. Nema izravne komunikacije gledatelja i skulpture već njeno smještanje na postolje govori o simboličkoj važnosti koja nije svakodnevna. Visoki stupanj plasticiteta gotovo odaje dojam pune plastike, iako se radi o dubokom reljefu. Površina skulpture je glatka te je kamen vješto obrađen. Masa je zbijena i zatvorena, a prostor ulazi u masu tek u području nogu, između štita i lijeve noge kipa te u području lijeve ruke koja u pregibu drži mač. Kip

¹⁰⁷ Usp. *The Caucasian Chalk Circle*, Encyclopedia Britannica, <https://www.britannica.com/topic/The-Caucasian-Chalk-Circle>, (pregledano 22. lipnja 2017.)

Sličnosti s narativom Salomonovog suda nalazimo u drami Bertolda Brechta „Kavkavski put kredom“ iz 1948. godine i kineskom predstavom „Krug krede“ koja potječe iz vremena Yuan dinastije, odnosno XIV. stoljeća.

¹⁰⁸ Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., str. 277.

¹⁰⁹ Usp. Igor Fisković, *Kiparstvo*, u: (ur.) Vladimir Marković, Margarita Šimat, Ivana Čukman Nikolić, *nav. dj.*, 1987., str. 126.

odlikuje realistična proporcionalnost između gornjeg i donjeg dijela tijela, no nezgrapnost anatomije primjećuje se u veličini i položaju ruku naspram tijela. Prisutna je jaka stilizacija u oblikovanju lica, kose i viteške opreme lika. Djelo je visoki reljef koji iz političkih razloga invocira starije stilsko razdoblje te podsjeća na legendu o osloboditelju Orlandu [Prezentacija 8/7].

Prve ranorenesansne talijanske tekovine u skulpturalni izraz Dubrovačke Republike donosi Petar Martinov iz Milana (Milano, ? – Napulj, 1473.), koji je u Dubrovniku boravio od 1431. godine, kada dolazi surađivati s tadašnji protomagistrom Onofrijem della Cava. Njegov bliski suradnik je ostao do 1452. godine, kada se vratio u Napulj na zahtjev kralja Alfonsa V. Aragonskog (Medina del Campo, Španjolska 1396. – Napulj, 1458.). Dok je Onofrio bio arhitekt i inženjer, kiparske radove je bio povjerio upravo Petru. Njegovo najranije i najmonumentalnije djelo u Dubrovniku, sakristija nekadašnje romaničke katedrale, srušena je u potresu 1667. godine te su njegovi prvi sačuvani radovi oni izvedeni prilikom obnove Kneževog dvora nakon eksplozije baruta 1435. godine.¹¹⁰ U četvrtom desetljeću XV. stoljeća Petar Martinov izradio je kip sv. Vlaha nad portalom Kneževog dvora te mnoge arhitektonske ukrase Dvora. Važnost ovog lombardskog majstora očitovat će se u uvođenju renesansnih motiva u vokabular lokalne klesarske sredine. Njegova djela u Kneževom dvoru stilski variraju od reprezentativne kasne gotike u liku anđela u niši nad prostorijama Senata do renesansnih kapitela i konzola trijema na pročelju.¹¹¹ *Putti* na figuralnim konzolama u trijemu na pročelju prikazuju različite žanr scene karakteristične za renesansnu ekspresiju, poput *putta* na sjevernom uglu trijema koji se opasan lišćem igra s medvjedićem. Konzola južnog ugla prikazuje tri *putta* kako podižu petu luka dok konzola do njih prikazuje dječake u igri sa psom koju smo vidjeli u vježbi na početku sata [Prezentacija 8/8]. *Putti* su oblikovani puninom tijela te svjedoče o majstorovom poznavanju renesansnog izražaja koje naglasak stavlja na pokret i voluminoznost likova.

No, pravo poznavanje renesansnog vokabulara Petar Martinov će pokazati izradom Eskulapovog kapitela, smještenoga na južnom uglu trijema Kneževoga dvora. Djelo prikazuje mudrog antičkog Eskulapa, zaštitnika liječništva i ljekarništva, kojemu dva mladića donose darove. Prikaz potiče iz krivog vjerovanja da je Dubrovnik antički Epidaur iz kojega potiče antički mudrac. Ne samo da Petar Martinov slijedi renesansne tekovine povezujući provincijsku sredinu s antičkim korijenima, već renesansne karakteristike prepoznajemo i u

¹¹⁰ Usp. Igor Fisković, *nav. dj.*, 1987., str. 335.

¹¹¹ Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., str. 321.

smještanju scene u realističan prostor alkemičarskog laboratorija odnosno ljekarne. Valja spomenuti kako se u blizini Kneževog dvora, na drugom kraju Straduna pored vrata od Pila nalazila ljekarna u sklopu samostana Male braće koja se prvi put u dokumentima spominje 1357. godine te predstavlja jednu od najstarijih ljekarni u ovom dijelu Europe.¹¹² Moguće je da njena prisutnost također potaknula Petra Martinova na prikaz vjernog prostora ljekarne. Ostaci gotičke tradicije mogu se iščitati iz poštivanja zakona kadra te tipične gotičke deskriptivnosti.¹¹³ Biblijska priča koja govori o pravednom i lukavom sudcu koji mudrošću dolazi do istine simbolizira trijeznu upravu Grada. Djelo karakterizira gusta gotička naracija i renesansno oblikovana zoomorfna i florealna dekoracija.¹¹⁴ Sličnosti u oblikovanju i tematici vidjeli smo na kapitelu Salomonovog suda kojeg smo spomenuli u vježbi na početku nastavne jedinice [Prezentacija 8/9-10].

S Petrom Martinovom će na pročelnom trijemu Kneževa dvora surađivati i lokalne kiparske radionice čije radove prepoznamo kao nešto slabije izvedene od njegovih, ali ipak pod njegovim direktnim utjecajem. Izravnost njegovog utjecaja možemo prepoznati u sličnostima u oblikovanju *putta*, ponavljanju motiva medvjedića te renesansnoj kiparskoj dekoraciji poput onih na kapitelu *putta koji nose svežnjeve voća*. Slabiju izvedbu primjećujemo kada usporedimo proporcije likova koje je oblikovao Petar Martinov i one koje su oblikovale lokalne radionice [Prezentacija 8/11].

Iako je ranije bila pripisivana Onofriju della Cavi, Mala česma podignuta povodom izgradnje dubrovačkog vodovoda djelo je Petra Martinova. Česma je građena je oko 1440. godine te ju odlikuje prijelazni gotičko-renesansni stil koji je, kako je već utvrđeno, vrlo karakterističan za dubrovačku sredinu. Fontana je u XIX. stoljeću smještena u preplitku polukružnu nišu te nije više ophodna u svojem punom obodu¹¹⁵ [Prezentacija 8/12]. Baza, odnosno bazen fontane, je osmerokut čiji obod je sastavljen od osam reljefno razrađenih ploča. Na sedam ploča su pojedinačno prikazani po jedan *putto* koji obavlja neku aktivnost. Oni kao samostalni motiv na praznoj pozadini pripovijedaju priče iz svakodnevnog života. U prikazima *putti* tako nose različite terete, poput mijeha ili svežnja na štapu. Njihova naga tijela oblikovana su renesansnom puninom, mnogo mekše od karakterističnog gotičkog oblikovanja te se

¹¹² Usp. Dražen Krajcar, *Dubrovačka ljekarna Male braće – najstarija aktivna ljekarna u Europi – 1357.*, Portal Povijest, <http://povijest.hr/nadanasnjidan/dubrovačka-ljekarna-male-brace-najstarija-aktivna-ljekarna-u-europi-1357/>, (pregledano 2. travnja 2017.)

¹¹³ Usp. Cvito Fisković, *Pojava renesanse u Dubrovniku u djelu Petra Martinova iz Milana*, u: *Likovna kultura Dubrovnika 15. i 16. stoljeća*, znanstveni skup uz izložbu *Zlatno doba Dubrovnika*, (ur.) Igor Fisković, Zagreb: Muzejsko galerijski centar, 1991., str. 101.

¹¹⁴ Usp. Igor Fisković, *nav. dj.*, 1987., str. 336.

¹¹⁵ Usp. Cvito Fisković, *nav. dj.*, 1991., str. 102.

doimaju pokretni i lišeni gotičke krutosti. No, zadržava se gotička uniformiranost prikaza lica koja nisu oblikovana kao lica pojedinaca, već svi imaju ista izraz i crte lica [Prezentacija 8/13]. Osmu stranu, okrenutu prema niši, prikazuje staricu koja se pere. Majstor je njezino tijelo prikazao na realističan način, modelirajući ga *all'antica* u prirodnom i gipkom pokretu. Naj snažniji dojam naturalizma Petar Martinov je ostvario modeliranjem grudi lika koje su opuštene, grudi koje odgovaraju starosti prikazane žene [Prezentacija 8/14]. Gornji dio fontane čini stup s mješavinom kasnogotičkog i renesansnog reljefnog ukrasa. Iz kasnogotičkih *maskerona* okruženih gustim akantovim lišćem teče voda dok je vrh fontane okrunjen renesansnim motivom četiri dupina i češerom¹¹⁶ [Prezentacija 8/15-16]. Nekoliko godina kasnije, 1449. godine, Petar Martinov je izveo i kiparsku dekoraciju Velike česme, no ona je stradala u Velikom potresu te je njezin današnji izgled bitno različit od izvornog¹¹⁷ [Prezentacija 8/17].

U predavanju se zatim prelazi na radove ranije spomenute domaće radionice Petrović. Radionica se obvezala 12. travnja 1491. godine izvesti alegorijski prikaz Snage koji se nekoć nalazio na općinskoj Vijećnici, a danas se nalazi u lapidariju Etnografskog muzeja Rupe. Klasični prikaz jedne od kreposti, *Fortitudo* odnosno Snage,¹¹⁸ pojavljuje se u rimskom oklopu s lavljom kožom preko glave te rukom prelama stup. Snaga tako simbolički savladava svaku prepreku te invocira istu ustrajnost i autoritet zgradi koju je nekoć krasila.¹¹⁹ Skulpturu odlikuje jak kontrapost s obzirom na ostala lokalna ostvarenja.¹²⁰ Oblikovana je dinamično, u pokretu te joj tijelo odiše energičnošću i jedrinom koja je u skladu s renesansnim odmakom od ranije gotičke tradicije. No, u oblikovanju draperije, lica i kose djelo ostaje gotički kruto i stilizirano [Prezentacija 8/18].

Ista radionica će izvesti južni portal franjevačke crkve koji je nastao krajem XV. stoljeća. Leonard Petrović je za ovo djelo potpisao ugovor 5. travnja 1498. godine, a radovi su trajali godinu dana¹²¹. Iako je radionica na svojim ranijim djelima usvojila renesansni izričaj, u ovome djelu dominira izrazito gotički izraz. Budući da znamo, iz primjera koje smo ranije obradili tijekom projektne nastave, da je radionica znala vješto implementirati renesansne

¹¹⁶ Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., str. 322.

¹¹⁷ Usp. Igor Fisković, *nav. dj.*, 1987., str. 335.

¹¹⁸ Usp. Anđelko Badurina, „Kreposti i mane“, u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2000., str. 368.-370.

Personifikacije kreposti i mana temelje se na djelu *Psychomachia* španjolskog pjesnika Prudencija (384. – 405.) u kojem opisuje borbu kreposti i mana za ljudsku dušu. Snaga (lat. *Fortitudo*) se u ikonografiji zapadnog kršćanstva pojavljuje kao mlada žena koja nosi slomljeni stup i/ili nosi lavlju kožu.

¹¹⁹ Usp. Igor Fisković, *nav. dj.*, 1987., str. 337.

¹²⁰ Usp. Beat Čolak, *nav. dj.*, 2014., str. 31.

¹²¹ Isto, str. 27.

elemente u svoja klesarska djela, logično slijedi da je gotički karakter južnog portala rezultat želja i ukusa naručitelja. Skulpturalna skupina Oplakivanja (*Pietà*) dominira portalom u bogato razvedenoj luneti dvostruko prelomljenog šiljatog luka. Luk je ukrašen gotički gustim, bogatim i duboko profiliranim lišćem dok su likovi Bogorodice i Krista, iako kruti, izvedeni u relativno prirodnom pokretu. No, ono što je izrazito gotički u tretmanu likova jest oblikovanje tijela koje je naglašene mršavosti u liku Krista te neproporcionalno u likovima svetaca. Također, izrazita je i gotička narativnost cjelokupnog prikaza koji poziva puk na pobožnost [Prezentacija 8/19].

Sljedeće djelo koje ćemo spomenuti je kip sv. Vlaha Jurja Dalmatinca. Djelo je nastalo oko 1464. godine, prije majstorovog odlaska iz Dubrovnika¹²². Njegova izvedba sveca zaštitnika Grada najbolje je takvo dostignuće XV. stoljeća. Skulptura je izvedena u prirodnoj veličini i punome volumenu. Dalmatinčevo djelo odlikuje zbijena izdužena masa tijela koju odlikuje konkavno-konveksna površina. Masa je zatvorena te je prožimanje s okolnim prostorom ograničeno na manja područja samog djela poput ruke u kojoj svetac drži model grada, te naborima draperije. Iako pad draperije nije prikazan potpuno prirodno, već kruto, ona unosi osjećaj pokreta i dinamike u skulpturu. Djelo djeluje energično, u blagom je pokretu. Kao što je spomenuto, proporcije tijela sv. Vlaha su izvedene realistično, u prirodnoj veličini. Realizam u proporcijama jedna je od renesansnih karakteristika djela, dok dodatnu renesansnu novinu možemo vidjeti u oblikovanju lica sveca. Lik sv. Vlaha prikazan je suzdržane ekspresije, no njegovo lice nije idealizirano i glatko već pokazuje obilježja starosti sveca poput bora na čelu i obješenih podočnjaka. Promatraču ulijeva sigurnost odlučni izraz lica svetog Vlaha koji bdije nad Dubrovačkom Republikom, što je u skladu s javnim karakterom skulpture. Skulptura se danas čuva u kapeli Sorkočevićeva ljetnikovca na Lapadu, iako se izvorno najvjerojatnije nalazila na gradskim vratima prema luci.¹²³ Djelo će zbog svoje vrsnoće i Jurjevih putovanja po obali Hrvatske biti uzor za mnoga druga djela [Prezentacija 8/20].

Za kraj se s učenicima analizira još jedan kip sv. Vlaha, majstora Nikole Lazanića (Postira, prva pol. XVI. st. – ?, nakon 1593.) s kraja XVI. stoljeća. Lazanić predstavlja najzreliji primjer domaćeg kiparstva *Cinquecenta*. On započinje svoje umjetničko djelovanje na rodnome Braču te nakon duljeg boravka u Italiji, posebice Rimu između 1581. i 1584. te ponovno 1591. godine, dolazi u Dubrovnik nakon gdje će ostati do smrti¹²⁴. Kip svetog Vlaha u crkvi svetog Vlaha izuzetno je djelo visoke renesanse s manirističkim karakteristikama poput

¹²² Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., str. 339.

¹²³ Usp. Igor Fisković, *nav. dj.*, 1987., str. 131., 338.

¹²⁴ Usp. Višnja Flego, „Nikola Lazanić“, *Hrvatski biografski leksikon Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža*, <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11520>, (pregledano 22. lipnja 2017.)

nesigurnog raskoraka u kojem je oblikovan svetac i površinskog nemira draperije. Draperija sveca je iznimno dinamična i detaljna, a ista dinamika primjećuje se u izvedbi brade te cijelo djelo karakterizira snažni kontrast svjetla i sjene. On ima pomno oblikovane ruke, pluvijal ukrašen svetačkim likovima te u lijevoj ruci drži model grada. Svetac je prikazan vrlo ekspresivan, poluotvorenih usta i pogledom usmjerenim u nebo kao da najavljuje zanos nadolazećeg baroka. Dinamičnosti i realističkom pokretu kipa doprinosi i desna ruka, starački oblikovana, kojom se svetac primio za prsa.¹²⁵ Iako je ovaj primjer sa samog kraja XVI. stoljeća, zorno prikazuje kretanje prema ekspresivnijim i dinamičnijim kiparskim ostvarenjima zrele renesanse [Prezentacija 8/20].

Odgojno-obrazovni ishodi ove teme su da će učenici nakon obrađenoga sadržaja moći: prepoznati vezanost kiparstva za arhitekturu u XV. i XVI. stoljeću, prepoznati utjecaj Petra Martinova iz Milana na dubrovačku skulpturu XV. i XVI. stoljeća, nabrojati najistaknutija djela Petra Martinova, imenovati i opisati karakteristike gotičko-renesansnog stila u kiparstvu, prepoznati značaj domaćih radionica, imenovati Jurja Dalmatinca kao domaćeg umjetnika koji je utjecao na lokalne radionice te opisati političku ulogu arhitektonske plastike u Dubrovniku tog perioda.

Učenicima se na kraju sata dijeli i list za domaću zadaću [Poglavlje 8.2.6. u *Radnoj bilježnici*, Zadaci 2 – 6.] kojeg trebaju riješiti te umetnuti u fascikl za *Radnu bilježnicu*.

4.7. Sedmi tjedan: *Renesansno slikarstvo u Dubrovniku*

Zadnja tema koju ćemo obrađivati u učioničkom dijelu projektne nastave započet će vježbom ikonografske analize. Grupa 8 podijelit će učenicima A4 papire s reprodukcijom poliptiha *Krštenja Kristova* (1448.) Lovre Dobričevića te će učenici imati nekoliko minuta nakon čitanja uputa Grupe 8 upisati svoje odgovore. Nakon što su učenici samostalno riješili vježbu, učenici Grupe 8 će ih voditi kroz analizu postavljajući ključna pitanja o djelu. Isti primjer bit će prikazan na prezentaciji [Poglavlje 8.2.7. u *Radnoj bilježnici*, Vježba 1]. Vježba je zamišljena kao uvod u temu kroz koji će svi učenici zajedno utvrditi ikonografiju prikazanoga poliptiha. Također, cilj vježbe jest da učenici usvoje kako čitati ikonografiju prikaza te kako prepoznati attribute pojedinih svetaca. Vježba započinje tako što učenici grupe 8 ostatku razreda čitaju ikonografske podatke o svetcima koji su prikazani na razmatranome poliptihu, a koje ostali učenici na dobivenim fotokopijama djela moraju

¹²⁵ Usp. Igor Fisković, *nav. dj.*, 1987., str. 131., 346.

prepoznati i označiti. Grupa 8 će čitati jedan po jedan opis te će nakon svakoga s ostatkom razreda komentirati njihova rješenja, kao i ono točno koje će se prikazati na prezentaciji. Zatim će učenicima postaviti još nekoliko ključnih pitanja o ikonografiji prikaza Krštenja Kristova u središnjem polju poliptiha. Rješenja na dodatna pitanja o ikonografiji bit će također prikazana na prezentaciji. Učenici grupe 8 poticat će ostatak razreda na sudjelovanje prozivajući učenike i uključujući ih u aktivnu raspravu. Opisi svetaca koji će se čitati učenicima, bez otkrivanja imena svetaca, čitaju se pripremljenim redoslijedom. Za sv. Dominika izlaže se sljedeće: Osnivač dominikanskog reda, rođen u Španjolskoj u XIII.st. gdje propovijeda i širi vjeru. Često se prikazuje u bijelom habitu svog reda preko kojega je crni plašt, njegovi atributi su najčešće krunica jer se smatra da je ustanovio tu pobožnost te ljiljan kao znak čistoće.¹²⁶ Za sv. Franju čita se: Rođen kao Giovanni Bernardone u Assisiju (Italija) u XII.st. gdje osniva svoj propovjednički red. Poznat po tome što se odrekao bogatstva, iako je bio sin bogatog trgovca te je posvetio život pomaganju siromašnima i širenju vjere. Općenito se prikazuje u tamnosmeđem habitu svog reda. Njegovi glavni atributi su lubanja, ljiljan, raspelo i vuk i janje.¹²⁷ Za sv. Mihovila čita se: Ovog arkandela poštuje se i kao sveca. Najčešći narativ vezan uz njegovo prikazivanje je njegova uloga kao vođe anđela i pobjednika nad pobunjenim anđelima (nad zlom, nad Zmajem u Apokalipsi) te kao vagatelj duša na Sudnjem danu. Prikazuje ga se kao krilatog anđela u vojničkoj opremi koji u ruci često ima plamteći mač ili koplje i probada Zmaja.¹²⁸

Sv. Nikola: Bio je biskup u Miri (Mala Azija) u IV.st. te je najpoznatija legenda o njegovom životu ona u kojoj je spasio propalog plemića i njegove kćeri tako što im je potajno ubacivao kroz prozor vrećice sa zlatnicima za miraz. Upravo zato se njega prikazuje kao biskupa s pastoralom (biskupskim štapom s volutom) i tri zlatne kugle koje predstavljaju tri vrećice zlatnika.¹²⁹ Za sv. Petra Apostola čita se: Bio je galilejski ribar te jedan od Kristovih najprisnijih učenika. Na ikonografiju ovog sveca snažno utječe Kristov opis „Ti si...Stijena i na toj stijeni izgradit ću Crkvu svoju, i vrata paklena neće je nadvladati. Tebi ću dati ključeve kraljevstva nebeskoga...” (Mt 16, 15-19). Prikazuje ga se kao starijeg muškarca koji drži ključeve, ponekad jedne, a ponekad par – željezne za pakao i zlatne za nebo. Plašt mu je uvijek žute boje koja označava objavljenu istinu.¹³⁰ Za sv. Petra Mučenika čita se: Mučenik iz XIII. stoljeća koji je nakon sv. Dominika najistaknutiji svetac dominikanskog reda. Rođen u Veroni, bio je

¹²⁶ Usp. Marijan Grgić, „Dominik“, u: (ur.) Anđelko Badurina, *nav. dj.*, 2000., str. 232 – 233.

¹²⁷ Usp. Marijan Grgić, „Franjo Asiški“, u: (ur.) Anđelko Badurina, *nav. dj.*, 2000., str. 259 – 262.

¹²⁸ Usp. Branko Fučić, „Mihovil“, u: (ur.) Anđelko Badurina, *nav. dj.*, 2000., str. 433 – 434.

¹²⁹ Usp. Marijan Grgić, „Nikola“, u: (ur.) Anđelko Badurina, *nav. dj.*, 2000., str. 457 – 459.

¹³⁰ Usp. Marijan Grgić, „Petar Apostol“, u: (ur.) Anđelko Badurina, *nav. dj.*, 2000., str. 488 – 489.

inkvizitor te poznat po svojim oštrim mjerama u borbi protiv krivovjerja. Ubijen je na putu od Coma do Milana te ga se prikazuje kao dominikanca s oruđima njegovog mučeništva. Ta oruđa su najčešće nož ili mač zasječeni u glavu koja krvari (mogu biti i dodatne rane na drugim dijelovima tijela). Prikazuje ga se i s palmom u ruci, atributom koji označava mučeničku smrt.¹³¹ Za sv. Stjepana Prvomučenika čita se: Prvi kršćanski đakon i prvi mučenik za vjeru. Bio je propovjednik kršćanske vjere u I.st. te su ga židovski starješine osudili na smrt kamenovanjem. Prikazuje ga se kao mladog đakona koji drži palmu mučeništva u ruci. Atribut su njegovo oruđe mučeništva, tako se često pojavljuje kako negdje na tijelu ima kamenje i rane koje krvare.¹³² Te se naposljetku, za sv. Vlahu čita: Bio je biskup u Armeniji u III.st. koji je po zanimanju bio liječnik. Potaknut božanskim nadahnućem povukao se u osamu u planine gdje je živio u meditaciji s divljim zvijerima. Našli su ga kraljevi lovci te je osuđen na mučeničku smrt jer su mislili da je vrač. Bio je raskomadan i bačen u jezero no, prema legendi, rane su mu zacijelile te je hodao po vodi jezera propovijedajući vjeru. Zatim mu je odrubljena glava. Prikazuje ga se kao starca sa sijedom bradom u biskupskoj odori s pastoralom. Često ga se prikazuje i s oruđem mučeništva, željeznim češljem.¹³³

Dodatna pitanja o ikonografiji središnjeg prikaza na poliptihu *Krštenja Kristova* koja se postavljaju učenicima su: Koje likove prepoznajete na prikazu osim Krista? U kakav krajolik je smješten prizor? Što simbolizira voda u kojoj Krist stoji? Koga predstavlja golubica nad Kristovom glavom?

Ikonografija Krštenja Kristova temelji se na izvještajima kanonskih Evanđelja te spaja dva motiva – Božju objavu s nebesa i samo krštenje. Od XII. stoljeća u zapadnom kršćanstvu se najčešće radi o prikazu gotovo nagog Krista kako stoji u stiliziranom prikazu rijeke Jordan koja je plitka i kroz koju se često vide njegove noge. Na ovome primjeru sv. Ivan Krstitelj stoji na obali rijeke te desnu ruku polaže na Kristovu glavu koja je okružena aureolom. Na suprotnoj obali kleče anđeli koji u rukama drže Kristove haljine. Nad Kristovom glavom se spušta golubica Duha Svetoga¹³⁴ [Prezentacija 9/2].

Renesansna dubrovačka slikarska baština pretrpjela je velike gubitke u potresu 1667. godine te nam o punom opsegu slikarske aktivnosti tog doba danas svjedoče uglavnom arhivski podaci¹³⁵. Iako je manji broj domaćih slikarskih djela iz ostalo sačuvano, ona nam daju uvid u karakter cjelokupne slikarske proizvodnje renesansnog razdoblja i rad nekolicine izuzetnih

¹³¹ Usp. Marijan Grgić, „Petar“, u: (ur.) Anđelko Badurina, *nav. dj.*, 2000., str. 489.

¹³² Usp. Marijan Grgić, „Stjepan Prvomučenik“, u: (ur.) Anđelko Badurina, *nav. dj.*, 2000., str. 579 – 580.

¹³³ Usp. Marijan Grgić, „Blaž“, u: (ur.) Anđelko Badurina, *nav. dj.*, 2000., str. 180 – 181.

¹³⁴ Usp. Branko Fučić, „Krštenje Kristovo“, u: (ur.) Anđelko Badurina, *nav. dj.*, 2000., str. 393 – 394.

¹³⁵ Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., 456.

domaćih majstora poput Lovre Dobričevića (Kotor, oko 1420. – Dubrovnik, 1478.), njegovog sina Vicka (? – Dubrovnik, oko 1517.), Mihajla Hamzića (Ston, oko 1460. – Dubrovnik, 1518.) i Nikole Božidarevića (Krušice kod Slanog, oko 1460. – Dubrovnik, 1517.).

Dubrovnik je u drugoj polovici XV. i u XVI. stoljeću bio najsnažniji slikarski centar južnog Jadrana.¹³⁶ Slikarska proizvodnja razvija se u vrlo tradicionalnoj sredini jer su organizacija države i sve državne ustanove bile formirane prema srednjovjekovnim načelima. Takav ustroj potaknut će naručitelje, kao što smo već vidjeli na primjeru arhitekture i kiparstva, da naručuju djela kasnogotičkog stila. No, renesansne ideje dopiru u dubrovačko društvo već početkom XV. stoljeća putem humanističkog diskursa, književnosti i kazališta te će veća gospodarska moć društva omogućiti prihvaćanje takvih tekovina i u likovnoj umjetnosti. Spoj kasnogotičkog i renesansnog očitovat će se u prevladavanju tradicionalnih religijskih tema, poput *Bogorodice s Djetetom*, *Krštenja Krista* i *Raspeća* koje su bile jako zastupljene u kasnoj gotici dok ćemo korištenje renesansnog vokabulara prepoznati na razini slikarske tehnike u tretmanu prostora i pejzaža, korištenju renesansnih motiva i oblikovanju likova. Pomaci prema renesansnom izrazu posebno će se očitovati u tretmanu pejzaža koji se produbljuje i dobiva snažnije simboličke konotacije u duhu humanizma. U ambijentu koji je i dalje čvrsto usidren u srednjovjekovne tendencije teško se mogao razviti portret kao samostalna slikarska tema. Dubrovačko je društvo naglasak stavljalo na društveni poredak koji je iznad pojedinca te su privatni portreti zabilježeni samo u arhivskim podacima. Stoga se portret, kao jedna od najkarakterističnijih humanističkih tema, razvija relativno kasno u Dubrovniku, u XVI. stoljeću. Razvijanje portretistike bit će zato vezano za votivne slike i prikaz donatora. Donatori su prikazivani vrlo tradicionalno, umanjeni klečeći pored nogu sveca, no s vremenom će ti prikazi imati sve više individualnih i portretnih značajki. Valja naglasiti kako takav tradicionalan hijerarhijski prikaz likova nije dokaz pravog religijskog arhaizma u Dubrovniku, već ustupak tradicionalnoj formi.¹³⁷ Kao što je spomenuto, u domaćoj slikarskoj proizvodnji će se istaknuti nekolicina umjetnika koji će spremno i vješto preuzeti renesansna načela, a prvi među njima je Lovro Dobričević.

Rođen u Kotoru, a školovan u Veneciji, Dobričević predstavlja prvo veliko ime dubrovačkog slikarstva. On se nakon školovanja vraća u Kotor te otvara radionicu koju 1459. godine seli u Dubrovnik. U njoj će surađivati sa Stjepanom Ugrinovićem (Dubrovnik, ? – Dubrovnik, 1497.), Božidarom Vlatkovićem (Dubrovnik, XV. st.) te svojim sinovima Marinom

¹³⁶ Isto, str. 456.

¹³⁷ Usp. Vladimir Marković, *Slikarstvo*, u: (ur.) Vladimir Marković, Margarita Šimat, Ivana Čukman Nikolić, *nav. dj.*, str. 169 – 171.

(Dubrovnik, 2. pol. XV. stoljeća - ?) i Vickom (Dubrovnik, ? – Dubrovnik, 1517. ili 1518.). U arhivskim podacima dokumentiran je Lovrin rad za Dubrovnik te nam je iz njih poznato da je 1448. godine izradio poliptih za crkvu Gospe od Anđela (izgubljen). Iste godine je s Matkom Junčićem (Dubrovnik, ? – Dubrovnik, 1454.) surađivao na poliptihu *Krštenja Kristova* za glavni oltar dominikanske crkve (danas u Muzeju dominikanskog samostana). Nekoliko godina kasnije, 1455. godine, izradio je poliptih za glavni oltar franjevačke crkve od kojeg je sačuvan samo fragment s prikazom svetog Vlaha.¹³⁸ Iako arhivski podaci svjedoče o Dobričevićевой bogatoj slikarskoj aktivnosti, danas su sačuvana samo četiri njegova djela. Uz djela koja smo već naveli, sačuvan je i poliptih u crkvi sv. Marije na Dančama (1465.) i Dobričeviću pripisana slika Gospe u crkvi Gospe od Škrpjela (1456.) na otočiću pored Perasta.¹³⁹

Najstarije sačuvano Dobričevićevo djelo je spomenuti poliptih *Krštenja Kristova* izrađen za glavni oltar dominikanske crkve. Djelo je izvorno imalo i predelu s nizom slikanih prikaza koji nisu sačuvani.¹⁴⁰ Poliptih je podijeljen na donju zonu, koja prikazuje likove u punoj visini, i gornju nižu zonu koja prikazuje likove do pasa. Središnji prizor donje zone je *Krštenje Kristova* flankirano prikazima sv. Nikole i sv. Mihovila s desna i prikazima sv. Vlaha i sv. Stjepana s lijeva. Gornju zonu u središtu čini prikaz Bogorodice s Djetetom dok su sa strane lijevo prikazani sv. Petar Mučenik i sv. Franjo, a desno sv. Petar i sv. Dominik [Prezentacija 9/3]. Središnju scenu *Krštenja Kristova* čine likovi Krista, koji stoji u rijeci Jordan, sv. Ivana Krstitelja koji ga desnom rukom krsti i dvoje anđela koji kleče na obalama rijeke. Likovi su oblikovani gotički izražajno, naglašene mršavosti i izduženosti udova što se najbolje primjećuje na liku sv. Ivana Krstitelja. Njegove ruke su mršave, dok je snažnim kontrastom naglašen svaki mišić u ispruženoj, desnoj ruci. Prsti na nogama i rukama sv. Ivana Krstitelja, kao i na rukama Krista izduženi su i neprirodni dok se obojici jasno ocrtavaju rebra. Proporcije likova također su gotičkog izražaja, superponirane po važnosti likova tako da je Krist najveći lik, zatim Ivan Krstitelja, a naposljetku anđeli. Pozornost valja obratiti i na prikaz krajolika u sceni *Krštenja Kristova* koji je jedan od najranijih u domaćem slikarstvu te je uspješno perspektivno skraćen u dubini [Prezentacija 9/4].

Kao što je spomenuto, djelo je nastalo u suradnji sa slikarom Matkom Junčićem. Prisutnost dvije slikarske ruke najjasnije se očituje u razlici prikaza svetačkih likova donje i gornje zone. Sveci donje zone oblikovani su kasnogotički ornamentalno, zagasitijeg su kolorita

¹³⁸ Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., str. 458.

¹³⁹ Usp. Vladimir Marković, *nav. dj.*, 1987., str. 349.

¹⁴⁰ Usp. Vladimir Marković, *nav. dj.*, 1987., str. 172, 350.

te je tektonika draperije mnogo kruća od onih u gornjoj zoni. Slabiji likovi pripisuju se Junčiću, dok se oni u gornjoj zoni pripisuju Dobričeviću.¹⁴¹ Sveci gornje zone lišeni su ornamentalnosti, punijeg su i zaokruženijeg volumena te je kolorit uspješnije korišten naspram zlatne pozadine. Poliptih je smješten u raskošni kasnogotički okvir, no na okviru primjećujemo i renesansne motive u obliku polukružnih niša te su pojedinačna polja oba registra poliptiha nadvišena plastički istaknutim polukružnim lukovima nad bočnim poljima i segmentnim lukom nad središnjim unutar kojih je umetnut motiv školjke. [Prezentacija 9/5].

Osjetan pomak u smjeru renesansnoga izričaja možemo pratiti u Dobričevićevom poliptihu za crkvu sv. Marije na Dančama, nastalome 1465. godine prema narudžbi četvorice dubrovačkih plemića. U središnjem dijelu poliptiha nalazi se prikaz Bogorodice s Djetetom i dva anđela svirača pri dnu. Oko centralnog prikaza nalazimo likove sv. Antuna Padovanskog i sv. Julijana u donjoj zoni te sv. Vlaha i sv. Nikole u gornjoj zoni.¹⁴² Lik Bogorodice s Djetetom dominira poliptihom, a smješten je u gotičku mandorlu pred zlatnom pozadinom. Obris mandorle čini niz kerubina koji okružuju centralne likove [Prezentacija 9/6]. Na kompoziciju i razmještaj likova utjecala je tradicionalna sredina, no osobni potpis umjetnika prepoznajemo u tretmanu likova, posebice u liku sv. Antuna. Promotrimo li prikaz svetog Antuna možemo primijetiti pomak prema renesansnom shvaćanju u oblikovanju tijela likova – vidljiv je snažniji plasticitet likova od onih na Dobričevićevom poliptihu u Zbirci dominikanskoga samostana [Prezentacija 9/7]. Umjetnik vješto koristi svjetlost kako bi naglasio puninu tijela te likovima daje individualne karakteristike u izrazu lica. Mimika likova nije tradicionalno gotički unificirana i zatvorena, što svjedoči o Lovrinom prihvaćanju ranorenesansnih tekovina u tretmanu likova,¹⁴³ što možemo primijetiti i u liku Boga Oca na atici poliptiha čije je lice starački vjerno s borama koje mu okružuju usta te se protežu sredinom čela prema naglašenom nosu [Prezentacija 9/8]. Relativnu psihološku produbljenost likova možemo također primijetiti u odnosu Bogorodice i Isusa koji se pridržava za majčin ovratnik. Unošenje određene količine prirodnosti u odnos Majke i Djeteta također izdvaja Dobričevića kao jednog od najvještijih domaćih umjetnika XV. stoljeća [Prezentacija 9/9].

Lovrin sin Vicko također je ostavio svoj trag na dubrovačkoj slikarskoj sceni kraja XV. i početka XVI. stoljeća. Vicko se također školovao u Veneciji, a u Dubrovnik se zajedno s bratom Marinom vratio 1497. godine. Braća su surađivala do 1506. godine, kada Vicko otvara

¹⁴¹ Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., str. 460 – 462.

¹⁴² Usp. Vladimir Marković, *nav. dj.*, 1987., str. 172 – 173, 350.

¹⁴³ Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., str. 459.

samostalnu radionicu.¹⁴⁴ Postoji više arhivskih dokumenata koje svjedoče o Vickovoj slikarskoj aktivnosti, no sačuvano je samo jedno njegovo djelo, poliptih *sv. Mihovila* u franjevačkoj crkvi u Cavtatu. Ugovor o njegovoj narudžbi nam otkriva kako je poliptih naručio plemić Dominko Pucić 1509. godine, a završen je iste godine. Cjelinu poliptiha čine tri polja u donjoj zoni od kojih su bočna podijeljena horizontalno na dva zasebna prikaza, atika, oslikani vijenac koji prikazuje *Mučeništvo sv. Sebastijana* na lijevom polju, *Poklonstvo kraljeva* na srednjem polju i *Mučeništvo sv. Bartolomeja* na desnom polju te predela s nizom kompozicija manjeg formata koje prikazuju *Krštenje Kristovo* na lijevom polju, *Duše u čistilištu* u srednjem polju te *sv. Nikolu* kako dijeli darove kćerima plemića na desnom polju. Poliptih je smješten u raskošni rezbareni drveni okvir koji je dekoriran u renesansnom izričaju s plitkim pilastrima zaključenim volutama i motivom denta u vijencu koji odvaja atiku od središnjeg dijela poliptiha. Poliptihom dominira centralni prikaz arkandela Mihovila kako ubija zmaja. Flankiraju ga prikazi *sv. Ivana Krstitelja* i *sv. Nikole* u punoj visini te polufigure *sv. Franje* i *sv. Bartolomeja*. Poliptih na atici krasi prikaz Bogorodice s Djetetom koju okružuju *sv. Sebastijan* i *sv. Roko*.¹⁴⁵ [Prezentacija 9/10] U Vickovom radu vidi se utjecaj njegova oca. Vicko kruće oblikuje lica likova od oca koja su bez emocija i pojedinačnih osobina, pojedini likovi su oblikovani statičnije od Lovrinih te im draperija nešto grublje pada. No, ipak ne nedostaje pokreta u likovima svetaca te je Vicko u mnogočemu bliži renesansnom slikovnom oblikovanju od oca. Lik *sv. Ivana Krstitelja* iznimno je plastički oblikovan, te naglašenu dinamiku pokreta primjećujemo i u mučiteljima na prikazu *Mučeništva sv. Sebastijana*. Također, pomak prema renesansnom oblikovanju pokazuje i prikaz na atici koji pokazuje likove u ujedinenom slikanom prostoru. Ukorijenjenost u kasnogotičkoj tradiciji primjećujemo jedino u zlatnoj pozadini i formi poliptiha, što je i karakteristično za slikarstvo u Dubrovniku u doba renesanse. [Prezentacija 9/13].

Izuzetnu pojavu prve polovice XVI. stoljeća predstavlja slikar Mihajlo Hamzić, sin majstora Hansa iz Kölna koji je u Stonu radio na održavanju topova. Školovanje je započeo u Dubrovniku te nastavio u Italiji, a u Dubrovnik se vraća prije 1508. godine, kada o njegovom povratku svjedoči dokument u kojem se spominje izrada slike *Krštenje Kristovo* za Knežev dvor. U istome dokumentu se Hamzić spominje kao učenik kod najboljeg slikara u Italiji za kojeg su povjesničari umjetnosti zaključili da se radi o Andrei Mantegni (Isola di Carturo, blizu Padove 1431. – Mantova, 1506.). Arhivski podaci otkrivaju da je Hamzić bio svestran te je

¹⁴⁴ Usp. Vladimir Marković, *nav. dj.*, 1987., str. 173.

¹⁴⁵ Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., str. 464.

1511. godine bio upravnik Divone, a nekoliko godina kasnije upustio se s bratom u trgovinu tkaninama.¹⁴⁶ Taj posao se pokazao riskantnim i neunosnim te se on vraća slikarstvu. Ugovor iz 1512. godine svjedoči da mu je pomoćnik bio Pietro di Giovanni (Venecija, ? – Ston, nakon 1568.), venecijanski umjetnik koji je u Dubrovnik došao na poziv Mihajlovog brata Antuna. On će ostati Hamzićev pomoćnik do njegove smrti 1518. godine te će ostatak života provesti radeći u Dubrovniku i Stonu kao slikar i rezbar.¹⁴⁷

Slika *Krštenje Kristovo*, naručena za dvoranu u Kneževom dvoru, završena je početkom 1509. godine [Prezentacija 9/12]. Djelo se povezuje s Mantegnom u prvom redu zbog tretmana krajolika. Hamzićev krajolik karakteriziraju oštri bridovi hridastih brežuljaka i zagasit kolorit koji vuče paralele s Mantegninim slikarskim izrazom, iako se u djelima talijanskog umjetnika radi o razvedenijim oblicima, bogatijeg kolorita [Prezentacija 9/13]. Ono što dodatno izdvaja djelo u lokalnoj produkciji jest smještaj prizora u segmentirani polukrug u kojemu je prizor potpuno samostalan te se ne prilagođava formatu.¹⁴⁸ Hamzićevi likovi su svojom grotesknom tjelesnošću i dalje ukorijenjeni u kasnogotičku tradiciju. No, blagi izraz zamišljenosti na licima likova ipak pokazuje pomak prema renesansnom oblikovanju. Smještanje jelena lopatara i vodomara u krajolik kao simbole Kristove žrtve govori o odmaku od guste naracije i simbolike prijašnjeg perioda ka profinjenoj humanističkoj simbolici koja uključuje motive lokalne flore i faune [Prezentacija 9/14].

Mihajlo i njegov pomoćnik Pietro di Giovanni dobit će 1512. godine narudžbu za triptih obitelji Lukarević, naručen za njihovu kapelu u dominikanskoj crkvi u Dubrovniku [Prezentacija 9/15]. U ovome djelu Hamzić se vraća tradicionalnom formatu oltarnog triptiha kojeg dovršava uz Petrovu pomoć 1515. godine¹⁴⁹. Iako je format djela kasnogotički, Hamzićevo oblikovanje likova i prostora je modernizirano. Središnji lik svetog Nikole smješten je u vješto perspektivno skraćenu školjkastu nišu. Draperiju sveca čini minuciozno dočarani brokat bogatog kolorita koji je najvjernije prikazan u naborima oko desne ruke sveca i nad stopalima. Sva tri panela povezuje zajednička slikana podloga koja se proteže u linearnoj perspektivi dok se iza gusto postavljenih likova koji punom visinom ispunjavu kadar na bočnim poljima nazire krajolik. Na lijevom bočnom polju su prikazani sv. Ivan Krstitelj i sv. Stjepan Prvomučenik, a desno ispunjavaju sv. Marko i sv. Marija Magdalena. U triptihu obitelji

¹⁴⁶ Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., str. 467.

¹⁴⁷ Usp. Vladimir Marković, *nav. dj.*, 1987., str. 351 – 353.

¹⁴⁸ Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., str. 468.

¹⁴⁹ Isto, str. 468.

Lukarević vidimo i odmak od grubog oblikovanja tijela Hamzićevog ranijeg rada u ljupkiju fizionomiju likova i puniji plasticitet koji pripada renesansnom likovnom izričaju.

Zadnji umjetnik kojeg ćemo obraditi unutar teme dubrovačkog slikarstva XV. i XVI. stoljeća je Nikola Božidarević. Svoje je školovanje započeo pomažući ocu Božidaru Vlatkoviću u radionici, a 1477. godine odlazi u Italiju gdje je proveo sljedećih petnaest godina. U Italiji je boravio prvo u Veneciji, zatim u ankonitanskim Markama i Rimu. Pri povratku surađuje s ocem u njegovoj radionici te arhivski podaci govore o narudžbama iz 1494. i 1495. godine, no njegovo najstarije sačuvano djelo je ipak nešto kasnije izrađeno. Riječ je o triptihu obitelji Bunić (Bundić) nekoć u dominikanskoj crkvi u Dubrovniku iz vremena oko 1500. godine.¹⁵⁰ Sačuvani ugovori svjedoče o sedamnaest dokumentiranih djela Nikole Božidarevića, no danas su sačuvana četiri tipološki vrlo različita: *Bunićev triptih*, *Navještenje*, *Pala Đorđić i Poliptih Bogorodice s Djetetom* u crkvi sv. Marije na Dančama.

Bunićev triptih koji se danas čuva u Muzeju dominikanskog samostana u Dubrovniku nastao je početkom XVI. stoljeća [Prezentacija 9/16]. Triptih se sastoji od tri polja jednake veličine koji prikazuju svetačke likove; sv. Vlaha i sv. Pavla na lijevom polju te sv. Tomu Akvinskog i sv. Augustina na desnom polju koji su okupljeni oko prikaza Bogorodice s Djetetom na središnjem polju. Sliku karakterizira zlatna pozadina i tradicionalna podjela na tri polja naglašene osne simetrije. No, Božidarevićevo napredno htijenje očituje se u produbljenoj prostornosti koju likovi tvore svojim plastički uspješno oblikovanim tijelima.¹⁵¹ Također, sv. Vlaho u rukama drži vrlo detaljan i relativno uspješno perspektivno skraćen model grada te likovi imaju uvjerljiva i mekano oblikovana lica lišena gotičke grubosti što ponovno pokazuje umjetnikovu želju za prihvaćanjem novih tekovina u oblikovanju.

Marko Kolendić, imućni brodovlasnik, je 1513. godine od Božidarevića naručio sliku *Navještenja* za dominikansku crkvu sv. Nikole na Lopudu¹⁵². Djelo čini glavna kompozicija s prikazom scene Navještenja i predela u donjoj zoni s nizom kompozicija manjeg formata [Prezentacija 9/17]. Upravo se u ovom djelu prepoznaje utjecaj Božidarevićevog boravka u Rimu i doticaja s velikim umbrijskim slikarom Pinturicchijem (Bernardino di Betto; Perugia, 1454. – Siena, 1513.). Budući da nema dokumenata koji bi potvrdili suradnju Božidarevića i Pinturicchija, niti je poznat primjer nekog Božidarevićevog talijanskog djela, dvojica umjetnika se povezuju na temelju sličnosti u oblikovanju likova i pejzaža¹⁵³. Sličnosti s

¹⁵⁰ Usp. Vladimir Marković, *nav. dj.*, 1987., str. 352.

¹⁵¹ Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., str. 471.

¹⁵² Isto, str. 471.

¹⁵³ Isto, str. 469.

talijanskim majstorom nalazimo u likovima koji su na *Navještenju* izraženog plasticiteta s nježnim licima i nešto suzdržanog pokreta. Likovi su lišeni gotičke izražajnosti, pokret tijela Bogorodice i anđela nazire se pod draperijom koja je ipak ostala djelomično kasnogotički kruta. Iako su likovi prikazani odjeveni u dekorativne draperije s većom količinom pozlate koja bi također pripadala tradicionalnom kasnogotičkom izrazu, kolorit je bogat i blag. Vaza koja nosi ljiljane, simbole Bogorodičina djevičanstva i čistoće, ističe se svojom plavom bojom u prednjem planu u kojem vladaju nijanse crvene i smeđe. Božidarević vješto koristi boju kako bi toplim tonovima naglasio prvi prostorni pojas, dok hladnije boje i tonove zadržava za pozadinu kako bi još više produbio dojam prostora.

Ono što je zaista napredno za dubrovačku slikarsku sredinu početka XVI. stoljeća je smještaj likova u otvoreni prostor na kojeg se nastavlja krajolik s renesansnom lođom prikazanom u linearnoj perspektivi [Prezentacija 9/18]. Upravo takav način dvostruke prostorne predstave u kojoj je linearnom perspektivnom prikazan odvojeni segment prostora je Pinturicchio koristio na freskama u Appartamento Borgia u prizoru *Vizitacije*¹⁵⁴ te pokazuje Božidarevićevo napredno vladanje suvremenim renesansnim načinima oblikovanja [Prezentacija 9/19]. Zanimljivo je napomenuti kako na predeli ne nalazimo prikaz donatora već u središnjem polju nalazimo *ex voto* prikaz njegovog jedrenjaka u lopudskom zaljevu [Prezentacija 9/20]. Osim votivnog jedrenjaka, o narudžbi svjedoči i natpis smješten u kružnom polju na Bogorodičinom klecalu u središnjem prikazu te umjetnikov potpis također u kružnom polju pored vaze ljiljana koji simboliziraju Bogorodičinu čistoću [Prezentacija 9/21-22].

Iste godine kada završava *Navještenje*, u svibnju 1513., Nikola Božidarević ugovara narudžbu za oltarnu palu obitelji Đorđić namijenjenu kapitularnoj dvorani dominikanskog samostana u Dubrovniku. Donju i ujedno i središnju zonu pale čini prizor *Sacra conversazione* Bogorodice s Djetetom na kojoj se bočno od nje nalaze sv. Julijan, sv. Jakov te sv. Dominik i sv. Matej. Pored nogu sv. Mateja prepoznajemo maleni votivni prikaz Orsata Đorđića. Donji dio slike izrezan je nakon potresa 1667. godine, kada je u otvor iza oltarne pale smješten ormarić s relikvijama u potresu porušene katedrale,¹⁵⁵ a u trokutastom zabatu nad glavnim prizorom nalazimo prizor *Oplakivanja Krista*. Likovi u zabatu oblikovani su u realističnim impostacijama, no nezgrapnih proporcija posebice u liku Krista koji je primjetno manji od Bogorodice. Draperija svih likova u sceni *Oplakivanja* krutog je pada te neprirodne tektonike, posebice u liku sv. Ivana evanđelista [Prezentacija 9/23]. S druge strane, likovi središnjeg

¹⁵⁴ Usp. Vladimir Marković, *nav. dj.*, str. 351.

¹⁵⁵ Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., str. 473.

prizora ovoga djela su smireni i elegantni, ne odišu portretnom uvjerljivošću, no ipak prenose određenu količinu osjećanja. Bogorodičino lice blisko je oblikovanju lica Bogorodice s Bunićeva triptiha, riječ je o jednakom pozicioniranju glave te vrlo sličnom mekom oblikovanju crta lica. Kasnogotičku dekorativnost brokatnih detalja draperije možemo povezati s tekovinama u Veneciji kraja XV. stoljeća kada je u njoj boravio sam autor, a prikaz Bogorodice bez vela ili marame veže se s Božidarevićevim doticajem s umbrijskim majstorom Pinturicchiom¹⁵⁶ [Prezentacija 9/24].

Zadnje sačuvano Božidarevićevo djelo je triptih za crkvu sv. Marije na Dančama iz 1517. godine. Cjelinu djela čine tri polja s trodijelnom predelom u donjoj zoni i polukružna luneta u gornjoj zoni [Prezentacija 9/25]. Scena u luneti prikazuje *Raspeće* smješteno u vješto izvedeni duboki prostor krajolika koji se otvara iza likova. U glavnoj zoni triptiha središnje polje sadrži prikaz Bogorodice s Djetetom i malim sv. Ivanom Krstiteljem dok bočna polja prikazuju sv. Martina i prosjaka lijevo od Bogorodice i sv. Grgura desno od nje. Tri središnja prizora dijele podlogu u razini poda slikanoga prostora koja se nastavlja iz jednog polja u drugi. Likovi na bočnim poljima smješteni su ispred gotičke zlatne pozadine dok se iza Bogorodice otvara krajolik. Likovi su, kao što smo već istaknuli kod Božidarevića, elegantni i nježnih crta lica [Prezentacija 9/26]. Valja primijetiti kako na djelu možemo naći i autorov potpis – Bogorodica sjedi na tronu čije podnožje ima natpis: „NICOLAVS RHAGUSINVS PINGEBAT“ te točnu dataciju: „MCCCCCXVII MENSIS FEBRVARII“ – veljača 1517. godine¹⁵⁷ [Prezentacija 9/27]. Najveću vještinu perspektivnoga skraćivanja umjetnik je pokazao u prikazu konja sv. Martina koji je smješten u vrlo uski elongirani prostor. Utjecaj Vittorea Carpaccia (Venecija, druga pol. XV. st. – Kopar, 1525./1526.) i njegove obrade iste teme na *Poliptihu sv. Martina* za zadarsku katedralu koji je nastao oko 1496. možemo prepoznati u Božidarevićevom reflektiranju lica prosjaka u maču sv. Martina [Prezentacija 9/28]. Ipak, najviše pozornosti plijene prizori na predeli. Radi se o tri prizora od kojih lijevi prikazuje *Krunjenje sv. Grgura*, središnji prikazuje kako *Sv. Juraj ubija zmaja*, a desni prikazuje kako *Sv. Martin prima biskupsku mitru*. U prikazu sv. Jurja Božidarević se ponovno ugledao na Carpaccia i njegovo rješenje iste teme iz sjedišta bratovštine San Giorgio degli Schiavoni u Veneciji iz 1502. godine, što nam govori o majstorovoj povezanosti s događanjima u Italiji i nakon povratka u domovinu [Prezentacija 9/29]. Konkretnu potvrdu svog rimskog boravka

¹⁵⁶ Usp. Iris Rupnik, *Umbrijski elementi u djelima Nikole Božidarevića*, u: *Likovna umjetnost Dubrovnika 15. i 16. stoljeća*, zbornik radova sa Simpozija Likovna kultura Dubrovnika 15. i 16.st., (ur.) Igor Fisković, Zagreb: Znanstvena izdanja MGC, 1991., str. 192 – 193.

¹⁵⁷ Usp. Vladimir Marković, *nav. dj.*, str. 350 – 353.

autor naznačuje u prizoru *Krunjenje sv. Grgura* na predeli. Iza scene krunjenja nazire se veduta Rima s Anđeoskom tvrđavom, odnosno mauzolejom cara Hadrijana¹⁵⁸ [Prezentacija 9/30]. Na kraju izlaganja možemo dodatno naglasiti da Nikola Božidarević predstavlja vrhunac dubrovačkog slikarstva u XV. i XVI. stoljeću te je u svoj rad ukomponirao tradicionalne teme i renesansne karakteristike slikarskog oblikovanja.

Odgojno-obrazovni ishodi su da učenici nakon obrade ove teme znaju: prepoznati i objasniti posebnosti dubrovačkog slikarstva kao spoja kasnogotičkih tema i renesansnih tendencija u oblikovanju, imenovati Lovru Dobričevića, Vicka Lovrina, Mihajla Hamzića i Nikolu Božidarevića kao izuzetne lokalne dubrovačke slikare, analizirati djela te ih smjestiti u adekvatan društveno-povijesni kontekst, nabrojati tipične teme koje se prikazuju u dubrovačkom slikarstvu u doba renesanse te razlikovati gotička od renesansnih obilježja u slikarskim primjerima dubrovačke likovne proizvodnje XV. i XVI. stoljeća. Učenicima se na kraju sata dijeli i list za domaću zadaću [Zadatak 7.2. u *Radnoj bilježnici*].

4.8. Osmi tjedan Ponavljanje gradiva

Osmi tjedan predviđen je za ponavljanje gradiva, u kojem će nastavnik provjeriti jesu li učenici utvrdili gradivo te ih podsjetiti na ispunjavanje *Radne bilježnice* kako bi što bolje bili pripremljeni za terensku nastavu. Nastavnik također daje uputu učenicima da na terensko putovanje trebaju ponijeti fascikl *Radne bilježnice*, obični blok papira i olovku, kako bi mogli ispunjavati zadatke i sudjelovati u vježbama na terenu.

5. Drugi dio projekta: terenska nastava

Nakon osam tjedana učioničke nastave slijedi terenska nastava u trajanju tri dana koje će učenici provesti na dubrovačkom području kako bi zaokružili znanje stečeno u učionici te ga potkrijepili radom na terenu. U terenskoj nastavi primarno će se koristiti metodičke vježbe za upoznavanje s pojedinim elementima spomeničke baštine te je naglasak na interaktivnoj suradnji nastavnika i učenika. U izvođenju nastave fokus će biti na aktivnom sudjelovanju učenika u analizama arhitektonskih i likovnih primjera, a učenike će se poticati na samostalno analiziranje likovnih tema. Terenska nastava koncipirana je kao produžetak učioničke nastave kojem je u prvom redu cilj upoznavanje učenika s djelima u njihovom povijesnom i

¹⁵⁸ Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., str. 473-474.

geografskom kontekstu te stvaranje poveznica između znanja o djelima i samih djela. Budući da se radi o vrlo opsežnoj temi u kojoj se obrađuju djela i spomenici ne samo u gradu Dubrovniku već i na drugim lokalitetima, metodičke vježbe unutar terenske nastave bit će usmjerene na najvažnija djela i spomenike, a ostatak vrijedne renesansne baštine u Dubrovniku bit će obrađen putem vođenog razgledavanja. Nastavnik će voditi učenike kroz terensku nastavu dinamično, predstavljajući im dubrovačku baštinu na zanimljiv način pritom ponavljajući najvažnije podatke o svim djelima obrađenima unutar učioničke nastave.¹⁵⁹

Kao što je najavljeno ranije u tekstu trodnevna terenska nastava započinje posjetom Malom Stonu i Stonu, za koje je predviđeno vremensko razdoblje od pola dana, a nakon koje se nastavlja u Dubrovniku u kojem se ostaje i sljedeći dan. Zadnji dan terenske nastave posvećen je posjetu ljetnikovcima u Dubrovniku i na Lapadu te arboretumu u Trstenom.

Nastavnik će svaki dan na početku rada dijeliti pripremljene radne materijale za taj dan, koje će riješene učenici prilagati u svoju *Radnu bilježnicu*. Osim zadataka koji su vezani uz pojedine dane, nastavnik će učenicima dati i popis djela koje učenici trebaju pronaći na terenskoj nastavi, fotografirati i skicirati ih [*Radni materijali za terensku nastavu*, Zadatak 1.].

Na kraju terenske nastave nastavnik će skupiti skice i fotografije koje su učenici napravili kako bi ti radovi poslužili kao podloga za izložbu. Izložba će pratiti panel na kojemu će učenici upoznati ostale učenike i djelatnike škole sa svojim iskustvima tijekom projektne nastave. Ova vježba potiče učenike da razvijaju „kulturu ruke“ stvarajući vlastite skice te uvodi dinamiku u rad na terenu. Vježba također navodi učenike na svjesno i aktivno sudjelovanje u razgledavanju, potiče ih da obraćaju pozornost na detalje i samostalno pronalaze i prepoznaju manje dijelove i detalje umjetničkih djela i spomenika.

5.1. Prvi dan terenske nastave: Mali Ston, Ston i Dubrovnik

5.1.1. Mali Ston i Ston

Učenici se nalaze s nastavnikom u Malom Stonu pored kule Toljevac gdje nastavnik dijeli potrebne materijale učenicima te ih upućuje u početak rada na terenu. Nastavnik dijeli učenicima A4 papire s vježbama i zadacima koje će trebati ispunjavati tijekom posjeta stonskom području [*Radni materijali za terensku nastavu*, Zadatak 2.]. Posjet Malome Stonu počinje šetnjom od kule Toljevac u smjeru sjevera prema arsenalu. Nastavnik kratko ponavlja

¹⁵⁹ Napomena: U pisanoj razradi terenske nastave navode se samo novi podaci i vježbe.

podatke o arsenalu, odnosno orsanu i valobranu koji se nalazi u moru pred arsenalom. Nastavnik uključuje učenike u raspravu ispitujući ih o namjeni i funkciji tih struktura. Učenici zajedno ponavljaju osnovne podatke o stonskim zidinama te nastavljaju prema zidinama kako bi došli od Malog Stona do Stona. Počevši od kule Korune, put od Malog Stona do glavnog ulaza u zidine u Stonu proteže se otprilike dva kilometra. Razred se zaustavlja na kuli Stoviš koja nudi najbolji pogled na grad Ston i polja soli koja obilježavaju panoramu. Učenici mogu primijetiti kako se radi o ortogonalnom gradu s pravilnim rasporedom ulica i građevina. Model za planiranje ulica s pravilnim rasporedom stambenih blokova i geometrijske mreže ulica preuzet je iz Dubrovnika u kojemu je takva gradnja bila propisana statutom već 1272. godine¹⁶⁰. Iako nije građeno po identičnim načelima, važno je primijetiti da je ortogonalnost u planiranju primijenjena na podjelu površina unutar zidina. Pravilna gradnja u Malom Stonu i Stonu započeta je oko 1335. godine¹⁶¹. U Malom Stonu se između luke i Korune protežu tri usporedna niza kuća te je bilo predviđeno širenje u dubinu za potrebe ispunjavanja urbane jezgre. Jezgra je okrenuta luci s brodogradilištem jer je Mali Ston bio namijenjen pomorskoj komunikaciji i zaštiti sjeverne strane Pelješkog poluotoka. U Stonu su programski građena tri niza stambenih blokova, odvojena širim uzdužnim i užim poprečnim ulicama. Svaki blok imao je pet jedinica četvrtasta tlocrta koji je obrubljen kućama, dok je u sredini svake jedinice bilo unutrašnje zajedničko dvorište.¹⁶²

Nastavlja se spust sudionika sa zidina prema gradu i solani. Pri dolasku do solane nastavnik usmjerava učenike da obrate pozornost na zadatak vezan uz nazive bazena u solani [*Radni materijali za terensku nastavu*, Zadatak 2.], a zatim slijedi kratko izlaganje o solani. Polja soli u Stonu datiraju iz antičkog doba iako današnji izgled solane potiče iz doba Dubrovačke Republike. Radi se najstarijim solanama u Europi te najvećim sačuvanim na području Mediterana. Kao što je već spomenuto, Dubrovnik je 1333. godine otkupio stonsko područje te započeo gradnju zidina i Malog Stona kako bi zaštitio svoju novu akviziciju. Proizvodnja i izvoz soli bili su iznimno važni za Republiku koja je jednu trećinu svojeg prihoda, odnosno oko 15900 dukata godišnje, dobivala upravo iz solane. Srednjovjekovni način dobivanja soli zadržao se i dan danas te se solana oslanja isključivo na snagu mora, vjetra i sunca kako bi dobila čistu i kvalitetnu sol. Proces traje između jedan do dva mjeseca te se sol skuplja u ljetnim mjesecima, posebice lipnju i srpnju. Ukupno postoji 58 bazena dok je devet

¹⁶⁰ Usp. Igor Fisković, *Ston*, Leksikon Marina Držića, <http://leksikon.muzej-marindrzic.eu/ston/>, (pregledano 17. lipnja 2016.)

¹⁶¹ Isto.

¹⁶² Isto.

kristalizacijskih. Ti bazeni dobili su imena prema svecima te se nazivaju: sv. Josip, sv. Antun, sv. Baltazar, sv. Nikola, sv. Frano, sv. Ivan, sv. Petar i sv. Pavao. Jedinu iznimku čini deveti bazen nazvan Mondo odnosno 'svijet'.¹⁶³ Kompleks solane zaključen je spremištem soli, pravokutnom građevinom masivnih zidova podignutom 1581. godine, koja je lišena dekorativnosti u skladu s njenom ekonomičnom utilitarnom funkcijom.¹⁶⁴

Nakon posjeta solani, učenike nastavnik podsjeća kako se prvo djelo na popisu za potragu nalazi na fontani u Stonu, izgrađenoj 1581. godine kako bi se obilježilo provođenje pitke vode u Ston. Vodovod je tako povezivao izvor Oko s gradom te je izgrađena renesansna fontana s natpisom o pojedinostima gradnje koju je naručio dubrovački Senat.¹⁶⁵ Fontana je smještena uz unutarnji gradski zid na Placi te ju krasi tri kamena *maskerona* omeđena profiliranim pilastrima i gredom.

Kada završe fotografiranje i skiciranje *maskerona*, učenici se s nastavnikom upućuju prema Dubrovniku.

5.1.2. Dubrovačke zidine

Prvi dan terenske nastave nastavlja se u Dubrovniku, posjetom gradskim zidinama. Ulaz u gradske zidine nalazi se u blizini gradskih vrata od Pila i crkve sv. Spasa. Učenici se s nastavnikom penju na gradske zidine te započinju razgled te nastavnik učenicima dijeli plan Dubrovnika s naznačenim strukturama dubrovačkih zidina kako bi se učenici mogli orijentirati i povezivati prikaze struktura na planu sa sadržajem u stvarnom prostoru [*Radni materijali za terensku nastavu*, 3. Plan grada Dubrovnika]. Razgled će se kretati u smjeru kule Bokar i Puncjele te završiti kod kule Minčete. Učenici će se s nastavnikom zadržati kod vrata od Ponte kako bi vidjeli ulaz u grad s morske strane i usmeno analizirali strukture koje se nalaze oko tog ulaza u grad. Ulaz flankiraju tvrđava Revelin i tvrđava sv. Ivana. Ispred vrata od Ribarnice proteže se stara gradska luka u kojoj se nalazi valobran Kaše. Nastavnik će učenicima održati kratko predavanje o valobranu uz aktivno uključivanje učenika tako što će započeti s nizom ključnih pitanja poput: „Što primjećujete u moru ispred luke? Kojeg je oblika ta struktura? Koja je funkcija iste? Kako se takva utilitarna struktura naziva? Jeste li prije susreli istu ili sličnu strukturu u drugim gradovima na Jadranskoj obali?“ Razgovor i analiza struktura koje se nalaze unutar i oko luke pomažu učenicima da bolje razumiju potrebu za tim strukturama

¹⁶³ Usp. *Povijest*, Solana u Stonu, <http://www.solanaston.hr/hr/povijest>, (pregledano 19. lipnja 2016.)

¹⁶⁴ Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., str. 109.

¹⁶⁵ Usp. Milan Pelc, *nav. dj.*, 2007., str. 108.

te njihovu funkciju. Nakon što učenici uz vodstvo nastavnika zaključe da je valobran služio kako bi uvjeti ulaska u luku brodom bili što bolji i lakši za navigaciju, nastavnik im daje osnovne informacije o Miličevićevom projektu.

Projekt uređenja luke i gradnje valobrana Kaše izradio je Paskoje Miličević, a izgradnja je započela 1484. godine. Luka se uređuje kako bi se prilagodila pojavi velikih brodova poput karaka i galijuna te povećanom prometu brodova u doba procvata trgovine i brodogradnje u Dubrovniku u XVI. stoljeću. Obala ispred velikog fontika s lukobranom Porporela izgrađeni su tek u XIX. stoljeću, kako bi se udovoljilo zahtjevima parobrodova koji su tada stizali u luku.¹⁶⁶ Učenicima se naglašava razlika između struktura u luci kako bi ih mogli razlikovati i kako bi kasnije dodatke mogli odvojiti od dijelova luke nastalih u doba renesanse.

Sam naziv valobrana Kaše vezan je uz metodu nastanka strukture. Naziv Kaše dolazi od riječi kašeta što je sinonim za vrstu drvenog sanduka. U stvaranju valobrana koristio se drveni okvir u obliku sanduka bez dna koji se postavio na željeno mjesto te se okvir ispunio hidrauličnom žbukom i različitim ostalim materijalima. Rezultati sondiranja iz 1987. godine pokazali su kako je jedan od materijala korišten za punjenje okvira bio santorin, vulkanski pepeo koji se ponaša kao hidraulično vezivo te u doticaju s vodom postaje čvršći. Početkom XVI. stoljeća valobran je bio u cijelosti izgrađen s dvama ulazima za brodove, jedan namijenjen manjim brodovima i jedan namijenjen većima. Ulaz za manje brodove zatrpan je velikim kamenjem 1631. godine, kako bi se smanjila pristupačnost luci zbog opasnosti od napada Mletačke Republike.¹⁶⁷ Nakon predavanja o luci i valobranu, nastavlja se razgled zidina prema kuli Minčeti gdje će slijediti likovna analiza same kule.

Kada se nađu pred Minčetom, učenici vođeni nastavnikom formalno analiziraju kulu. Nastavnik će učenicima podijeliti A4 papire s pitanjima za analizu arhitektonskog umjetničkog djela [*Radni materijali za terensku nastavu*, Zadatak 4.]. Učenici će se kretati po kuli te tražiti odgovore na pitanja. Nakon određenog vremena potrebnog za istraživanje kule, nastavnik će s učenicima usmeno prodiskutirati i analizirati odgovore. Nastavnik će naglasiti da se naravno radi o Minčeti te ponoviti najbitnije etape izgradnje i majstore koji su radili na njoj. To je obrambena kula rađena od kamena između kojih možemo vidjeti vezivni materijal. Građevina je kružnog, centralnog tlocrta u koju vodi jedan ulaz. Ima dvije etaže te je prostor kule segmentiran na predziđe i središnji dio kule. Ona je monumentalnih proporcija te je čovjek malen naspram Minčete. Zidovi su debeli s nekoliko manjih otvora za topove. Unutrašnjost

¹⁶⁶ Usp. Antun Ničetić, *Pronicanje u prošlost: Neke nove spoznaje o valobranu Kaše i Porporeli*, u: *Naše more*, 53(3-4)/2006.), Dubrovnik: Sveučilište u Dubrovniku, 2006., str. 148.

¹⁶⁷ Usp. Antun Ničetić, *nav.dj.*, str. 149 – 155.

kule je mračna zbog malobrojnih otvora te nedostaje arhitektonske dekoracije što je u skladu s fortifikacijskim karakterom građevine. Navedenom analizom kule Minčete završava se prvi dan terenske nastave.

5.2. Drugi dan terenske nastave: Dubrovnik

Drugi dan terenske nastave odvijat će se unutar zidina staroga grada Dubrovnika te će završiti nedaleko od stare jezgre, u crkvi sv. Marije na Dančama. Učenici će se kretati od vrata od Pila prema unutrašnjosti staroga grada. Razgled i vodstvo započet će s obradom dubrovačkih gradskih palača te će uključivati posjet Gundulićevoj palači (ulica Nikole Božidarevića 1) te posjet palačama koje su učenici obradili na učioničkoj nastavi – palači Ranjina (Ulica braće Andrijić 10) i palači Tome Skočibuhe (Restićeva ulica 1). Potonje dvije na terenu stoga neće biti posebno analizirane, već će na tim primjerima nastavnik ponoviti najbitnije podatke.

Druga etapa vodstva nastavlja se u Divoni i Kneževom dvoru u kojima će učenici također obrađivati temu dubrovačkog kiparstva. Zatim će se iz Kneževog dvora uputiti prema dominikanskom samostanskom kompleksu, franjevačkom samostanu, crkvi sv. Spasa i crkvi sv. Roka. S obzirom na to da se većina dubrovačke renesansne slikarske baštine čuva u Kulturno-povijesnom muzeju u Kneževom dvoru i Muzeju dominikanskog samostana, zadnja etapa posjeta bit će povezana sa sakralnom arhitekturom i slikarstvom. Posljednji posjet drugog dana terenske nastave bit će u crkvi sv. Marije na Dančama u kojoj se nalaze djela Nikole Božidarevića i Lovre Dobričevića.

5.2.1. Gradske palače

Nastavnik i učenici započinju razgled posjetom palači Frane Gundulića, dubrovačkog povjesničara, pravnika i diplomata koja se smjestila u ulici Nikole Božidarevića. Ugovor o izgradnji kuće potiče iz 1546. godine te je sklopljen s arhitektom Jerolimom Katanom iz Ancone. Današnje zdanje je manje od izvornoga,¹⁶⁸ zbog gubitka najvišeg kata u potresu 1667. godine te gubitka južnog dijela koji je srušen za potrebe građenja pravoslavne crkve potkraj

¹⁶⁸ Napomena: Razlika između današnjeg i izvornog stanja naznačena je na shematskom prikazu u radnim materijalima 9.5 u *Radnoj bilježnici*.

XIX. stoljeća.¹⁶⁹ Učenici Grupe 4 vodit će analizu pročelja te s ostatkom razreda i nastavnikom utvrditi glavna obilježja palače. Nastavnik će učenicima podijeliti A4 papire sa skicom pročelja palače te će učenici tijekom analize upisivati pojmove koji su označeni na skici [*Radni materijali za terensku nastavu*, Vježba 5.]. Ključna pitanja za analizu koja će postaviti su: Od kakvog je materijala građena palača? Kako su materijali obrađeni? Je li korišten vezivni materijal? Gdje je postavljen ulaz u palaču? Postoji li jedan ili više ulaza? Kakva je organizacija građevine u visinu? Kako su etaže međusobno povezane? Je li visina cijele građevine ista ili uočavate različite visine dijelova građevine? Kakav je zidni omotač građevine? Uočavate li prozore? Opišite prozore unutar svake etaže. Koji kat je naglašen otvorima? Kako nazivamo takav kat? Primjećujete li kakvu arhitektonsku dekoraciju? Gdje se ona nalazi?

Radi se o građevini izrađenoj od tradicionalnih materijala, odnosno kamena. Vezivni materijal je vidljiv te primjećujemo dvije vrste obrade kamena – bunjato i glatko obrađeni. Bunjato je korišten u sjevernom uglu prve etaže te oko ulaza. Postoje dva ulaza koji su lučno zaključeni te su naglašeni bunjatom. Građevina ima tri etaže, od kojih je prizemlje najviše, a zatim se visina etaža postupno smanjuje te je završna etaža ujedno i najniža. Sve etaže imaju po tri prozora koji su simetrično smješteni jedni iznad drugih po vertikalnoj osi, s time da prva etaža ima dva manja prozora ispod središnjeg i lijevog prozora. Prozori u drugoj etaži su najveći, dok su manji od njih u prvoj etaži, a najmanji su u trećoj etaži. Sudeći prema izvedbi i smještaju prozora, naglašena je druga etaža odnosno *piano nobile*. Najznačajnija arhitektonska dekoracija nalazi se na razdjelnom vijencu između prve i druge etaže. Nastavnik će informirati ostale učenike da se radi o motivu pasjeg skoka te ih podsjetiti da je upravo jedna od stavki na popisu djela koje moraju fotografirati i skicirati.¹⁷⁰ Nastavnik će također naglasiti kako se simetričnost ove ugaone trokatnice nekoć mogla mnogo jasnije uočiti budući je u južnom dijelu bila duža za cijelu jednu os otvora. Dakle, nekoć je bila izrazito osno simetrična, podijeljena na tri cjeline s tri portala i četiri prozora u svakoj etaži. Centralna simetrija bila je naglašena manjom udaljenosti među otvorima i balkonima u dvama središnjim prozorima treće etaže. Također, prozori zadnje etaže su znatno skraćeni nakon potresa 1667. godine te su bili mnogo monumentalniji i proporcijama doprinosili skladnijem izgledu pročelja palače. Upravo na primjeru Gundulićeve palače učenici mogu uočiti načelo simetrije koje je bilo karakteristično za renesansnu arhitekturu.

¹⁶⁹ Usp. Nada Grujić, *Klasični rječnik renesansne stambene arhitekture Dubrovnika*, u: *Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti* 35 – 36, Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1992.-1993., str. 123 – 124.

¹⁷⁰ Napomena: mogućnost fotografiranja ovisi o dostupnosti ulaska u zgradu nasuprot Gundulićeve palače i pogleda na drugu etažu kroz prozor druge etaže nasuprotne građevine. Skiciranje je moguće s ulice, no također je bolje s kata.

5.2.2. Divona i Knežev dvor

Nakon posjeta važnim gradskim palačama, učenici nastavljaju svoje kretanje prema Divoni. Nastavnik dijeli učenicima A4 papire na kojima su primjeri detalja arhitekture palače Divone, a od učenika se očekuje da tijekom obilaska palače pažljivo promatraju i napišu u kojim dijelovima palače se reproducirani elementi nalaze [*Radni materijali za terensku nastavu*, Vježba 6.]. U atriju palače učenici grupe 3 provest će ostale učenike kroz kratku analizu arhitekture unutarnjeg dvorišta. Podijelit će ostalim učenicima A4 papir s arhitektonskim pojmovima i definicijama [*Radni materijali za terensku nastavu*, Vježba 7.]. Učenici će prvo morati pronaći točnu definiciju pojmova i upariti ih, a zatim će na fotografiji atrija crvenim flomasterom označiti gdje se ti elementi nalaze. Učenici Grupe 3 će prozivati pojedinačno učenike kako bi ih uključili u vježbu i potaknuli sve učenike na aktivno sudjelovanje.

Nakon što učenici završe vježbu nastavnik upućuje učenike da obrate pozornost na *Kristov monogram* koji se nalazi na sjevernoj strani atrija, u visini druge etaže. Djelo su učenici već upoznali na učioničkoj nastavi te se nalazi na popisu djela koje moraju pronaći, fotografirati i skicirati.

Nakon razgledavanja Divone i završetku zadataka, učenici se upućuju prema Kneževom dvoru. No, prije samog Kneževog dvora učenici će se zaustaviti kod Male česme kako bi ju razgledali, ponovili najvažnije informacije o djelu te skicirali i fotografirali još jedno djelo s popisa. Nastavnik podsjeća učenike da je česma nastala kao znak obilježavanja završetka gradnje vodovoda kojeg je izveo Onofrio della Cava, no izvedba fontane je prepuštena Petru Martinovu iz Milana. Učenici moraju skicirati i fotografirati motiv dupina koji se nalazi na gornjem dijelu fontane. Motiv pliskavice, odnosno dupina, pojavljuje se češće u kršćanskog ikonografiji od bilo koje druge morske životinje. Dupine se smatralo najbržom i najjačom ribom te ih se često prikazivalo kako prenose duše na drugi svijet. To je potaklo da motiv dupina postane simbol uskrsnuća i rjeđe samoga Krista.¹⁷¹

Učenici će zatim nastaviti prema Kneževom dvoru gdje se prvo zaustavljaju u pročelnom trijemu. Ovdje će Grupa 2 provesti ostale učenike kroz analizu *Eskulapovog kapitela* Petra Martinova kojeg su već upoznali na učioničkoj nastavi. Učenici Grupe 2 dijele materijale s pitanjima koji će oni čitati i na koja ostali učenici trebaju odgovoriti [*Radni materijali za terensku nastavu*, Zadatak 8]. Učenici Grupe 2 će prozivati ostale učenike i

¹⁷¹ Usp. Marijan Grgić, „Pliskavica“, u: (ur.)Anđelko Badurina, *nav. dj.*, 2000., str. 493.

raspravljati o njihovim rješenjima. Nastavnik neće naglasiti koja su točna rješenja, već će učenici samostalno nakon terenske nastave morati provjeriti sva svoja rješenja u radnoj bilježnici. Također, nastavnik podsjeća sve učenike kako je ovo djelo na popisu onih koje trebaju fotografirati i skicirati te ih upućuje da to učine nakon analize.

Učenici će nastaviti razgled Kneževog dvora te se zaustaviti u Kneževom kabinetu, dijelu Kulturno-povijesnog muzeja gdje se čuva slika *Krštenje Kristovo* Mihajla Hamzića. Učenici su se s djelom upoznali na učioničkoj nastavi, a na terenskoj nastavi će primijeniti naučeno znanje i vježbati svoje sposobnosti analiziranja likovnog djela kroz odgovaranje na ključna pitanja koja će nastavnik postavljati. Ključna pitanja za analizu slikarstva su: Kakav je kadar? Kakva je kompozicija? Prepoznajete li sve likove? Kojoj vrsti teme pripada ova slika? Kakav je način oblikovanja likova? Jesu li figure proporcionalne? Gdje je scena smještena? Kakav je prostor u slici? Opišite odnos likova i prostora. Kakvu je perspektivu autor primijenio? Kakav je tretman svjetlosti i sjene na slici? Kakav je kolorit umjetnik koristio?

Iz samoga naslova djela, *Krštenje Kristovo*, vidimo da se radi o sakralnoj temi koja prikazuje upravo ono što i naziv govori. Slika je figurativna te prikazuje tri lika, sv. Ivana Krstitelja, Krista i anđela u trenutku Kristova krštenja. Figure su prikazane renesansno realistično u proporcijama, no u oblikovanju tijela su deformirani s prenatlaženom mršavom muskulaturom, što je najbolje vidljivo na prikazu sv. Ivana Krstitelja. Takvo oblikovanje likova je tipično u gotičkom periodu. Scena je smještena u stjenoviti, odnosno brdoviti krajolik u kojemu veličinom dominiraju figure u prvom prostornom pojasu. No, prostor je ipak relativno dubok te se otvara iza likova što svjedoči o umjetnikovom poznavanju perspektive. Posebnost ovog prikaza leži i u smještanju u za to vrijeme neobični polukružni format koji ne ograničava prikaz, već je on u njemu potpuno samostalno ostvaren. Slika je tamna te svjetlo naglašava centralnu figuru Krista, posebice u kontrastu sa sv. Ivanom Krstiteljem. Djelom prevladavaju hladni i zagasiti tonovi, dok se topli pojavljuju samo na detaljima poput aureola likova. Umjetnik koristi boju kako bi izdvojio likove od pejzaža te naglasio njihovu božanstvenu narav i posebnost.

Nastavnik učenicima obraća pažnju i na motiv vodomara koji se može vidjeti na djelu te ih podsjeća da je to također jedno od djela na popisu onih koje trebaju fotografirati i skicirati. Nakon što učenici završe sa skiciranjem nastavlja se terenska nastava.

5.2.3. Sakralna arhitektura

Zadnja etapa drugog dana terenske nastave počinje u dominikanskom samostanu. Nastavnik učenicima ponavlja najvažnije podatke o samom samostanskom kompleksu i djelima koja se u njemu čuvaju. U muzeju samostana nastavnik će voditi učenike kroz analizu slike *Navještenje*, djela Nikole Božidarevića. Nastavnik učenicima dijeli A4 papir s pitanjima i zadacima vezanima uz djelo. Učenici će s nastavnikom diskutirati o pojedinim formalnim karakteristikama djela, verbalno utvrditi točne odgovore i zapisati ih na podijeljene papire [*Radni materijali za terensku nastavu*, Zadaci 9. i 10.].

Učenici će zatim nastaviti kretanje prema klastru dominikanskog samostana u čijem će vrtu skicirati različite dijelove trijema [*Radni materijali za terensku nastavu*, Vježba 11.]. Zatim slijedi posjet franjevačkom samostanu i crkvi. Ondje će ih nastavnik provesti kroz dostupne dijelove samostana¹⁷², ponoviti najvažnije podatke o kompleksu te kroz pitanja i diskusiju ponoviti s učenicima naučeno na učioničkoj nastavi.

Učenici će nastaviti s terenskom nastavom posjetom crkvi sv. Spasa, gdje će se ponoviti osnovni podatci o crkvi. Ovdje će učenici po volji skicirati i fotografirati jednu od stranica kompozitnih kapitela koji se nalaze u edikuli portala crkve sv. Spasa te tako pronaći još jedno djelo s popisa. Nakon što učenici završe sa skiciranjem i fotografiranjem, nastavnik će provjeriti jesu li usvojili važne pojmove iz arhitekture koji se mogu vidjeti na primjeru crkve sv. Spasa. Nastavnik će učenicima podijeliti A4 papir na kojemu se nalazi zadatak kojim će učeničko znanje provjeriti [*Radni materijali za terensku nastavu*, Zadatak 12.].

Učenici će zatim doći do crkve sv. Roka, koja se nalazi u blizini između ulice Garište i Zlatarićeve,¹⁷³ te detaljnije pogledati pročelje i bočne zidove crkve. Ovdje će nastavnik ponovno podsjetiti učenike da se jedno od djela s popisa u *Radnoj bilježnici* nalazi upravo na bočnom zidu crkvice u Zlatarićevoj ulici. Radi se o latinskom natpisu koji je nastao u XVI. stoljeću, a koji upozorava djecu da se ne igraju loptom u blizini crkve. Nakon što fotografiraju i skiciraju natpis, učenici će se s nastavnikom uputiti prema zadnjoj postaji drugog dana terenske nastave, crkvi sv. Marije na Dančama.

Crkva sv. Marije smjestila se na Dančama, otprilike pola kilometra od vrata od Pila i stare gradske jezgre. U XV. stoljeću je na Dančama bio lazaret, izolirana građevina koja je

¹⁷² Posjet renesansnom klastru i pojedinim dijelovima franjevačkog samostana Male braće ovisi o dobu godine, održavanju misnih slavlja, crkvenih funkcija i dogovoru s gvardijanom.

¹⁷³ Pročelje gleda na ulicu Za Rokom te je dostupno za promatranje i analizu samo rano ujutro ili kasnije popodne zbog tendi mnogobrojnih restorana koji su se smjestili u neposrednoj blizini crkve.

služila kako bi se roba i putnici, najčešće mornari, raskužili prije dolaska u grad među zdravu populaciju. Kuga je bila ozbiljan problem u XV. stoljeću te je potreba za lazaretima bila velika. Sredinom stoljeća, 1457. godine, donesena je odluka od strane Senata Dubrovačke Republike da se na tom mjestu izgradi groblje, crkva i kuća za svećenika.¹⁷⁴ Lazaret nije danas sačuvan, no svetište s grobljem očuvano je te se za njega brinu časne sestre iz franjevačkog reda.

Učenici će u crkvi imati priliku vidjeti slike *Bogorodica s Djetetom* Lovre Dobričevića iz 1465. godine i sliku *Bogorodica sa svecima* Nikole Božidarevića iz 1517. godine. Učenici će se prvo s nastavnikom podsjetiti najvažnijih podataka o djelima, a zatim će nastavnik učenicima podijeliti A4 papir s pitanjima za komparacijsku vježbu. Svaki učenik će samostalno rješavati zadatak pažljivo promatrajući oba djela [*Radni materijali za terensku nastavu*, Vježba 13.].

Nakon vježbe učenici će skicirati i fotografirati mač sv. Martina na djelu Nikole Božidarevića koji se nalazi na popisu djela koja trebaju na terenu pronaći te tako zaključiti drugi dan terenske nastave u Dubrovniku.

5.3. Treći dan terenske nastave: Ljetnikovci i Trsteno

Zadnji dan terenske nastave obuhvatit će posjet trima ljetnikovcima na dubrovačkom području – ljetnikovcu Gučetić u Obuljenom, Sorkočevićevom ljetnikovcu na Lapadu te ljetnikovcu Gučetić-Gozze u Trstenom.

Posjeti ljetnikovcima započet će s Gučetićevim ljetnikovcem u Obuljenom. Budući da je ljetnikovac u zapuštenom stanju, učenici će moći izvesti vježbu mapiranja ljetnikovca promatrajući ga s vanjske strane [*Radni materijali za terensku nastavu*, Vježba 14.]. Učenicima će nastavnik podijeliti tlocrt ljetnikovca te će oni upisati naznačene dijelove tlocrta. Krov ladanjske kuće je urušen, kao i krov terase i orsana, te je moguće iščitati tlocrtne jedinice bez samog ulaska u unutrašnjost ladanjskog kompleksa. Nakon što učenici zapišu dijelove tlocrta, nastavnik će prozivati učenike kako bi provjerio odgovore i još jednom naglasio točne. Nakon toga će nastavnik učenike bliže upoznati sa samim ljetnikovcem.

Ljetnikovac je izgrađen krajem XV. i početkom XVI. stoljeća, a njegov i danas prepoznatljiv oblik završen je nadogradnjama između 1575. i 1581. godine.¹⁷⁵ Gučetićev

¹⁷⁴ Usp. Igor Fisković, *Arhitektura i skulptura Crkve Gospe od Milosti na Dančama*, u: *Crkva i samostan sv. Marije na Dančama*, (ur.) Luko Paljetak i s. Katica Dabo, Dubrovnik: Družba sestara franjevki od Bezgrješnog začeca iz Dubrovnika; Matica Hrvatska – ogranak Dubrovnik, 2010., str. 62 – 63.

¹⁷⁵ Usp. Nada Grujić, *nav.dj.*, 2003., str. 54 – 55.

ljetnikovac pripada L tipologiji tlocrta koja je karakteristična za dubrovačku ladanjsku arhitekturu. Tlocrtnu shemu čine glavna zgrada ljetnikovca uz koju je izgrađena cisterna i terasa nad cisternom te orsan koji se okomito nadovezuje na terasu. Ljetnikovac je omeđen trima vrtovima koji su ograđeni visokim zidom, a pravilni sustav šetnica, odnosno staza, ih raščlanjuje na velike pravokutne oblike. Posebnost ljetnikovca očituje se u renesansnom pročelju i gotičkom začelju. Pročelje odlikuje simetrična vertikalna artikulacija koja je ostvarena trima redovima prozora. Profilirani vijenac odvaja donju etažu u kojoj su četiri pravokutna prozora organizirana oko također pravokutnog portala. Reprezentativni kat naglašava dodatni red malih pravokutnih prozora koji su smješteni iznad velikih prozora koji su završeni prekinutim zabatom. Zabatom zaključeni prozori prisutni su i na bočnim dijelovima, dok se u začelju nalazi monumentalna gotička trifora smještena između dvije monofore.¹⁷⁶

Učenici će se zatim uputiti prema Lapadskom zaljevu gdje se smjestio ljetnikovac Petra Sorkočevića, današnje sjedište Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku. Nastavnik će prozivati učenike ispitujući ih najvažnije podatke o ljetnikovcu, kako bi provjerio znanja usvojena na učioničkoj nastavi. Zatim će učenicima podijeliti tlocrt ljetnikovca i zadatak da ovaj tlocrt usporede s tlocrtom ljetnikovca Gučetić kojeg su netom posjetili [*Radni materijali za terensku nastavu*, Vježba 15]. Nastavnik će učenike uputiti da se usredotoče na raspored krila, smještaj lođe i kapelice te odnos ladanjskog zdanja i okolnih vrtova. Učenici će se moći slobodno kretati po ljetnikovcu i vrtovima te nakon dovršetka zadatka s nastavnikom verbalno prokomentirati svoje odgovore.

Nakon te vježbe slijedi vježba Grupe 5 u kojoj će učenici morati pronaći i skicirati tražene dijelove arhitektonske plastike na ljetnikovcu Sorkočević. Tablica s dvije skupine, gotičkom i renesansnom arhitektonskom skulpturom, bit će podijeljena na A4 papirima. [*Radni materijali za terensku nastavu*, Vježba 16.] Učenici Grupe 5 će voditi raspravu o rješenjima, prozivati učenike, uključiti ih u aktivnu interakciju i imenovati koji elementi spadaju u koju skupinu. Navedeni pojmovi su *maskeron* kapitela u saloči, florealni motiv klupe u lođi, dekorativni pilastar bunara u lođi kao renesansni elementi te monofora u pročelju, viseće slijepe arkade u kapelici i tordirani stup trijema kao gotički elementi.

Ovaj posljednji dan terenske nastave završit će posjetom arboretumu i ljetnikovcu Gučetić-Gozze u Trstenom. Tamo će učenici boraviti u prostoru arboretuma, susresti mnogobrojne biljne vrste, razgledati akvedukt i nimfej te samu ladanjsku kuću. Budući da su

¹⁷⁶ Usp. Nada Grujić, *nav.dj.*, 2003., str. 56 – 60.

ladanjska kuća i arhitektonska plastika u nimfeju doživjeli pregradnje u XVIII. stoljeću učenici će najviše pažnje posvetiti vrtovima. Zaustavit će se u prostoru nimfeja gdje će nastavnik naglasiti socijalnu ulogu ladanjske arhitekture.

Kao što je već spominjano na učioničkoj nastavi, ladanja su bila mjesto za učene rasprave, recitiranja književnosti i filozofska promišljanja. Upravo u dubrovačkim ladanjima su se izvodila neka od najpoznatijih hrvatskih renesansnih književnih djela te se u ovom ljetnikovcu Niko Vitov Gučetić (Dubrovnik, 1549. – Dubrovnik, 1610.) upuštao u rasprave o svojim filozofskim djelima poput *Razgovori o Aristotelovim „Meteorima“* iz 1585. ili *Upravljanje porodicom* iz 1589. godine.¹⁷⁷

Nastavnik će učenicima obratiti pažnju i na recentnu povijest arboretuma te naglasiti kako je kompleks u vlasništvu HAZU od 1948. godine od kada se aktivno radi na zaštiti i obnovi arboretuma. Tada i dolazi do klasificiranja dijela kompleksa kao arboretuma koji se stavlja pod zakonsku zaštitu. Dio je postao otvoren za javnost, dok dio kompleksa služi u istraživačke svrhe i provođenje redovitog održavanja. Prva obnova četiri ukrasna vrta započeta je 1965. godine, zatim slijedi nekolicina obuhvatnijih obnova u osamdesetim godinama XX. stoljeća, a od 2000. godine izrađuju se geološke i geodetske karte te obuhvatna istraživanja rezidencijalnih i gospodarskih površina.¹⁷⁸ Temeljito istraživanje svih dijelova kompleksa ključno je za izrađivanje adekvatnog plana zaštite i obnove cjelovitog posjeda.

Učenici će zaključiti terensku nastavu tako što će s nastavnikom komentirati dojam terenske nastave, razjasniti moguće nejasnoće te će ih nastavnik podsjetiti na predstojeći panel na kojemu će podijeliti svoja iskustva, skice i fotografije s terenske nastave s ostalim učenicima u školi.

¹⁷⁷ Usp. Ljerka Schiffer-Premac, *Nikola Vitov Gučetić*, Hrvatski bibliografski leksikon Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=34>, (pregledano 9. rujna 2016.)

¹⁷⁸ Usp. Mladen Obad Šćitaroci i Maja Anastazija Kovačević, *nav. dj.*, 2014., str. 119 – 121.

6. Prezentacija i evaluacija projekta

Nakon povratka i završetka terenske nastave učenici će imati tri tjedna kako bi dovršili sve radne zadatke te se pripremili za panel o terenskoj nastavi. Panel je zamišljen kao interaktivno predstavljanje projektne nastave samih učenika svojim vršnjacima i svim djelatnicima škole. Učenici svake grupe će izabrati jednoga predstavnika te će zajedničkim dogovorom osmisliti kratku prezentaciju svojih doživljaja, stečenih znanja i vještina te pozitivnih i negativnih aspekata terenske nastave. Učenici će predstaviti svojim školskim kolegama cjelokupno iskustvo projektne nastave, odgovarat će na pitanja ostalih učenika te diskutirati o mogućim prijedlozima za buduće projekte ili poboljšanje postojećeg.

U prostoru održavanja panela bit će postavljeni panoi s izloženim skicama i fotografijama koje su učenici skupili i izradili tijekom terenske nastave. Na ovaj način će se pokazati sličnosti i razlike pristupa svakog individualnog učenika istome umjetničkom djelu odnosno motivu i zadatku.

Nakon završetka panela i izložbe, nastavnik će ocijeniti grupni i individualni rad učenika te podijeliti ocjene na temelju ostvarenih bodova. Svaka grupa je iz svog učioničkog seminara mogla ostvariti najviše 50 bodova, osim grupa koje su izlagale jedan školski sat umjesto blok sata koje su mogle ostvariti najviše 35 bodova. Razliku u bodovima su ove grupe nadoknadile izvođenjem vježbi na terenu koje ukupno nose najviše 15 bodova. Rad na seminaru uključivao je prikupljanje literature, pisanje seminara, izradu prezentacije, izvođenje vježbe i pripremu radnog materijala te izlaganje – stoga se pri ocjenjivanju posebno obraća pozornost na sve navedene segmente učeničkoga rada. Učenike će se također pojedinačno ocijeniti na temelju ispunjavanja radnih materijala podijeljenih na satu, zadataka za domaći rad i radnih materijala s terena koji zajedno sačinjavaju *Radnu bilježnicu*. Ukupni broj bodova iz *Radne bilježnice* je 200, s tim da je broj bodova koji se stječu rješavanjem pojedinačnih zadataka i vježbi zabilježen u zagradi pored teksta svakog od njih.

Dakle, tijekom projektne nastave učenici su mogli skupiti najviše 250 bodova: za ocjenu dovoljan potrebno je skupiti od 125 do 154 boda, za ocjenu dobar od 155 do 187 bodova, za ocjenu vrlo dobar od 188 do 224 boda, a za ocjenu odličan od 225 do 250 bodova.

7. Zaključak

Renesansna baština Dubrovnika opsežna je i bogata tema koja je slabo zastupljena u hrvatskom srednjoškolskom kurikulumu. U Dubrovniku i na širem dubrovačkom području nalaze se vrsna djela domaće umjetničke baštine iz svih sfera likovnosti od arhitekture, urbanizma, kiparstva do slikarstva i umjetničkog obrta. Budući da se radi o zaista obilnoj temi s mnogobrojnim vrijednim djelima i autorima, pravi je izazov osmisлити program koji obuhvaća važna djela tog povijesno-umjetničkog perioda bez izostavljanja ključnih radova i bez zasipanja učenika prevelikom količinom informacija. U radu se dao prijedlog za obradu svih segmenata renesansne umjetnosti dubrovačkog područja te su obrađeni izrazito važni primjeri tog povijesno-umjetničkog razdoblja. Učenike se u tematiku uvelo predstavljanjem povijesno-geografskih okolnosti renesansnog doba u Dubrovniku i približavanjem ključnih elemenata urbanizma poput fortifikacijskog sustava. Pregledom specifičnosti u profanoj gradnji na primjerima gradskih palača i ljetnikovaca, analizom ključnih djela arhitekture poput Kneževog dvora i Divone, te obradom najvažnijih sakralnih objekata učenici su dobili važan uvid u karakteristike sveukupne arhitekture renesansnog doba u Dubrovniku. Daljnjim upoznavanjem s vrsnim primjerima kiparstva, posebice kroz radove Petra Martinova iz Milana, te naposljetku detaljnim pregledom slikarstva s naglaskom na djela Lovre Dobričevića, Mihajla Hamzića i Nikole Božidarevića učenici su zaokružili temu projekta prije početka terenske nastave. Terenski dio prijedloga projektne nastave usredotočen je na utvrđivanje naučenog na učioničkoj nastavi i neposredno doživljavanje sadržaja koje su učenici teorijski upoznali.

Upravo je projektna nastava jedan od najpogodnijih oblika približavanja ove raznovrsne teme učenicima. Kroz različite vježbe, učeničke seminare, izlaganja i radne zadatke, ovu golemu temu se moglo razložiti na konkretne i jasno definirane cjeline koje se učenicima predstavljaju na dinamičan i interaktivan način. Pažljivo i pomno planiranje etapa projektne nastave te koherentna veza između učioničke i terenske nastave ključni su elementi za uspješnost projekta.

8. Prilozi

8.1. Vremenik

PROJEKTNNA NASTAVA: UMJETNOST RENESANSE U DUBROVNIKU

Prva faza: nastava u učionici, 8 tjedana

1. tjedan: *Geografski smještaj i povijesne okolnosti*
2. tjedan: *Dubrovnik kao utvrđeni grad*
3. tjedan: *Knežev dvor i Divona*
4. tjedan: *Gradske palače i ljetnikovci*
5. tjedan: *Sakralna arhitektura u Dubrovniku*
6. tjedan: *Kiparstvo u Dubrovniku*
7. tjedan: *Dubrovačko slikarstvo*
8. tjedan: *ponavljanje gradiva i priprema za terensku nastavu*

Druga faza: terenska nastava u Dubrovniku, 3 dana (9. tjedan)

1. dan: *Mali Ston, Ston i Dubrovnik*
2. dan: *Dubrovnik*
3. dan: *Ljetnikovci i Trsteno*

Treća faza: Panel i izložba o terenskoj nastavi (10. tjedan)

Nakon terenske nastave, učenici imaju 3 tjedna da dopune svoje radne knjižice te da svaka grupa napravi kratku prezentaciju kojom će predstaviti svoju zadanu temu na panelu o terenskoj nastavi. U sklopu panela izložiti će se i skice učenika s terena u obliku male izložbe koju ostali učenici mogu razgledati u prostoru škole. Panel i izložba se održavaju u 10. tjednu nastave.

8.2. Radna bilježnica



Sl. 1.

Ime učenika: _____

Datum: _____

Broj bodova: _____

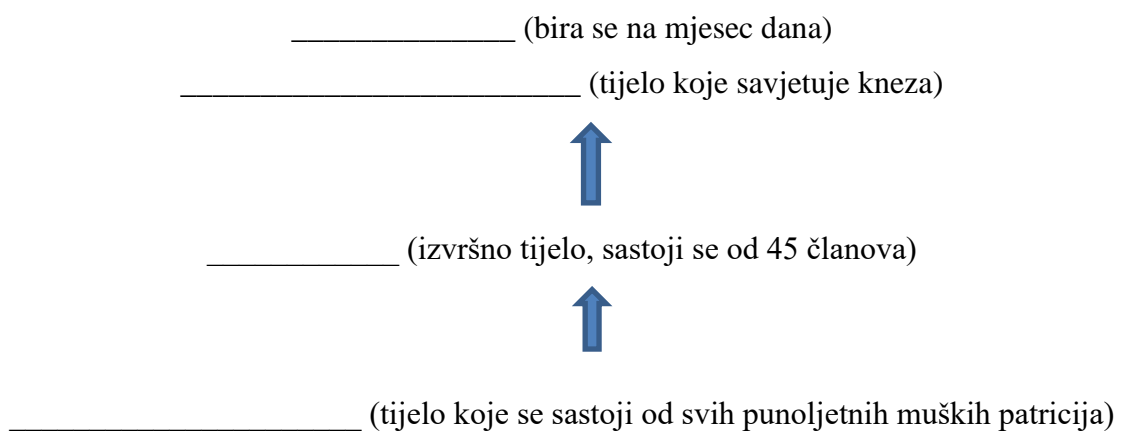
8.2.1. PRVI TJEDAN: Povijesne okolnosti i geografski smještaj

1. Na slijepoj karti južne Hrvatske označite olovkom u boji područja koja je obuhvaćala Dubrovačka Republika od 1426. do 1808. godine. (3)



Sl. 2.

2. Upišite pojmove koji nedostaju na shemi hijerarhije vlasti u Dubrovačkoj Republici. (2)



3. Objasnite koji su gospodarski čimbenici uvjetovali procvat Dubrovačke Republike u XV. i XVI. stoljeću. (5)

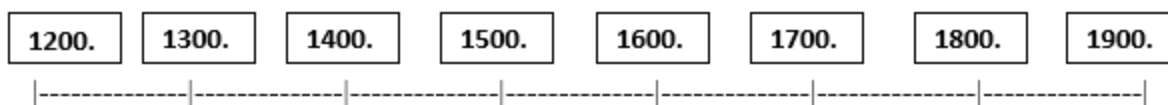
4. Objasnite kako je bilo raslojeno dubrovačko renesansno društvo. (5)

5. Na vremenskoj lenti označite crticom i zadanim slovom tri važna događaja iz povijesti Dubrovačke Republike. (3)

a) Zadarski Mir

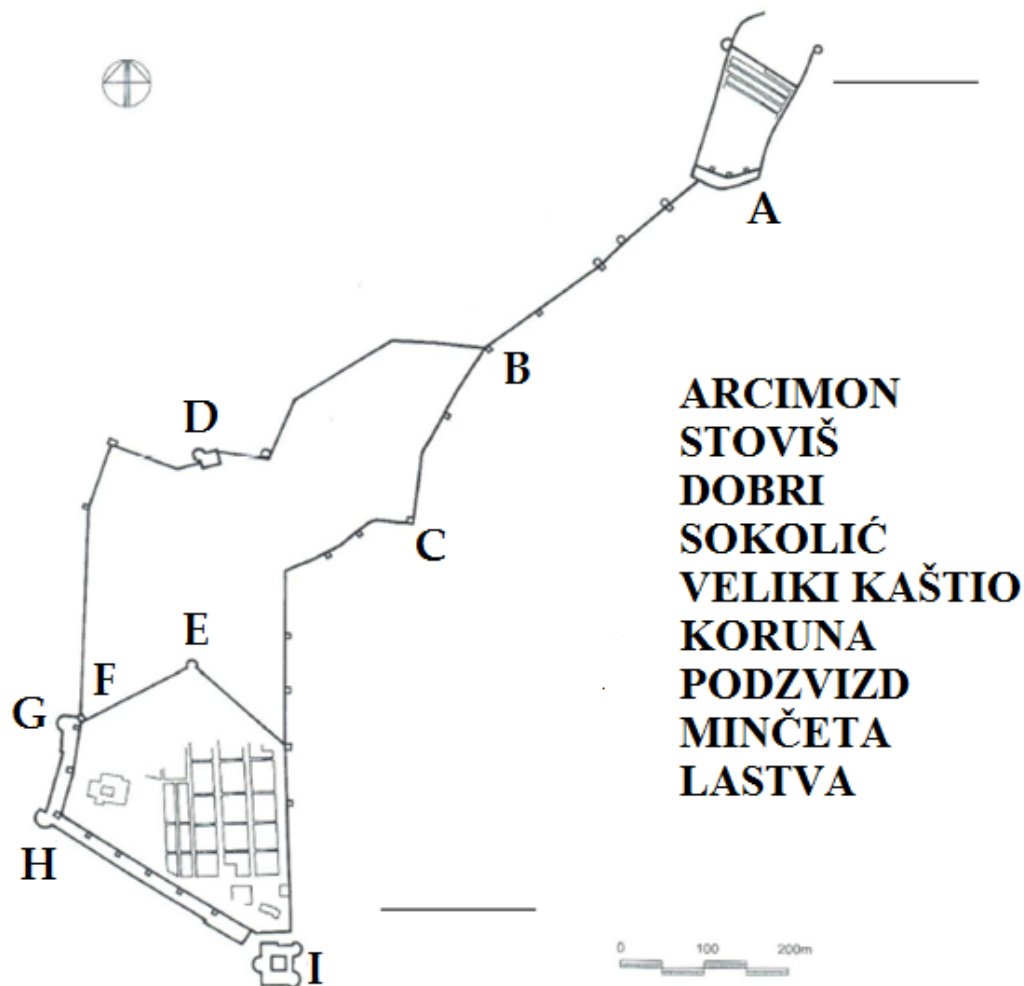
b) Kupovina Konavla

c) Raspad Republike



8.2.2. DRUGI TJEDAN: Dubrovnik kao utvrđeni grad

1. Promatrajući tlocrt Stonskih zidina, upišite nazive traženih elemenata na za to predviđene linije slijedeći čitane upute učenika iz Grupe 1. (4)



Sl. 3.

A _____
B _____
C _____
D _____
I _____

E _____
F _____
G _____
H _____

2. Reprodukcijske dubrovačkih kula zalijepite na mjesto gdje se nalaze na tlocrtu grada sljedeći nastavnikove upute. (3)

Kula Bokar



Sl. 4.

Kula Minčeta

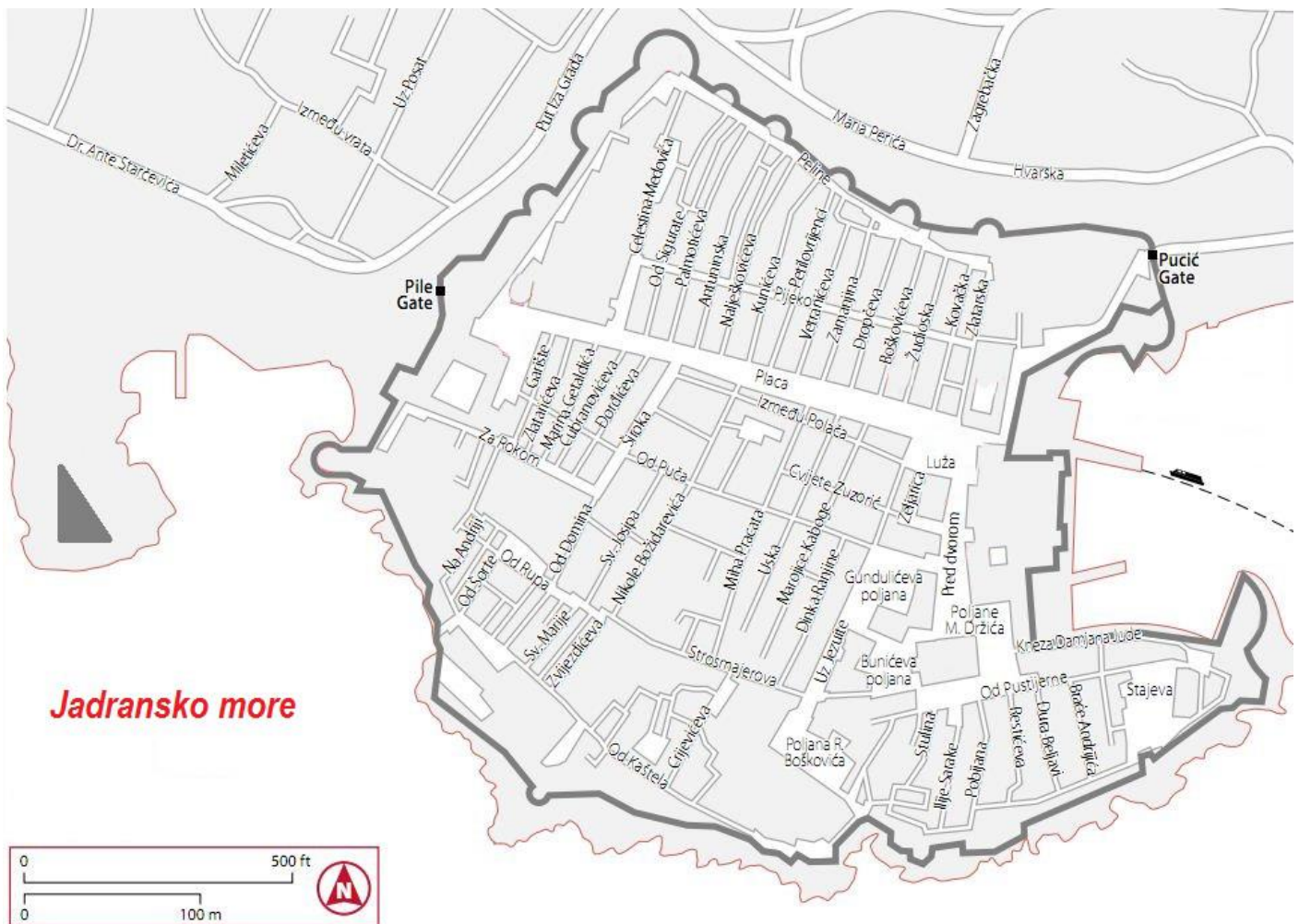


Sl. 5.

Kula Lovrijenac



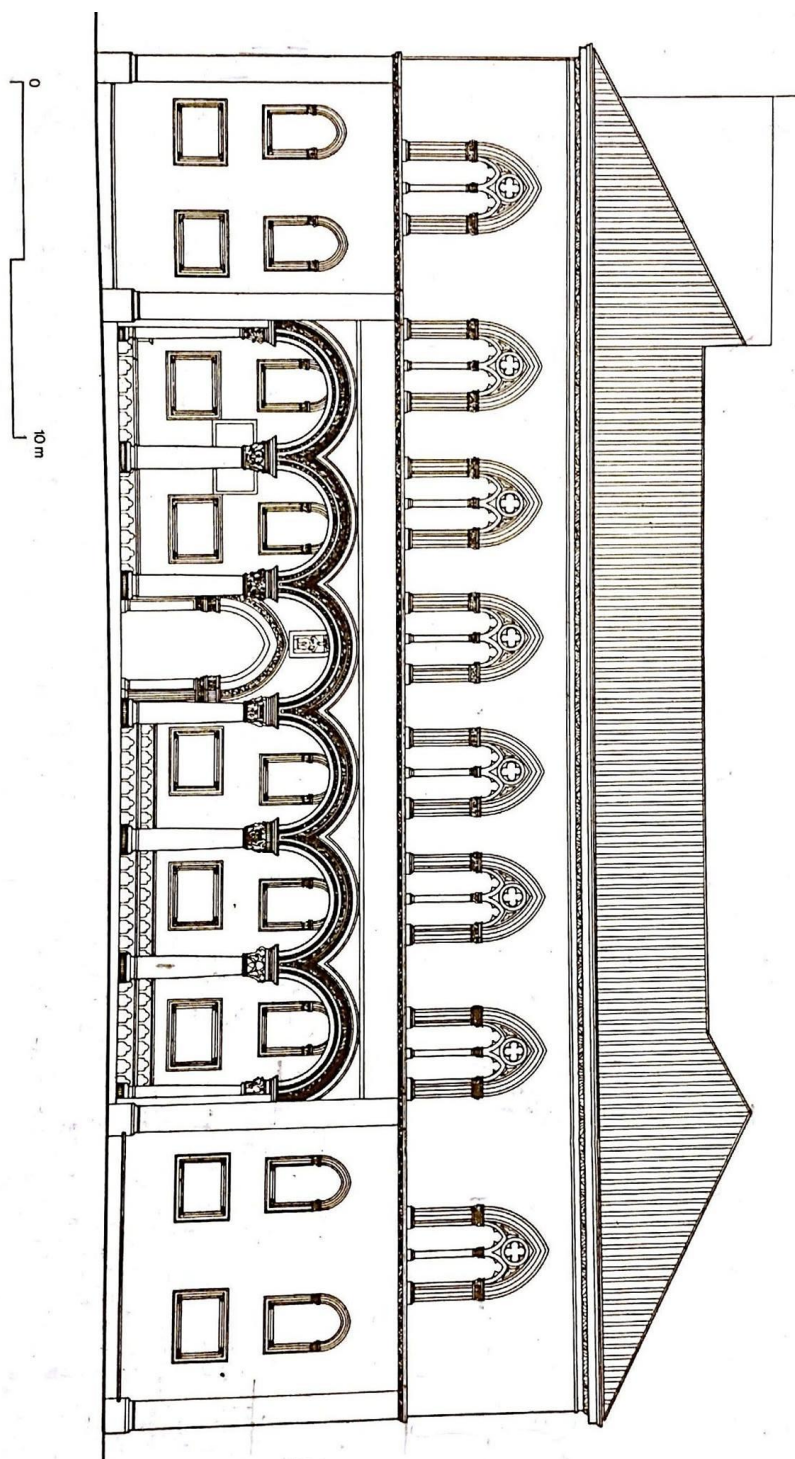
Sl. 6.



Sl. 7.

8.2.3. TREĆI TJEDAN: Knežev dvor i Divona

1. Žutom bojom označite sve pravokutne otvore. Zatim zelenom bojom označite portal. Ljubičastom bojom označite bifore, a šiljate lukove ocrtajte narančastom bojom. Plavom bojom označite vijenac koji horizontalno raščlanjava fasadu Kneževog dvora. Crvenom bojom označite arkadu. (6)



Sl. 8.

2. Grupa 3 podijelila je dijelove slagalice koja čini skicu pročelja palače Divona. Spojite sve dijelove tako da tvore cjelinu.



Sl. 9.

3. Spojite protomagistre s godinom kada su radili na Kneževom dvoru. (1)

Salvi di Michele	1464.
Juraj Dalmatinac	1438.
Onofrio della Cava	1468.

4. Koje elemente prepoznajete kao gotičke na pročelju Kneževog dvora? (2)

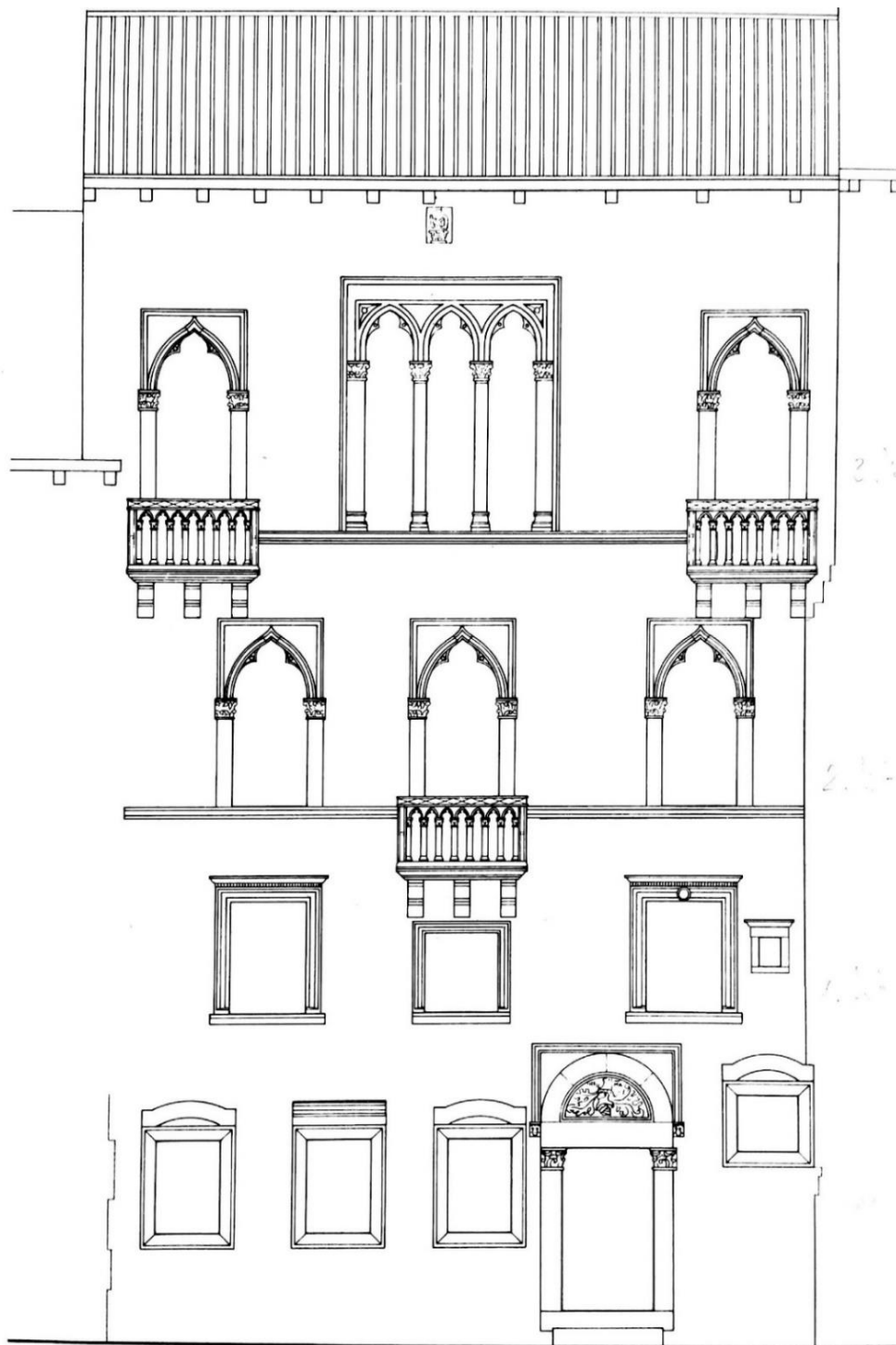
5. Što je to *fontik*? (2)

6. Objasnite podrijetlo naziva Divona. (2)

7. Navedite imena majstora koji su radili na projektu Divone? (3)

8.2.4. ČETVRTI TJEDAN: Gradske palače i ljetnikovci

1. Promatrajući skicu pročelja palače Ranjina odgovorite na usmeno postavljena pitanja Grupe
4. Tijekom analize na skici zabilježite dijelove koji su istaknuti na prezentaciji.



Sl. 10.

2. Zajedno sa svojom grupom riješite pojedinačne pojmove i konačne asocijacije.

A	B	C
1. Usmeno pričanje ili kazivanje.	1. Sinonim za davninu, starinu. Naziv za kulturu grčko-rimskog svijeta.	1. U grčkoj mitologiji, sin boga Hermesa, bog paše, stoke, pastira i lovaca. Imao je jarčje noge i rogove.
2. Narodna predaja o životu neke osobe ili o nekom događaju, najčešće izmišljena ili obogaćena maštom.	2. Sustav intelektualnih i moralnih uvjerenja koja čovjeku pridaje najvišu vrijednost. Počiva na proučavanju klasičnih izvora iz filozofije.	2. Idealna zamišljena zemlja ili zajednica u kojoj vladaju savršeni društveni odnosi, blagostanje i sreća. Često naziv za zamisao koja se ne može ostvariti.
3. Vrhovni bog grčkog Panteona sa sjedištem na Olimpu	3. Autor mnogih soneta posvećenih Lauri de Sade, skupljenih u zbirci <i>Kanconijer</i> iz 1470. Talijanski sonet se još i naziva po ovom autoru.	3. Osoba koja čuva stoku na paši, koja vodi stoku na pašu, čuvar stoke.

3. Linijom spojite pojmove s njihovom definicijom. (1)

NIMFEJ

prostrano spremište za brodove, smješteno uz vodu

ORSAN

most ili arhitektonska struktura s ugrađenim kanalom za vodu

AKVEDUKT

prvotno jednostavna špilja sa zdencem, kasnije dobiva bogate arhit. oblike – pročelja sa stupovima, fontane, niše

8.2.5. PETI TJEDAN: Sakralna arhitektura u Dubrovniku

1. Usporedite primjere prikazanih pročelja crkava.



S1. 11.



S1. 12.

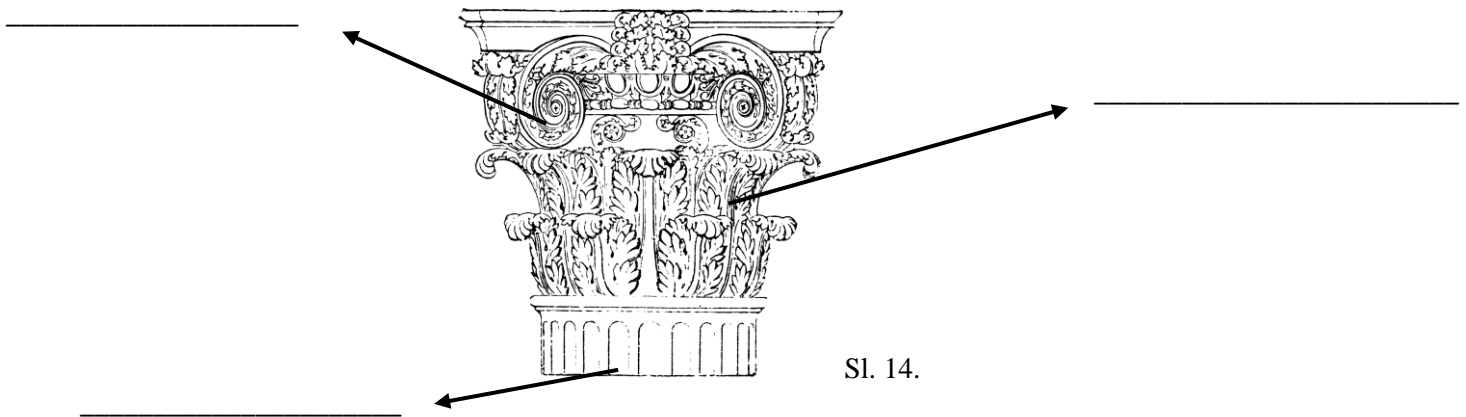


S1.13.

[illegible]

2. Što je to *kapitularna dvorana*? (2)

3. Na predviđene linije zapišite dijelove kompozitnog kapitela koji je prikazan na reprodukciji (3)



4. Na linije ispod reprodukcija imenujte motive te označite slovom R ako pripada renesansnom izražaju, a slovom G ako pripada gotičkom. (6)



Sl. 15.



Sl. 16.



Sl. 17.

8.2.6. ŠESTI TJEDAN: Renesansno kiparstvo u Dubrovniku

1. Ispunite tablicu promatrajući prikazane likovne primjere. (10)

PRIMJER	TEMA	KOMPOZICIJA	NAČIN OBLIKOVANJA	MASA I PROSTOR	FORMAT I KADAR
a)					
b)					
c)					
d)					



Sl. 18.



Sl. 19.



Sl. 20.



Sl. 21.

2. Što je to *maskeron*? (1)

3. Analizirajte prikazanu skulpturu uz pomoć sljedećih smjernica i zadataka (6):

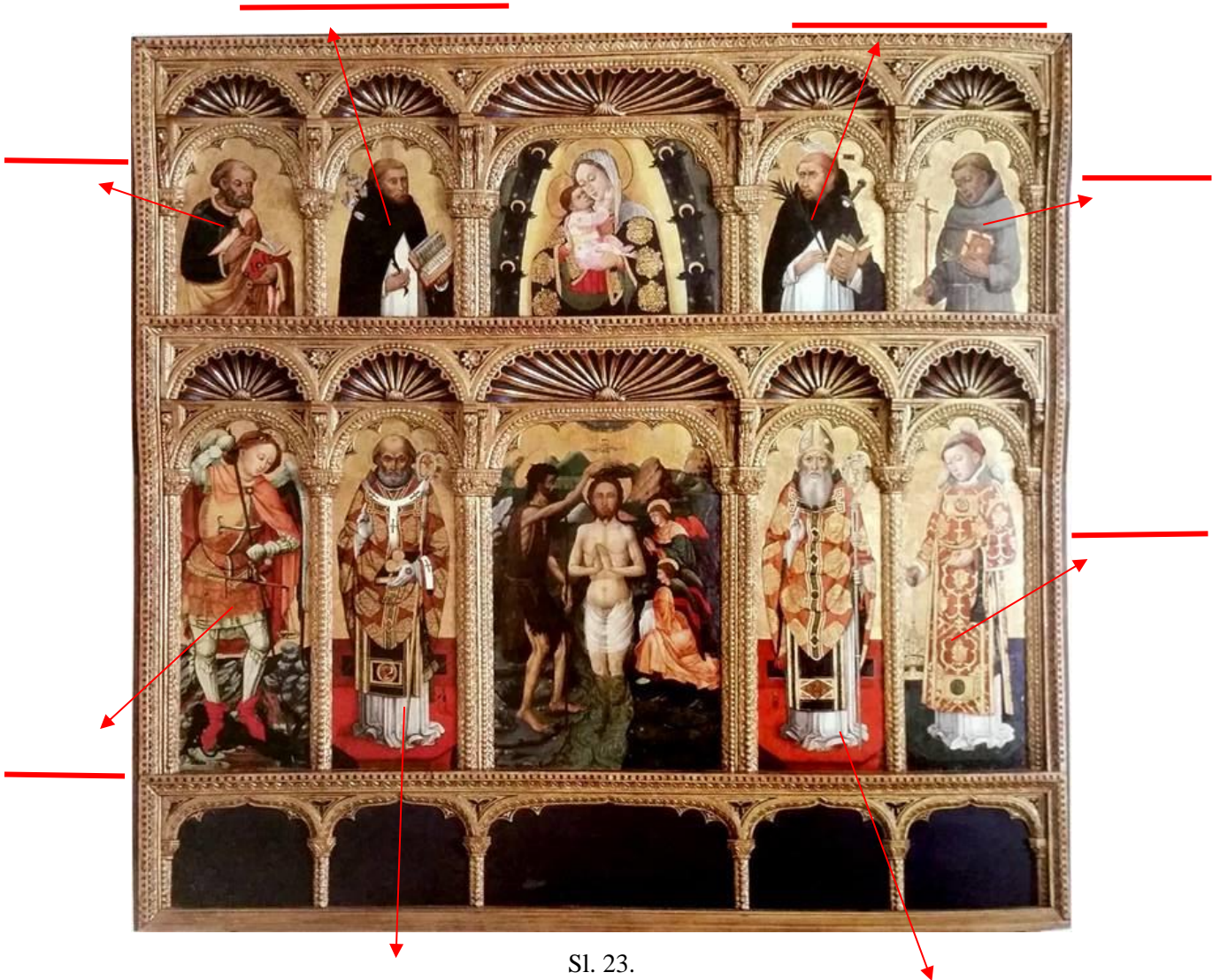
- a) Navedite kojoj vrsti skulpture pripada likovni primjer.
- b) Opišite temu djela.
- c) Opišite kompoziciju skulpture.
- d) Opišite odnos mase i prostora na skulpturi.
- e) Opišite način oblikovanja prikazanih likova.
- f) Navedite i objasnite kojem stilu pripada.



Sl. 22.

8.2.7. SEDMI TJEDAN: Renesansno slikarstvo u Dubrovniku

1. Slijedeći čitane opise Grupe 8 na predviđene linije upišite imena svetaca prikazanih na likovnome primjeru. (8)



Sl. 23.

2. Što je to *predela*? (2)

8.3. Radni materijali za terensku nastavu

1. Popis djela koje treba pronaći na terenu, fotografirati i skicirati. (20)

- a) *Maskeron* fontane u Stonu
- b) Motiv pasjeg skoka palače Gundulić (Ulica N. Božidarevića 1, 2. kat)
- c) Eskulapov kapitel u trijemu pročelja Kneževog dvora
- d) Kristov monogram u Divoni (atrij)
- e) Glava kerubina, zidni umivaonik lođe Sorkočevićevog ljetnikovca
- f) Latinski grafit na istočnom zidu crkve sv. Roka
- g) Kompozitni kapitel edikule crkve sv. Spasa
- h) Dupin s Male česme Petra Martinova iz Milana
- i) Vodomar na *Krštenju Krista* Mihajla Hamzića (Muzej Kneževa dvora)
- j) Mač sv. Martina na *Poliptihu* Nikole Božidarevića u crkvi sv. Marije na Dančama

2. Na predviđene linije upišite nazive bazena solane u Stonu. (9)

- | | |
|----------|-----------|
| 1. _____ | 2. _____ |
| 3. _____ | 4. _____. |
| 5. _____ | 6. _____ |
| 7. _____ | 8. _____ |
| 9. _____ | |

3. Plan grada Dubrovnika.



Sl. 24.

4. Provedite analizu arhitektonskog djela odgovarajući na navedena pitanja. (16)

a) Imenujte autora i naziv djela te lokaciju.

b) Koja je namjena/funkcija građevine?

c) Od kojeg materijala je izrađena građevina? Postoji li vidljivi vezivni materijal?

d) Kakav je tlocrt građevine?

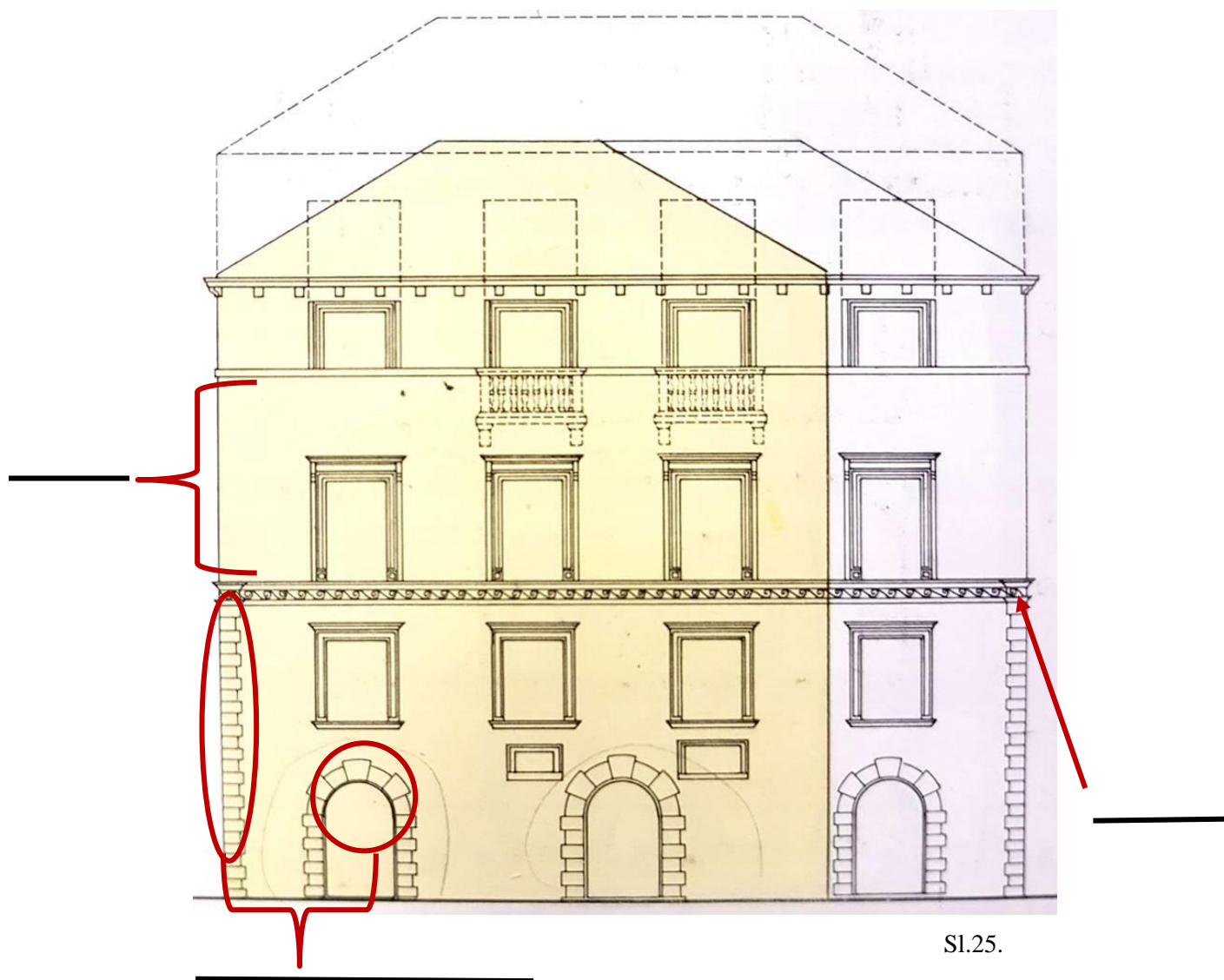
e) Kako je organiziran prostor građevine? (Koliko je ulaza? Koliko je etaža? Je li prostor kule jedinstven ili segmentiran? O kojim segmentima se radi?)

f) Kakav je volumen građevine? Kakve su proporcije građevine naspram čovjeka?

g) Kakve su proporcije zidova? Postoje li otvori? Kojih su oblika i proporcija otvori? Kako je osvijetljena unutrašnjost?

h) Postoji li arhitektonska dekoracija? Objasnite odgovor.

5. Na skici pročelja palače Gundulić (ulica Nikole Božidarevića 1) upišite pojmove koji nedostaju na za to predviđene linije. (3)



Sl.25.

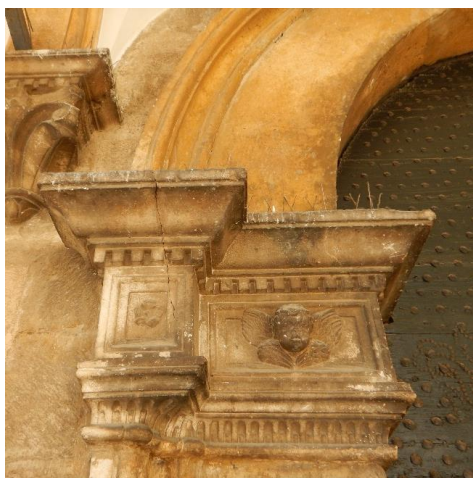
6. Na predviđene linije ispod fotografija zapišite u kojem dijelu Divone se nalaze fotografirani elementi. (4)



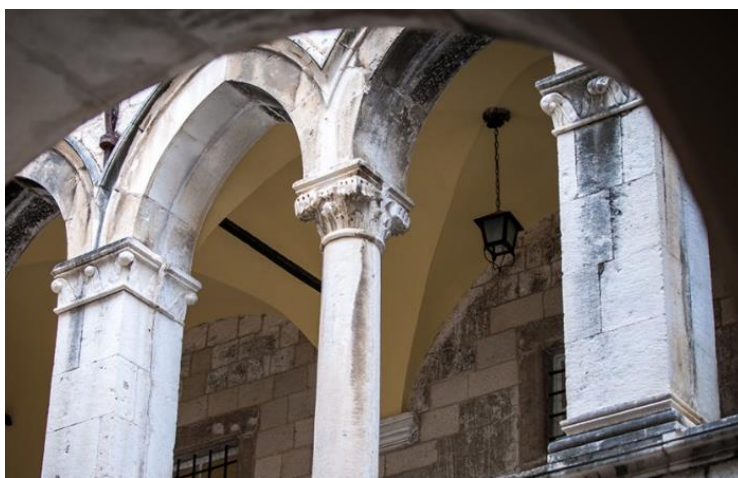
Sl. 26.



Sl. 27.



Sl. 28.



Sl. 29.

7. Linijom uparite zadane pojmove s njihovom definicijom, a zatim ih označite na prikazanoj fotografiji pripadajućim slovom. (4)

a) ABAK

Stiliziran oblik lista prisutan na korintskom kapitelu, poslije čest dekorativan element u arhitekturi

b) STUB

Ploča kojom završava kapitel stupa u antici

c) ARKADA

Slobodnostojeći nosač najčešće pravokutnog presjeka, može biti i poligonalan

d) AKANT

Nosivi element u arhitekturi, niz nosača povezanih lukovima



Sl. 30.

8. Zapišite točne odgovore promatrajući *Eskulapov kapitel* Petra Martinova. (7)

a) U kakav kadar je smještena scena?

b) Opišite kompoziciju skulpture.

c) Opišite odnos mase i prostora.

d) Koja je tema prikazana i uz koju legendu se veže?

e) Što je gotičko, a što renesansno na djelu? Objasnite odgovor.

f) Koju namjenu ima ovaj prikaz s obzirom na arhitekturu za koju je vezan?

9. Odgovorite na pitanja o oltarnoj pali *Navještenje* Nikole Božidarevića. (5)

a) Kojoj vrsti teme pripada ova oltarna pala? _____

b) Koji likovi su prikazani? _____

c) Opišite način oblikovanja likova.

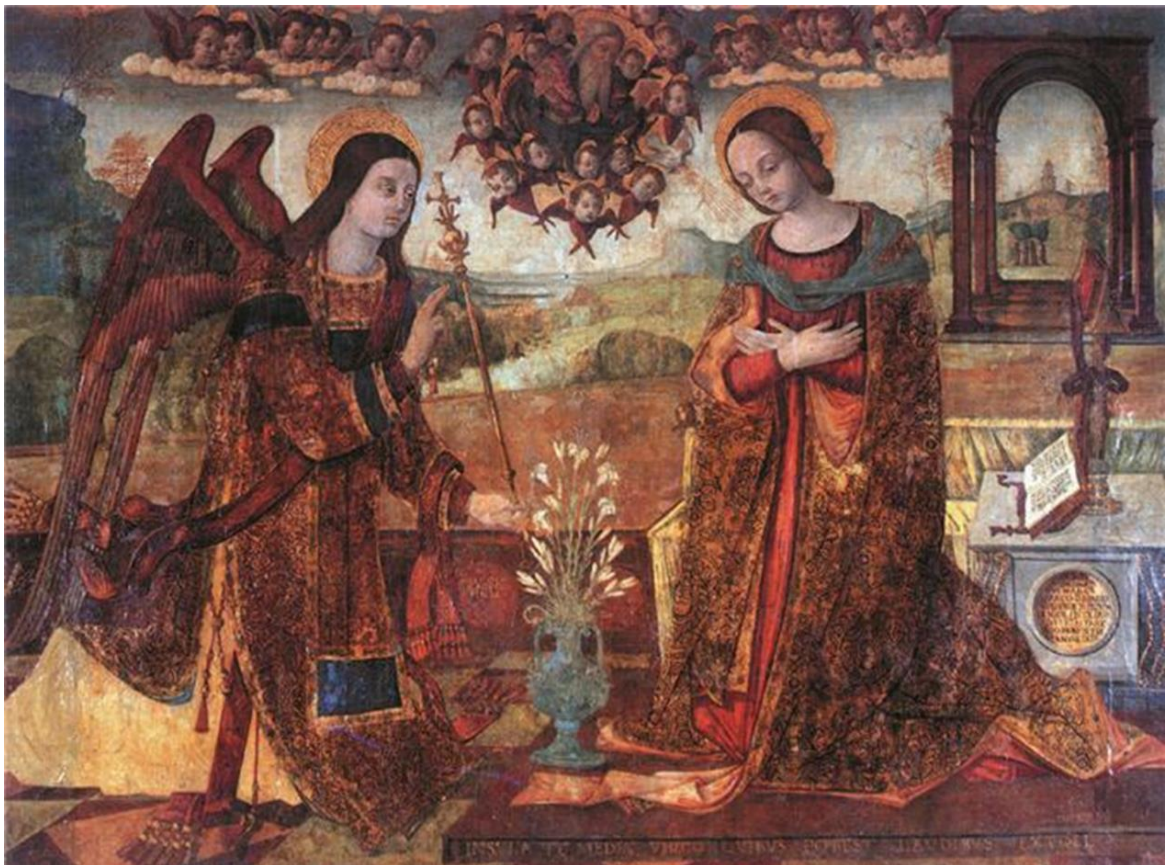
d) Opišite odnos likova i prostora.

e) Kakav je prikazani prostor u slici? Na koji način je slikar postigao privid dubine prostora? Kakvu je perspektivu autor primijenio?

10. Na reprodukciji *Navještenja* Nikole Božidarevića ucrtajte tražene pojmove. (10)

a) Crvenim flomasterom ocrtajte obrisne linije najvažnijih likova.

b) Iscrtavanjem (vertikalno, horizontalno, slobodno) označite prvi, srednji i stražnji prostorni pojas.



Sl. 31.

11. U zadana polja skicirajte navedene dijelove trijema klaustra dominikanskog samostana u Dubrovniku. (6)

a) Skicirajte motiv isprepletenog šiblja u triforama trijema klaustra dominikanskog samostana u Dubrovniku.



b) Skicirajte motiv četverolista u triforama trijema klaustra dominikanskog samostana u Dubrovniku.



12. Upišite definicije navedenih pojmova. (6)

EDIKULA: _____

ROZETA: _____

VIŠEĆE ARKADE: _____

KOMPOZITNI KAPITEL: _____

PILASTAR: _____

ZABAT: _____

13. Usporedite slike *Bogorodica s Djetetom* Lovre Dobričevića i *Bogorodica sa svecima* Nikole Božidarevića u crkvi sv. Marije na Dančama. (12)

a) Koje su sličnosti, a koje razlike u načinu oblikovanju likova?

b) Koje razlike primjećujete u oblikovanju lica prikazanih likova?

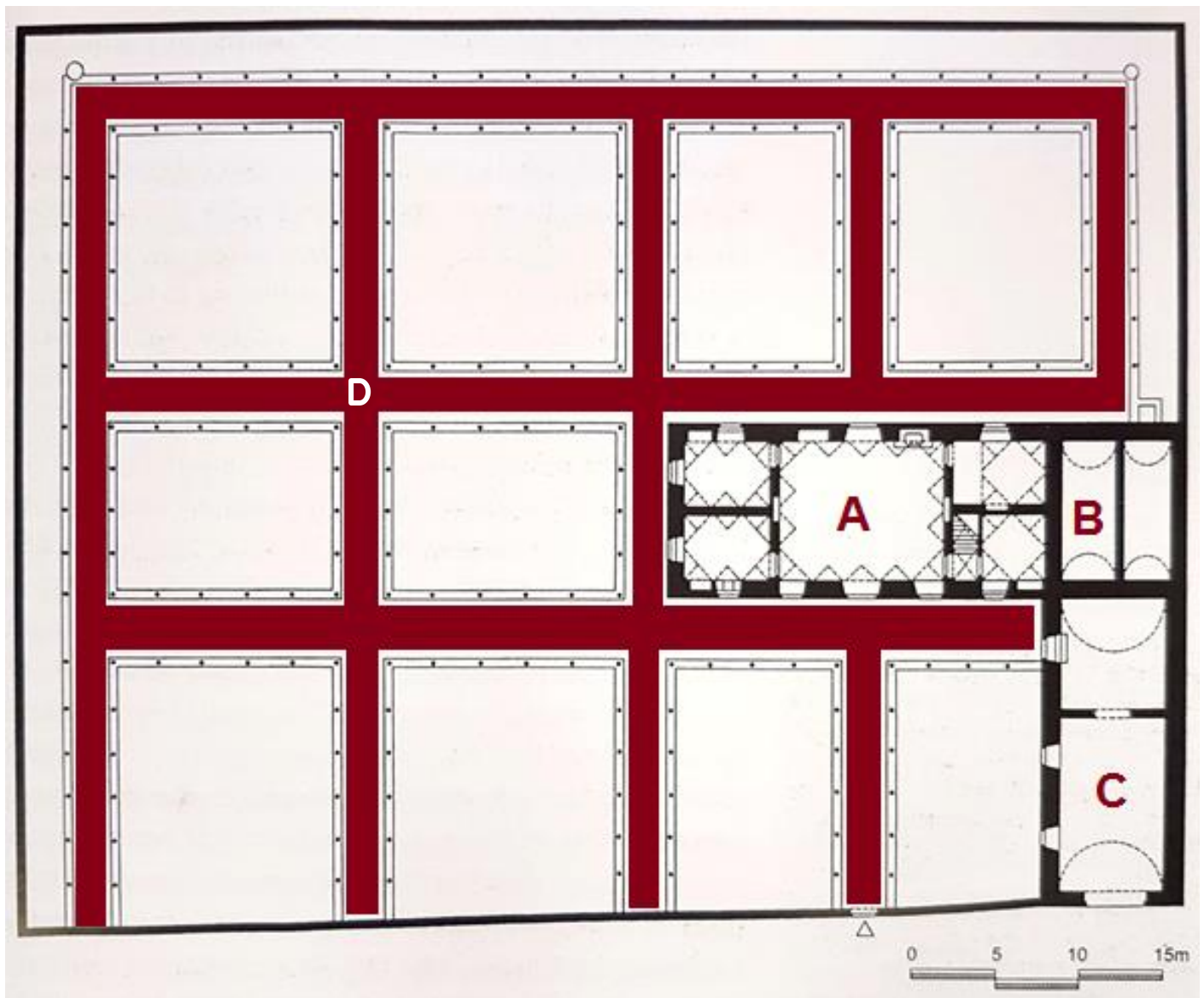
c) Kakva je pozadina na djelima?

d) Gdje su scene smještene?

e) Kakav je kolorit na djelima?

f) Kakav je kontrast svjetlosti i sjene? Možete li odrediti izvor svjetlosti na djelima?

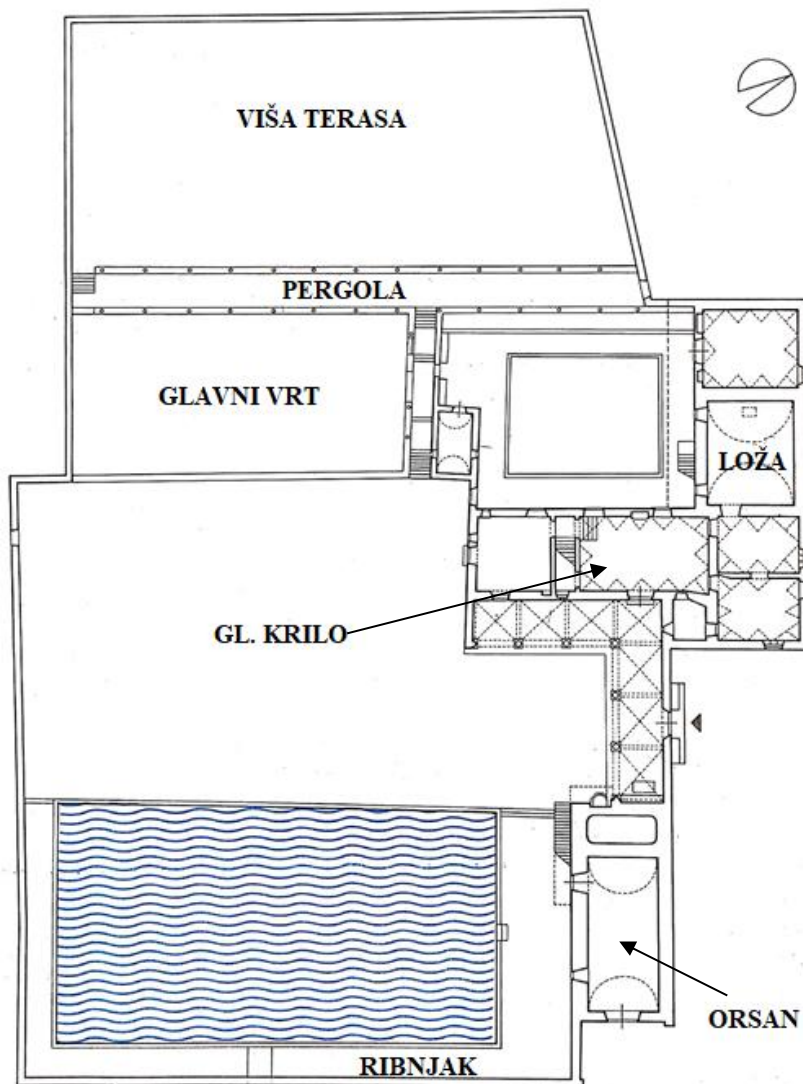
14. Na predviđene linije upišite funkcije slovima označenih dijelova kompleksa
ljetnikovca Gučetić u Obuljenom. (4)



Sl. 32.

- A) _____
- B) _____
- C) _____
- D) _____

15. Usporedite tlocrt ljetnikovca Gučetić u Obuljenom (reproduciran u zadatku 14.) s tlocrtom ljetnikovca Petra Sorkočevića na Lapadu. (5)



Sl. 33.

16. Pronađite i u odgovarajućem stupcu skicirajte dijelove arhitektonske plastike Sorkočevićevog ljetnikovca te ih smjestite u odgovarajući stupac. (6)

TORDIRANI STUP TRIJEMA FLOREALNI MOTIV KLUPE (LOĐA)
DEKORATIVNI PILASTER BUNARA (LOĐA) MONOFORA NA PROČELJU
VISEĆE SLIJEPE ARKADE U KAPELICI MASKERON KAPITELA U SALOČI

RENESANSNI ELEMENTI	GOTIČKI ELEMENTI

8.4. Pojmovnik

AKVEDUKT¹⁷⁹: most ili arhitektonska struktura s ugrađenim kanalom za vodu

ARBORETUM: botanički vrt u kojemu se uzgaja drveće i grmlje domaćeg i stranog podrijetla u znanstvene, dekorativne i uzgojne svrhe

ATIKA: u arhitekturi nizak zid iznad pročelja ili krovnog vijenca

BUNJATO: kameni element koji nema glatku već robusnu reljefnu površinu, karakterističan za sjevernotalijansku renesansnu arhitekturu

EDIKULA: u antici, malo svetište s kipom ili s likom božanstva ili s pogrebnom urnom; kapelica ili dekorativni motiv u arhitekturi koji imitira oblik malog svetišta na izvanjskom ili unutrašnjem zidu

KAZAMATI: armirani otvori za topove u fortifikacijskoj arhitekturi

KLONČINA: lokalni dubrovački naziv za sustav septičkih jama i kanalizacijskih kanala koji postoje od XIII. stoljeća*

KOMPOZITNI KAPITEL: jedan je od klasičnih redova u arhitekturi koji svoj procvat doživljava upravo u doba renesanse. Mješavina je korinskog i jonskog reda u kojima se akantovo lišće korinskog reda kombinira s jonskim volutama

KONHA: polukružan prostor nadsvođen polukupolom (apsida, niša) koji se nadovezuje na veću jedinicu (obično u crkvi)

LADANJE: druga riječ za ljetnikovac, kuća ili rezidencija namijenjena ugodnom boravku u prirodi, gradi se van grada

LOĐA: natkriveni prostor koji je otvoren s više strana, prizemni poluotvoren trijem s vidikom na jednu, dvije ili tri strane

MANDORLA: aureola koja, u obliku badema, okružuje čitav lik Krista ili Majke Božje; motiv čest u koptskoj, romaničkoj i gotičkoj umjetnosti

MASKERON: dekoracija u arhitekturi u obliku ljudskog lica, često grotesknog ili fantastičnog izgleda

NIMFEJ: prvotno jednostavna špilja sa zdencem, kasnije dobiva bogate arhitektonske oblike – pročelje sa stupovima, fontane, niše

ORSAN: prostrano spremište za brodove, smješteno uz vodu

¹⁷⁹ Sve definicije su usklađene s pojmovima na Hrvatskom jezičnom portalu, <http://hjp.znanje.hr>

PERIVOJ: visokokultivirani zeleni prostor oblikovan čovjekovom kreativnošću i elementima prirode, uključuje vegetaciju, građevinske elemente (glavna i sporedne staze, odvodnja) i opremu (klupe, fontane, skulpture itd.)

PLUVIJAL: liturgijsko odijelo kod večernjice, procesija i blagoslova; slično ogrtaču

PREDELA: najčešće donji dio poliptiha ili oltarne pale, često u razdoblju renesanse podijeljen na manja polja koja prikazuju prizore vezane uz glavnu tematiku djela

SALOČA: od tal. riječi *salotto* odnosno salon, središnja prostorija u palači, predviđena za susrete, važne obiteljske događaje ili proslave blagdana

TORETI: kule tornjastog oblika u fortifikacijskoj arhitekturi

8.5. Prezentacije za učioničku nastavu

8.5.1. Prezentacija 1: Uvod – povijesne okolnosti i geografski sadržaj

1

1. tjedan učioničke nastave

**GEOGRAFSKI POLOŽAJ I POVIJESNE
OKOLNOSTI GRADA DUBROVNIKA**

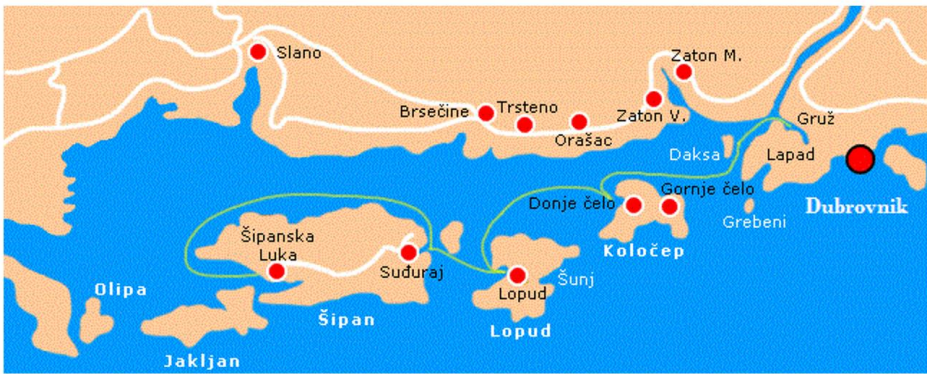
2



Satelitska karta Dubrovnika i
Rijeke Dubrovačke

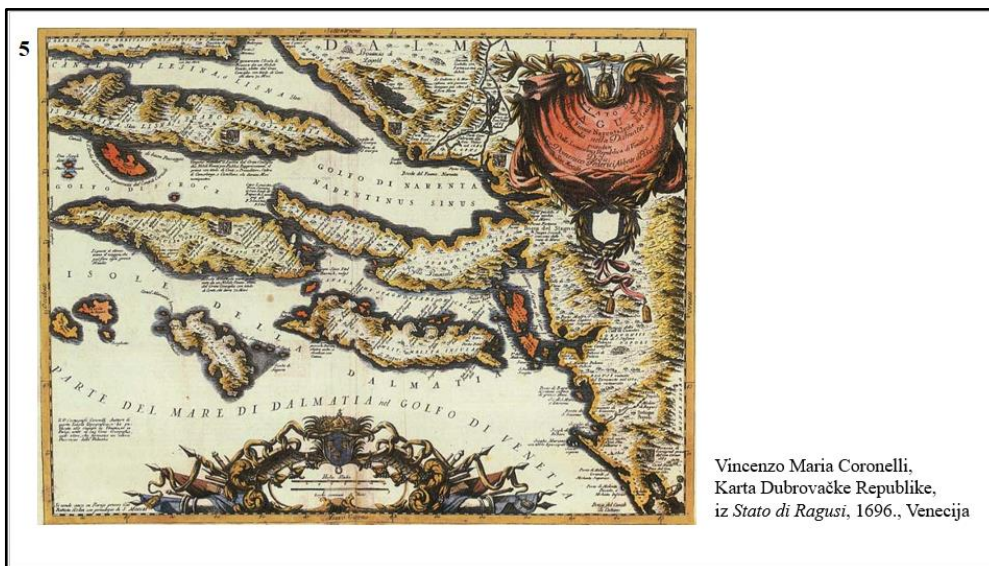
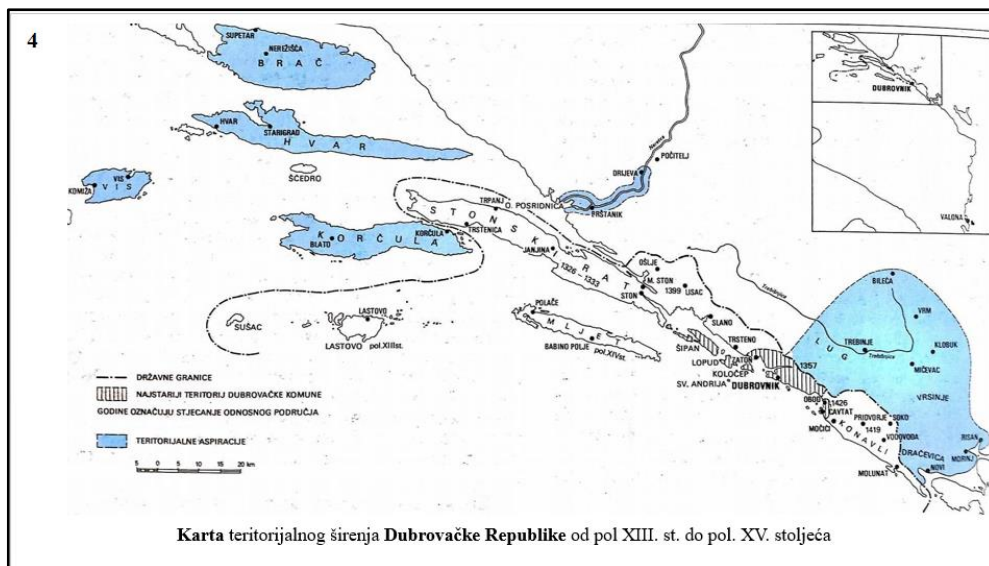
The satellite map shows the coastal city of Dubrovnik, the Dubrovnik River (Rijeka Dubrovačka) flowing into the city, and surrounding areas including Petrovo Selo, Mokošica, Prijedor, Rožat, Komolac, Lozica, Sustjepan, Dubrovnik, Bosanka, Ploče, Dubrovačka katedrala, and Otok Lokrum. A green area is labeled 'Park šuma Velika i Mala Petka'.

3

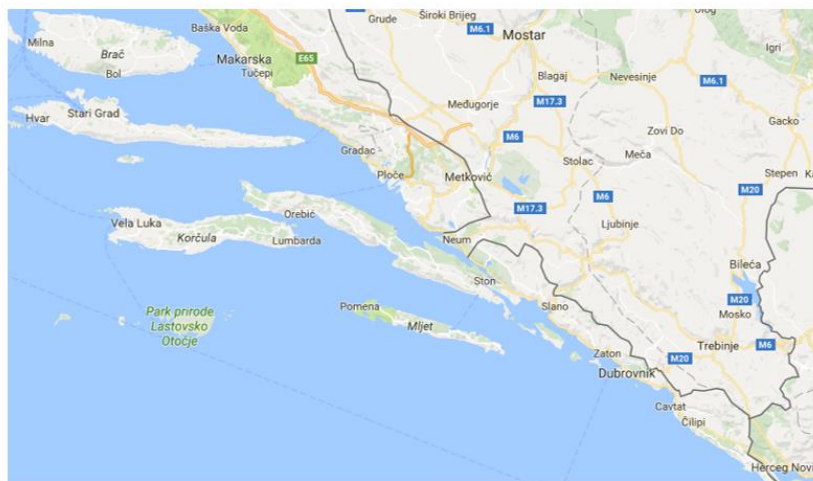


Karta Elafitskih otoka

The map shows the Elaphiti Islands (Elafitski otoci) in the Dubrovnik region. Islands labeled include Šipanska Luka, Šipar, Lopud, Šunj, Koločep, Dubrovnik, Lapad, Gruž, Zaton M., Zaton V., Orašac, Trsteno, Brsečine, Slano, and Olipa. The map also shows the city of Dubrovnik and the island of Jakljan.



7



Karta Južne Dalmacije, područje od Brača do Konavla

8



Rješenje zadatka 1.1 s označenim područjem teritorija Dubrovačke Republike od 1426. do 1808. godine

9



Grb Dubrovačke Republike,
nastao nakon osnivanja Republike
1358. godine

10

Podjela vlasti u Dubrovačkoj Republici:

Knez
(biran na mjesec dana)

Malo vijeće
(11 članova, birani na godinu dana)

Senat
(45 članova, birani na godinu dana)

Veliko vijeće
(svi zakoniti punoljetni muški potomci vlastelinskih obitelji)

11



Knežev dvor u Dubrovniku, lokalitet postoji od XIII. st., palača od XIV. st., višestruke obnove u XV. i XVII. st.
– sjedište vlasti Dubrovačke Republike

12



Grad Ston i solana koja je bila važan izvor prihoda za Dubrovačku Republiku

13



Prikaz **galijuna** obitelji Ohmučević,
detalj oltarne slike, XVI. st.
franjevačka crkva sv. Jeronima,
Slano

14



Prikaz dubrovačkog trgovca iz doba Republike,
iz: Vincenzo Maria Coronelli, *Repubblica di
Venezia. Terza parte*, Venecija, 1708.

15



Replika talira sv. Vlaha iz prve polovice 18. stoljeća, srebro

16

Izvor reprodukcija u prezentaciji:

- Slide 2: Preuzeto s mrežne stranice: <http://maps.google.com>
- Slide 3: Preuzeto s mrežne stranice: <https://www.goolets.net/wp-content/uploads/2013/03/Elaphiti-islands-474x322.gif>
- Slide 4: skenirano iz: *Zlatno doba Dubrovnika XIV. i XVI. stoljeće*, katalog izložbe, Vladimir Marković, Margarita Šimat, Ivana Čukman Nikolić (ur.), Zagreb: MTM, 1987., str.18.
- Slide 5: Preuzeto s mrežne stranice: <http://www.enciklopedija.hr/Ilustracije/DubrovackaREPUBLIKA1.jpg>
- Slide 6: Preuzeto s mrežne stranice: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/7/76/Croatia_location_map.svg/2000px-Croatia_location_map.svg.png
- Slide 7: Preuzeto s mrežne stranice: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/7/76/Croatia_location_map.svg/2000px-Croatia_location_map.svg.png
- Slide 8: Preuzeto s mrežne stranice: <http://maps.google.com>
- Slide 9: Preuzeto s mrežne stranice: http://www.nportal.hr/media/k2/items/cache/3fcd8f90952a19354e6b0c4b58be99e3_XL.jpg
- Slide 11: Preuzeto s mrežne stranice: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/49/Kne%C5%aBEv_dvor_LS2.JPG
- Slide 12: Preuzeto s mrežne stranice: <http://holidayplannercroatia.com/wp-content/uploads/2013/05/solana-ston.jpg>
- Slide 13: Preuzeto s mrežne stranice: <http://leksikon.muzej-marindrzic.eu/momarica/>
- Slide 14: Preuzeto s mrežne stranice: https://hr.wikipedia.org/wiki/Dubrova%C4%8Dka_Republika#/media/File:Mercante_Raguseo.jpg
- Slide 15: Preuzeto s mrežne stranice: http://proleksis.lzmk.hr/slike1/x_d0403.JPG

8.5.2. Prezentacija 2: Dubrovnik kao utvrđeni grad

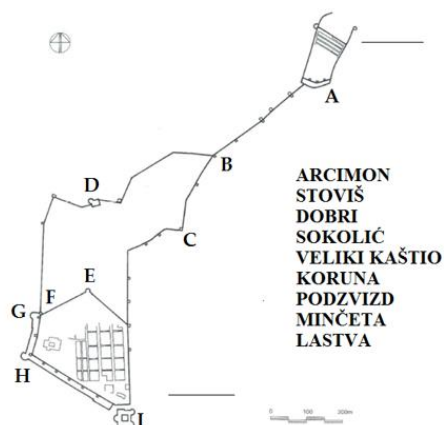
1

2. TJEDAN UČIONIČKE NASTAVE:

DUBROVNIK KAO UTVRĐENI GRAD

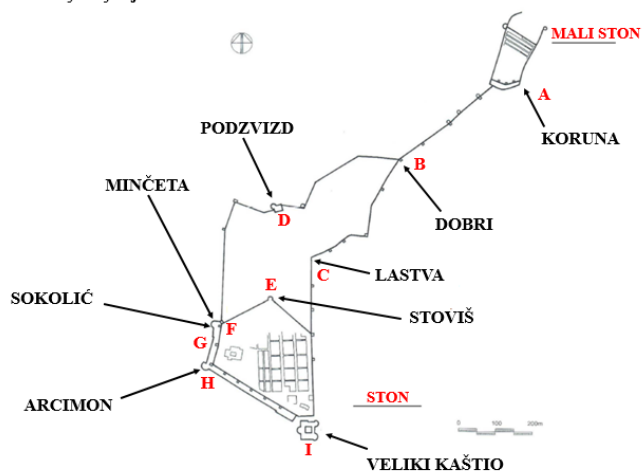
2

Vježba 2.1. Promatrajući nacrt Stonskih zidina, upišite nazive traženih elemenata na za to predviđene linije te slijedite čitane upute učenika iz Grupe 1.



3

Animirano rješenje vježbe 2.1.



4



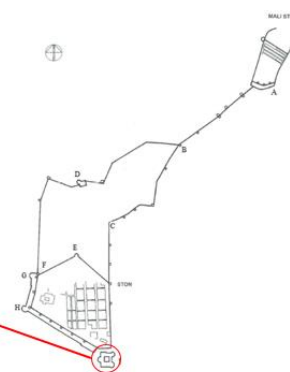
Ston, pogled iz zraka
- jasno su vidljivi
ortogonalni raster
grada i polja soli

5

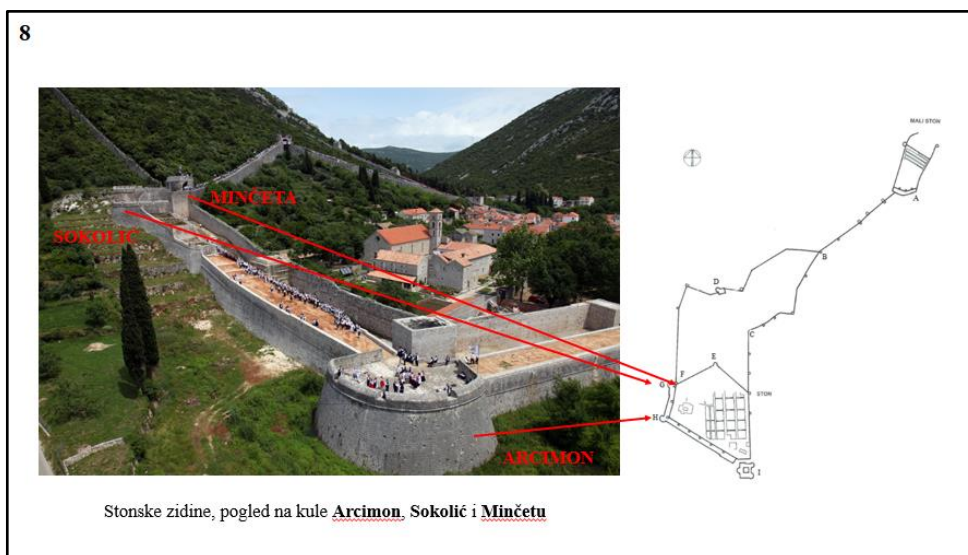


Stonske zidine, pogled iz Stona prema Malom Stonu na Podvizdu

6

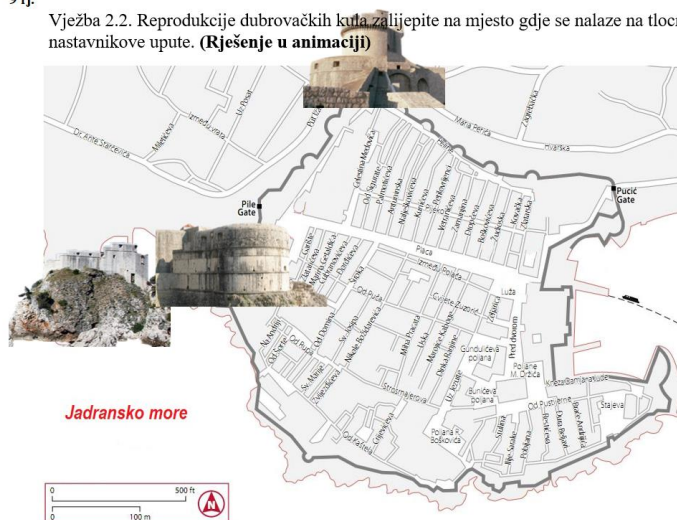


Tvrđava sv. Jeronima (Veliki Kaštio), započeta 1357., Ston



9 rj.

Vježba 2.2. Reprodukcijske dubrovačkih kula zalijepite na mjesto gdje se nalaze na tlocrtu grada slijedeći nastavnikove upute. (Rješenje u animaciji)



10



Dubrovnik, pogled iz zraka

11



Kula Minčeta,
najsjevernija
kopnena kula
Dubrovačkih zidina

Na kuli su u XV.st.
radili Michelozzo
Michelozzi, Juraj
Dalmatinac i
Paskoje Miličević

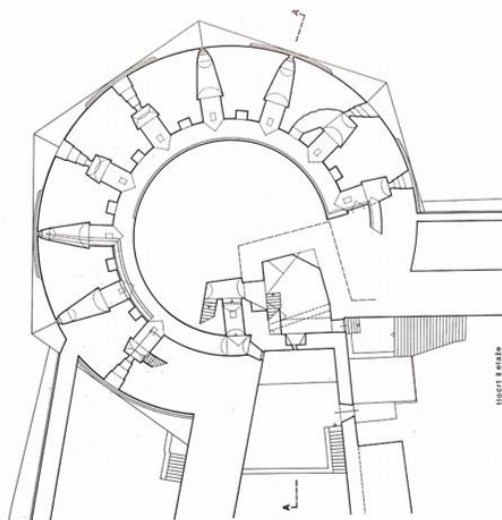
Nadogradnje od
XIV.st. – XVII.st.

12



PREDZIĐE koje je dodao arhitekt Michelozzo Michelozzi

13



Kružni tlocrt kule Minčete u razini druge etaže

14



POTPUNO ZAŠTIĆENI KAZAMATI

Kula Bokar,
dovršena po nacrtima
Michelozza Michelozzija,
1570., Dubrovnik

15



Konzolno krunište kojega je podigao **Paskoje Miličević** krajem XV.st.

16



Kula Lovrijenac,
Dubrovnik

Izgrađena u XIV.st., pregradnje u XV., XVI. i XVII.st.

Jedina kula van gradskih zidina Dubrovnika

17



Vrata od Pila s kipom sv. Vlaho, sjeveroistočni ulaz u Dubrovnik

18

Izvor reprodukcija u prezentaciji:

- Slide 2: Skenirano iz: Andrej Žmegač, *Stonski fortifikacijski sistem – nekoliko pitanja u: Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 39*, Konzervatorski odjel Ministarstva kulture Republike Hrvatske u Splitu, Split, 2001., str. 193. (prilagođeno za potrebe vježbe)
- Slide 3: Skenirano iz: Andrej Žmegač, *Stonski fortifikacijski sistem – nekoliko pitanja u: Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 39*, Konzervatorski odjel Ministarstva kulture Republike Hrvatske u Splitu, Split, 2001., str. 193. (prilagođeno za potrebe vježbe)
- Slide 4: Preuzeto s mrežne stranice: <http://holidayplannercroatia.com/wp-content/uploads/2013/05/solana-ston.jpg>
- Slide 5: Preuzeto s mrežne stranice: http://citywallsdubrovnik.hr/wp-content/uploads/2012/05/GAMULIN_STON_075.jpg
- Slide 6: Preuzeto s mrežne stranice: http://citywallsdubrovnik.hr/wp-content/uploads/2012/06/VELIKI-KASTIO_GAMULIN_4000.jpg
- Slide 7: Preuzeto s mrežne stranice: http://foebstl.com/images/reisen/kroatien/Dubrovnik/Mali_Ston_gro%C3%9F.jpg
- Slide 8: Preuzeto s mrežne stranice: <http://hotspots.net/hr/wp-content/uploads/2012/04/Ston.jpg>
- Slide 9: Preuzeto s mrežne stranice: <http://www.adriaforum.com/kroatien/ftp/users/Stadtplan/Plan%20Dubrovnik%20Old%20Town.JPG>, preuzeto s mrežne stranice: https://c2.staticflickr.com/4/3033/2685810187_d94925b0b2_b.jpg, preuzeto s mrežne stranice: http://dome.mit.edu/bitstream/handle/1721.3/65412/159614_cp.jpg?sequence=1, preuzeto s mrežne stranice: http://www.dubrovnik-online.net/gallery/var/albums/Dubrovnik/Dubrovnik-City-Walls-tour/lovrijenac_fort.jpg?m=1268248953
- Slide 10: Preuzeto s mrežne stranice: <http://citywallsdubrovnik.hr/wp-content/themes/delight/scripts/timthumb.php?src=http://citywallsdubrovnik.hr/wp-content/uploads/2014/03/Autor-fotografije-Ljubo-Gamulin-708x471.jpg&h=399&w=708>
- Slide 11: Preuzeto s mrežne stranice: http://dome.mit.edu/bitstream/handle/1721.3/65412/159614_cp.jpg?sequence=1
- Slide 12: Preuzeto s mrežne stranice: http://www.kingslandingdubrovnik.com/files/pictures/minceta_tower/minceta-tower1.jpg
- Slide 13: Skenirano iz *Zlatno doba Dubrovnika XIV. i XVI. stoljeće*, katalog izložbe, Vladimir Marković, Margarita Šimat, Ivana Čukman Nikolić (ur.), Zagreb: MTM, 1987., str. 45.

19

- Slide 14: Preuzeto s mrežne stranice: https://c2.staticflickr.com/4/3033/2685810187_d94925b0b2_b.jpg
- Slide 15: Preuzeto s mrežne stranice: http://dome.mit.edu/bitstream/handle/1721.3/65412/159614_cp.jpg?sequence=1
- Slide 16: Preuzeto s mrežne stranice: http://www.dubrovnik-online.net/gallery/var/albums/Dubrovnik/Dubrovnik-City-Walls-tour/lovrijenac_fort.jpg?m=1268248953
- Slide 17: Fotografirala Sara Marković, 7. lipnja 2016.

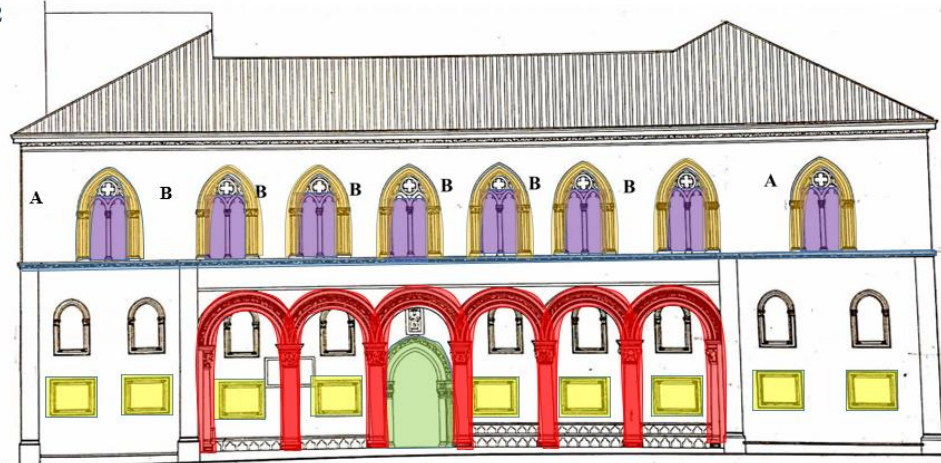
8.5.3. Prezentacija 3: Knežev Dvor

1

3. TJEDAN UČIONIČKE NASTAVE:

KNEŽEV DVOR

2



Vježba 3.1. Žutom bojom označite sve pravokutne otvore. Zatim zelenom bojom označite portal. Ljubičastom bojom označite bifore, a šiljate lukove ocrtaite narančastom bojom. Plavom bojom označite vijenac koji horizontalno račlanjuje fasadu Kneževog dvora. Crvenom bojom označite arkadu. (Rješenje u animaciji)

3



Zapadno pročelje **Kneževog dvora**, XV. stoljeće, zadnja intervencija u XVII. stoljeću, Dubrovnik

4



Zapadno pročelje **Kneževog dvora**, XV. stoljeće, zadnja intervencija u XVII. stoljeću, Dubrovnik

5



Satni toranj, izgrađen 1929. godine **po uzoru na renesansni zvonik iz 1444.** koji je stradao u potresu 1667., obnovljen ponovno 1988. godine jer je stradao u potresu 1979., Placa, Dubrovnik

6

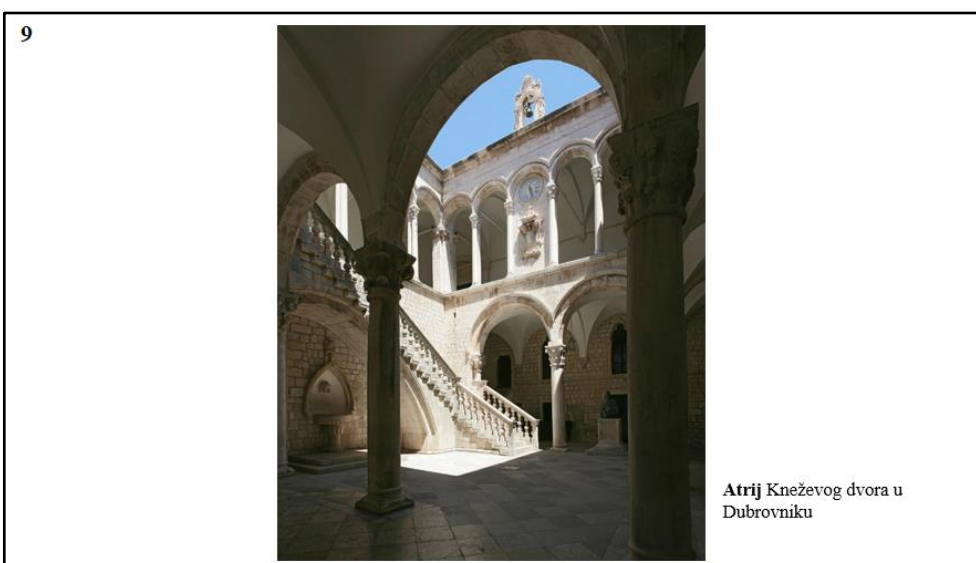
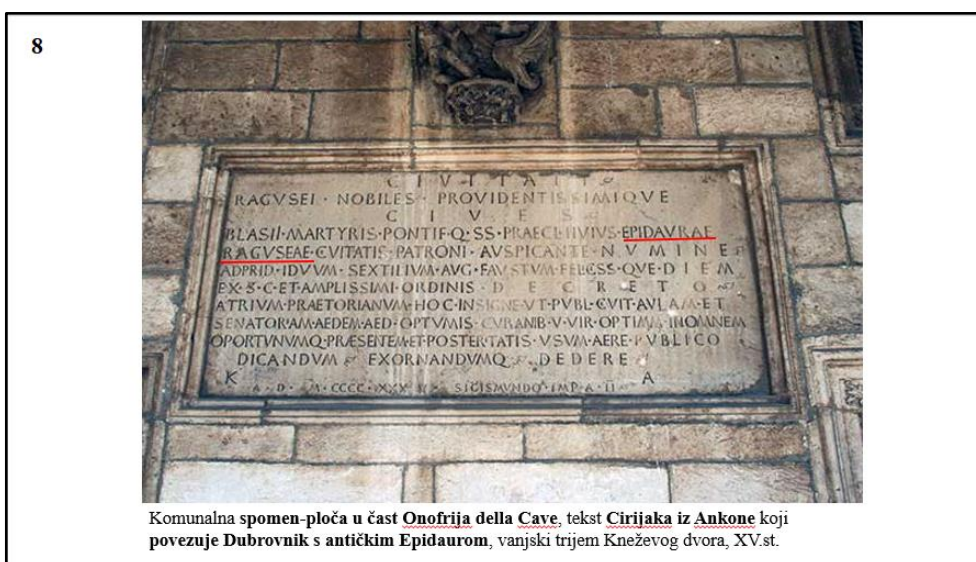
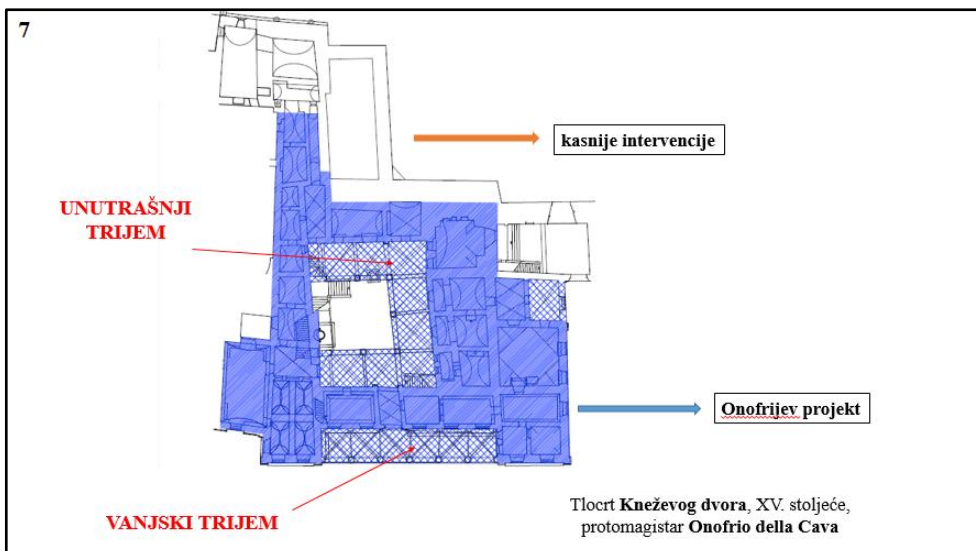
OBNOVE KNEŽEVOG DVORA OD XV. DO XVII.ST.

1.NAKON POŽARA 1435. GODINE (ONOFRIO DELLA CAVA)

2.NAKON EKSPLOZIJE BARUTA 1463. GODINE
(BARUTARNICA SE SELI U MINČETU)

3.NAKON POTRESA 1520. GODINE

4.NAKON VELIKOG POTRESA 1667. GODINE



10



Bifora po uzoru na ranije gotičke prozore sa šiljastim lukom s gotičkim trilobnim završetkom i kvadrilobom

Prozor glavnog pročelja, rad lokalnih majstora Radivoja Bogosalića, Jurja Utišenovića i Ratka Ivančića, Knežev dvor, nakon 1463. godine, Dubrovnik

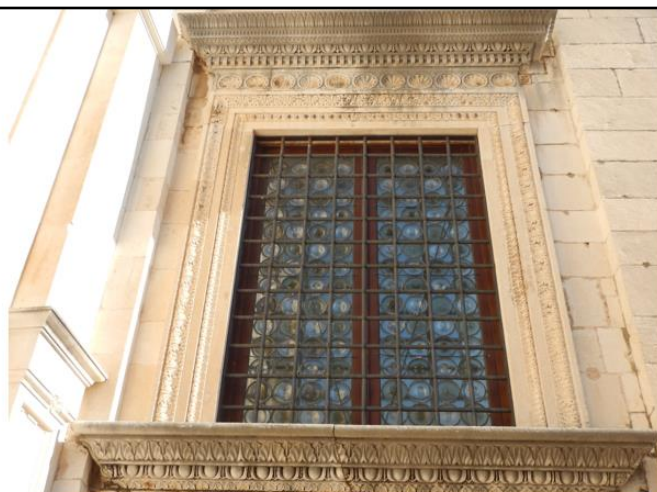
11



Putti koji nose svežanj voća, renesansni motiv na gotičkoj bifori, primjer istovremenog korištenja gotičkih i renesansnih elemenata stila koji je karakterističan za Dubrovnik

Detalj bifore na zapadnom pročelju Kneževa dvora, XV.st., Dubrovnik

12



Giovanni da Fiesole (Greco), prozor sjeverne fasade Kneževog dvora, 1460., Dubrovnik

13



Giovanni da Fiesole (Greco), detalj prozora sjeverne fasade Kneževog dvora s nizom renesansnih školjki, 1460., Dubrovnik

14



Vanjski trijem, Knežev dvor, XV.st., Dubrovnik

15



Kapitel lokalnih majstora, vanjski trijem Kneževog dvora, XV. stoljeće, Dubrovnik

16



Renesansni kapitel vanjskog trijema Kneževog dvora, XV.st., Dubrovnik

17

Izvor reprodukcija u prezentaciji:

- Slide 2: Skenirano iz: *Zlatno doba Dubrovnika XV. i XVI. stoljeće*, katalog izložbe, Vladimir Marković, Margarita Šimat, Ivana Čukman Nikolić (ur.), Zagreb: MTM, 1987., str. 49.
- Slide 3: Preuzeto s mrežne stranice: <http://www.dumus.hr/files/g/1-0/1024x768-1/dvor1.jpg>
- Slide 4: Preuzeto s mrežne stranice: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/49/Kne%C5%BEev_dvor_L-S2.JPG
- Slide 5: Preuzeto s mrežne stranice: http://www.izaberi.hr/wp-content/uploads/2014/05/gradski_zvonik_dubrovnik_4.jpg
- Slide 7: Skenirano iz: Nada Grujić, *Onofrio di Giordano della Cava i Knežev dvor u Dubrovniku* u: Predrag Marković, Jasenka Gudelj (ur.) *Renesansa i renesanse u umjetnosti Hrvatske*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2008., str. 12.
- Slide 8: Preuzeto s mrežne stranice: http://www.izaberi.hr/wp-content/uploads/2014/05/knezev_dvor_dubrovnik_4.jpg
- Slide 9: Preuzeto s mrežne stranice: <http://www.dumus.hr/files/g/1-0/1024x768-1/Atrij.jpg>
- Slide 10: Fotografirala Sara Marković, 7. lipnja 2016.
- Slide 11: Preuzeto s mrežne stranice: http://dickschmitt.com/travels/Croatia/Dubrovnik/rector/thumbnails/2009_10_17_croatia_dubrovnik_rectors_palace_100.jpg
- Slide 12: Fotografirala Sara Marković, 7. lipnja 2016.
- Slide 13: Fotografirala Sara Marković, 7. lipnja 2016.
- Slide 14: Fotografirala Sara Marković, 7. lipnja 2016.
- Slide 15: Preuzeto s mrežne stranice: <http://leksikon.muzej-marindrzic.eu/wp-content/uploads/2014/06/kapitel-222x300.jpg>
- Slide 16: Fotografirala Sara Marković, 7. lipnja 2016.

8.5.4. prezentacija 4: Divona

1

3. TJEDAN UČIONIČKE NASTAVE:

DIVONA

2

Vježba 3.2. Grupa 3 podijelila je dijelove slagalice koja čini skicu pročelja palače Divona. Spojite sve dijelove tako da tvore cjelinu. (Rješenje u animaciji.)



2 rj.

Vježba 3.2. Grupa 3 podijelila je dijelove slagalice koja čini skicu pročelja palače Divona. Spojite sve dijelove tako da tvore cjelinu. (Rješenje u animaciji.)



3



Pročelje palače Divona,
prema projektu Paskoja
Miličevića, 1516. – 1522.
godina, Dubrovnik

4



Prvi i drugi kat palače
Divone, prva pol. XVI.
st., Dubrovnik

5



Pogled na stražnji
dio atrija palače
Divona (nekadašnja
široka ulica), prva
pol. XVI.st.,
Dubrovnik

6



**Trijem palače
Divona, Nikola i
Josip Andrijić,
prva pol. XVI.st.**

7



**Kompozitni kapitel u
vanjskom trijemu
Divone, radionica
Andrijić, prva pol.
XVI.st.**

8



**Natpis na luku u
stražnjem dijelu
atrija Divone, prva
pol. XVI.st.,
Dubrovnik**

**„FALLERE NOSTRA VETANT· ET FALLI PONDERA· MEQVE PONDERO CVM MERCES· PONDERAT IPSE
DEVS”**

U prijevodu:

„Naši utezi ne dopuštaju da varamo niti bivamo prevareni. Dok važem robu, Bog važe mene.“

9



Pogled na stražnji dio atrija Divone s prvog kata, prva pol. XVI.st., Dubrovnik

10



Beltrand Gallicus, Kristov monogram, oko 1520., Palača Divona, Dubrovnik

11

Izvor reprodukcija u prezentaciji:

- Slide 2: Preuzeto s mrežne stranice: http://onetoone.hr/wp-content/uploads/2016/06/SPONZA_BOJA_w2_FL.jpg
- Slide 3: Fotografirala Sara Marković, 7. lipnja 2016.
- Slide 4: Preuzeto s mrežne stranice: <http://leksikon.muzej-marindrzic.eu/wp-content/uploads/2014/06/sponza1.jpg>
- Slide 5: Preuzeto s mrežne stranice: <http://glasgrada.hr/wp-content/uploads/2015/12/sponza.jpg>
- Slide 6: Fotografirala Sara Marković, 7. lipnja 2016.
- Slide 7: Fotografirala Sara Marković, 7. lipnja 2016.
- Slide 8: Skenirano iz: *Zlatno doba Dubrovnika XVI. i XVII. stoljeće*, katalog izložbe, Vladimir Marković, Margarita Šimat, Ivana Čukman Nikolić (ur.), Zagreb: MTM, 1987., str. 53.
- Slide 9: Preuzeto s mrežne stranice: http://doyouwed.me/img/dubrovnik_wedding_images_sponza_palace_wedding_01.jpg
- Slide 10: Fotografirala Sara Marković, 7. lipnja 2016.

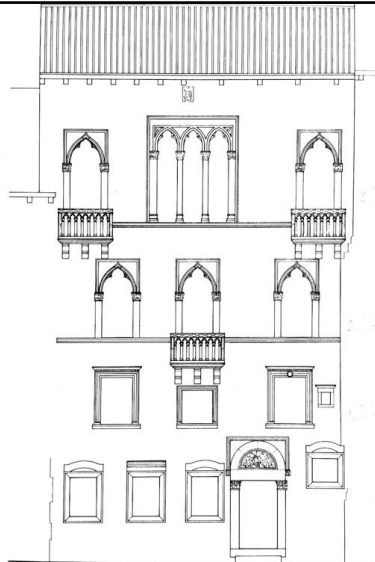
8.5.5. Prezentacija 5: Gradske palače

1

4. TJEDAN UČIONIČKE NASTAVE:

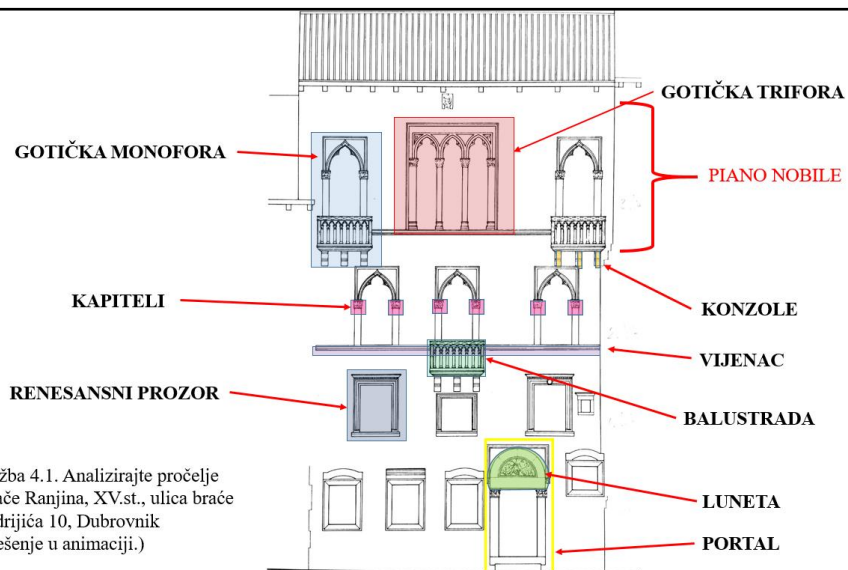
GRADSKE PALAČE

2



Vježba 4.1. Analizirajte pročelje palače Ranjina, XV.st., ulica braće Andrijića 10, Dubrovnik (Rješenje u animaciji.)

2 rj.



Vježba 4.1. Analizirajte pročelje palače Ranjina, XV.st., ulica braće Andrijića 10, Dubrovnik (Rješenje u animaciji.)

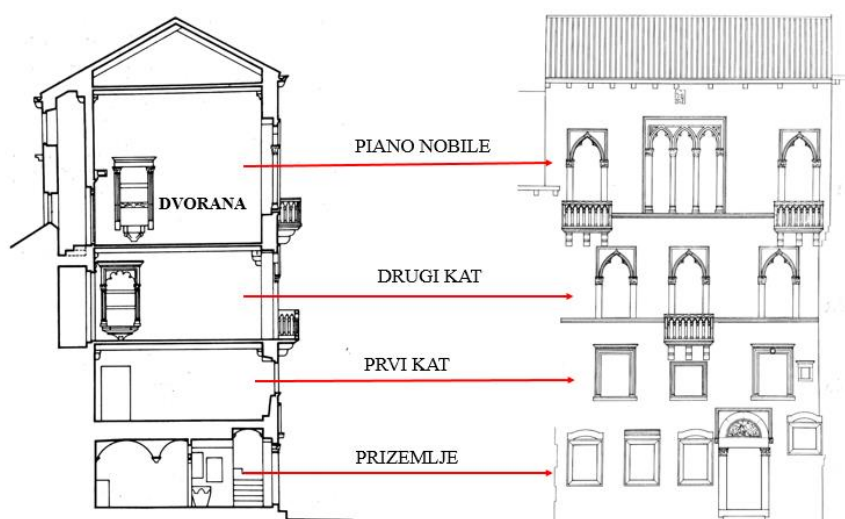
3



UKRAS U OBLIKU
OBITELJSKOG
GRBA

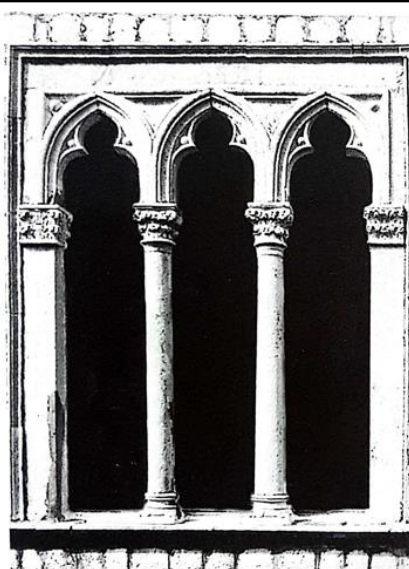
Portal palače Ranjina, XV.st.
Dubrovnik

4



Palača Ranjina, XV.st., ulica braće Andrijića 10, Dubrovnik, nacrt bočnoga presjeka i pročelja

5



Monumentalna gotička trifora u
piano nobile palače Ranjina, XV.st.,
Dubrovnik

6



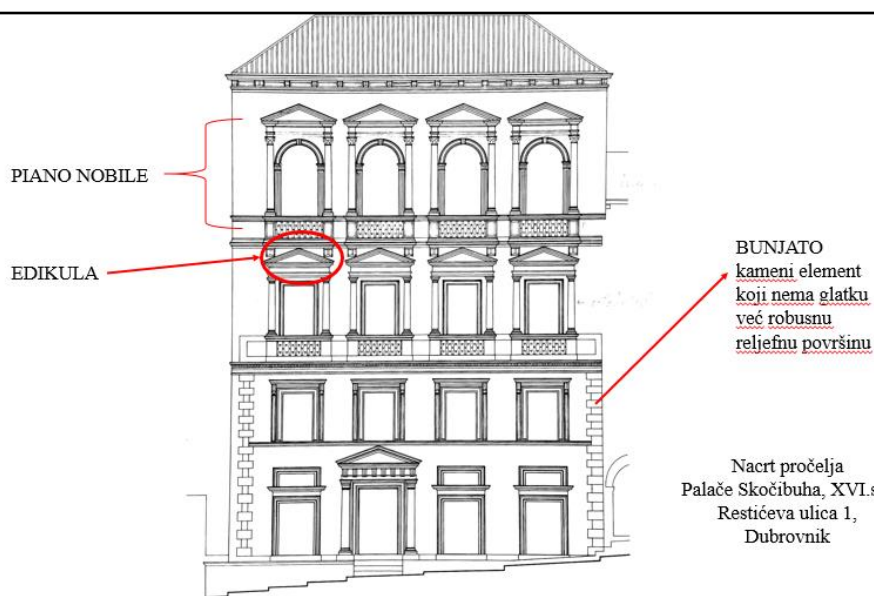
Pročelje palače Skočibuha, današnje stanje,
XVI. st., Dubrovnik

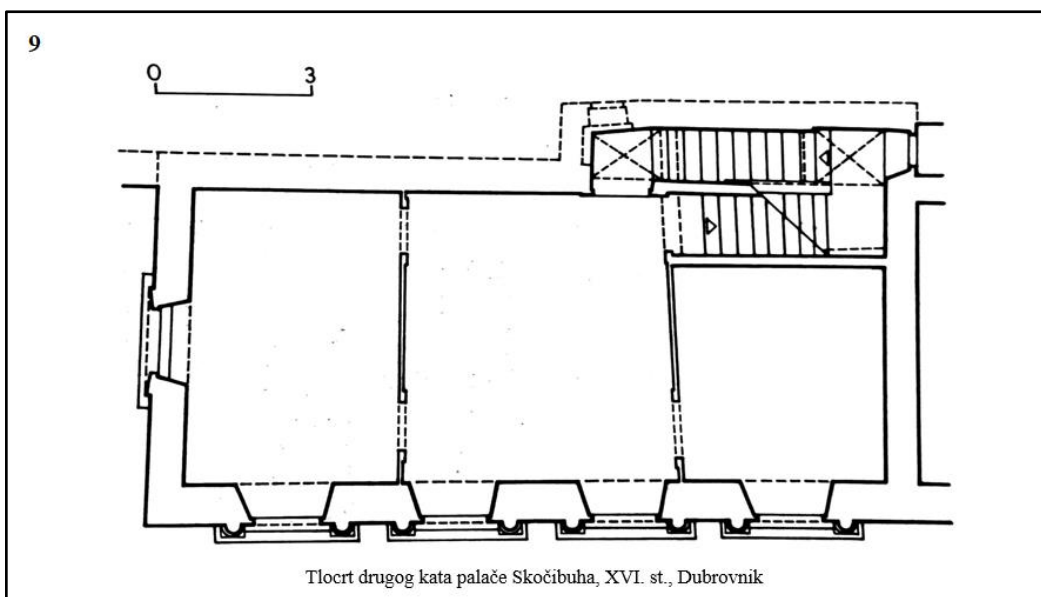
7



Portal palače Skočibuha, XVI.st.,
Dubrovnik (gore: detalj)

8





11



Stubište palače Skočibuha,
ograda stubišta ukrašena
motivom češera,
XVI. st., Dubrovnik

12

Izvor reprodukcija u prezentaciji:

- Slide 2: Skenirano iz: *Zlatno doba Dubrovnika XV. i XVI. stoljeće*, katalog izložbe, Vladimir Marković, Margarita Šimat, Ivana Čukman Nikolić (ur.), Zagreb: MTM, 1987., str. 80.
- Slide 3: Fotografirala Sara Marković, 8. lipnja 2016.
- Slide 4: Skenirano iz: *Zlatno doba Dubrovnika XV. i XVI. stoljeće*, katalog izložbe, Vladimir Marković, Margarita Šimat, Ivana Čukman Nikolić (ur.), Zagreb: MTM, 1987., str. 85, 308.
- Slide 5: Skenirano iz: Nada Grujić, *Kuća u gradu*, str. 185.
- Slide 5: Preuzeto s mrežne stranice: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/hr/5/57/Pro%C4%8Delje_pala%C4%8De_Sko%C4%8Dibuha.jpg
- Slide 6: Fotografirala Sara Marković, 8. lipnja 2016
- Slide 7: Fotografirala Sara Marković, 8. lipnja 2016
- Slide 8: Skenirano iz: *Zlatno doba Dubrovnika XV. i XVI. stoljeće*, katalog izložbe, Vladimir Marković, Margarita Šimat, Ivana Čukman Nikolić (ur.), Zagreb: MTM, 1987., str.310.
- Slide 9: Fotografirala Sara Marković, 8. lipnja 2016
- Slide 10: Fotografirala Sara Marković, 8. lipnja 2016.

8.5.6. Prezentacija 6: Ljetnikovci

1

4. TJEDAN UČIONIČKE NASTAVE:

LJETNIKOVCI

2

Vježba 4.1. Zajedno sa svojom grupom riješite pojedinačne pojmove i konačne asocijacije. (Rješenje na idućem [slajdu](#))

A	B	C
1. Usmeno pričanje, kazivanje ili kratka priča.	1. Sinonim za davninu, starinu. Naziv za kulturu grčko-rimskog svijeta.	1. Sin boga Hermesa, bog paše, stoke, pastira i lovaca. Imao je jarčje noge i rogove.
2. Narodna predaja o životu neke osobe ili o nekom događaju, najčešće izmišljena ili obogaćena maštom.	2. Sustav intelektualnih i moralnih uvjerenja koja čovjeku pridaje najvišu vrijednost. Počiva na proučavanju klasičnih izvora iz filozofije.	2. Idealna zamišljena zemlja ili zajednica u kojoj vladaju savršeni društveni odnosi, blagostanje i sreća. Često naziv za zamisao koja se ne može ostvariti.
3. Vrhovni bog grčkog Panteona sa sjedištem na Olimpu	3. Autor mnogih soneta posvećenih Lauri de Sade, skupljenih u zbirci <i>Kanconijer</i> iz 1470. Talijanski sonet se još i naziva po ovom autoru.	3. Osoba koja čuva stoku na paši, koja vodi stoku na pašu, čuvar stoke.

3

A	B	C
1. Usmeno pričanje, kazivanje ili kratka priča. pripovijetka	1. Sinonim za davninu, starinu. Naziv za kulturu grčko-rimskog svijeta. antika	1. Sin boga Hermesa, bog paše, stoke, pastira i lovaca. Imao je jarčje noge i rogove. Pan
2. Narodna predaja o životu neke osobe ili o nekom događaju, najčešće izmišljena ili obogaćena maštom. legenda	2. Sustav intelektualnih i moralnih uvjerenja koja čovjeku pridaje najvišu vrijednost. Počiva na proučavanju klasičnih izvora iz filozofije. humanizam	2. Idealna zamišljena zemlja ili zajednica u kojoj vladaju savršeni društveni odnosi, blagostanje i sreća. Često naziv za zamisao koja se ne može ostvariti. utopija
3. Vrhovni bog grčkog Panteona sa sjedištem na Olimpu. Zeus	3. Autor mnogih soneta posvećenih Lauri de Sade, skupljenih u zbirci <i>Kanconijer</i> iz 1470. Talijanski sonet se još i naziva po ovom autoru. Francesco Petrarca	3. Osoba koja čuva stoku na paši, koja vodi stoku na pašu, čuvar stoke. pastir
MITOLOGIJA	RENEZANS	PASTORALA
ARKADIJA		

4



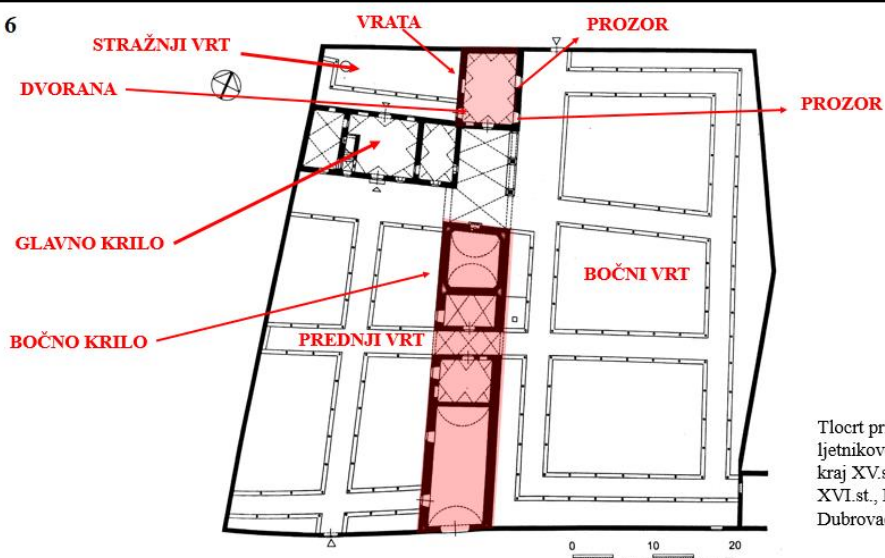
Giovanni Battista Falda, *Pogled na vilu Medici*, nakon 1677., bakropis, 232 × 428 mm, Metropolitan Museum of Art, New York

5



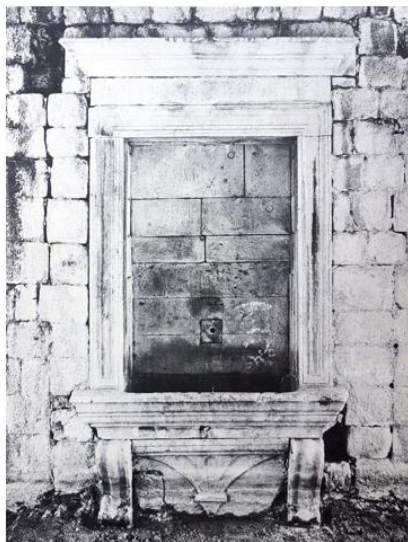
Pročelje Ljetnikovca Restić, kraj XV. st. i poč. XVI. st., Rijeka Dubrovačka, Dubrovnik

6



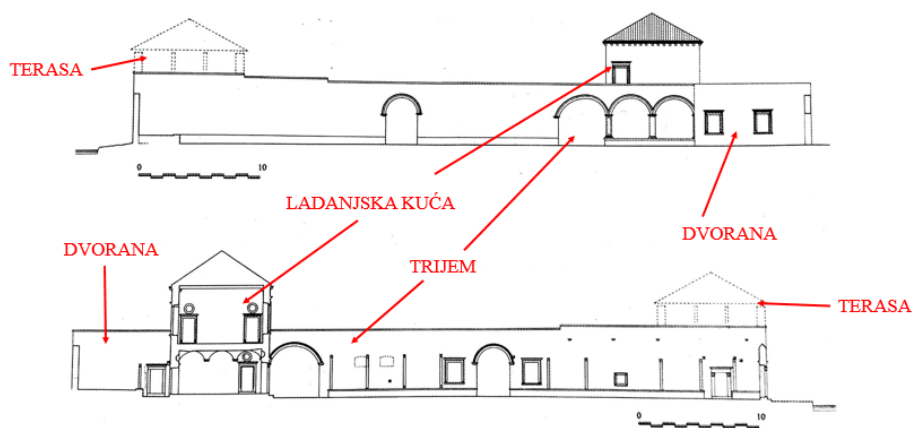
Tlocrt prizemlja
Ljetnikovca Restić,
kraj XV. st. i poč.
XVI. st., Rijeka
Dubrovačka

7



Zidna fontana u trijemu
ljetnikovca Restić, kraj XV. i
poč. XVI.st., Rijeka dubrovačka

8



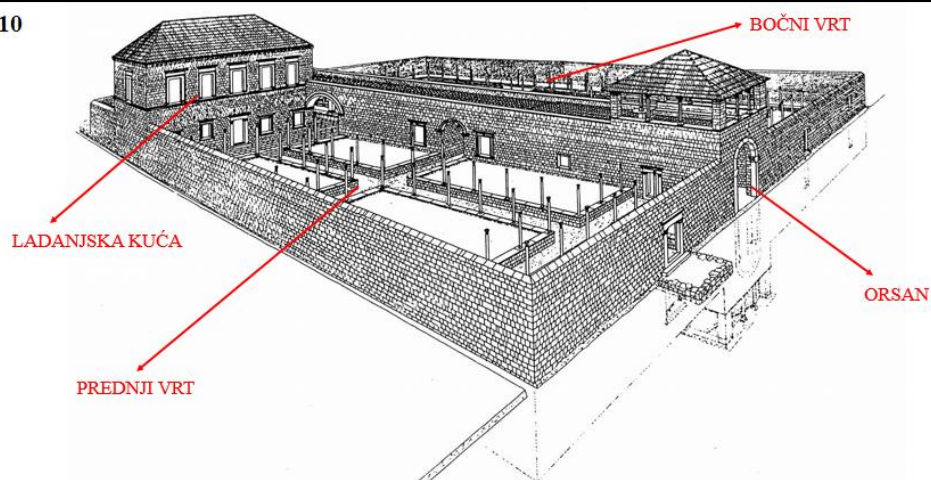
Shematski presjek istočne (gore) i zapadne (dolje) fasade s ljetnikovca Restić, kraj XV.st. i poč. XVI.st., Rijeka Dubrovačka

9



Ljetnikovac Restić, Rijeka Dubrovačka, pogled iz zraka

10



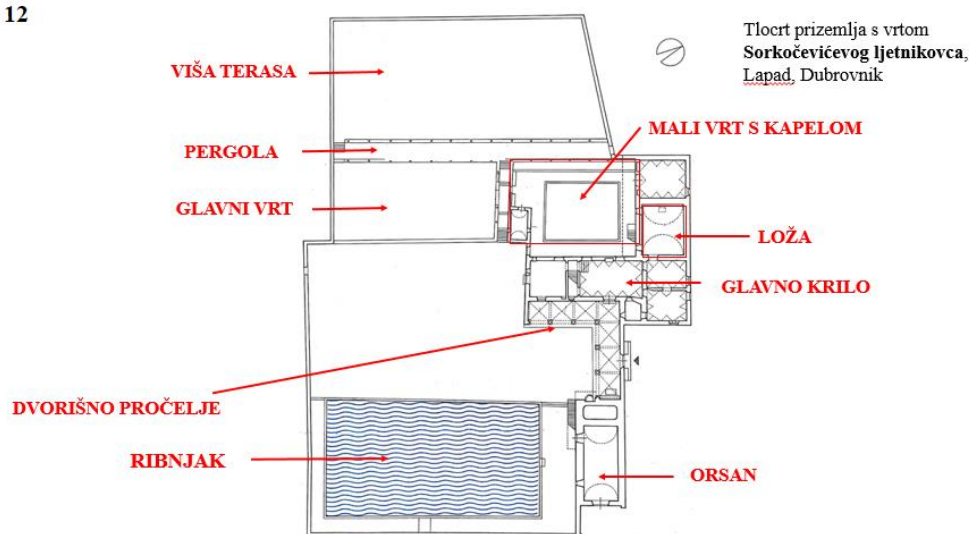
Nacrt pretpostavljenoga izvornog izgleda ljetnikovca Restić u Rijeci Dubrovačkoj

11



Ljetnikovac Petra Sorkočevića, XVI.st., Lapad, Dubrovnik (danas HAZU)

12



13



Stepenice prema
lođi ljetnikovca
Sorkočević, XVI.st.,
Lapad, Dubrovnik

14



Lođa Sorkočevićevog ljetnikovca, XVI.st., Lapad, Dubrovnik

15



Ribnjak u prednjem dijelu kompleksa Sorkočevićevog ljetnikovca, XVI.st., Dubrovnik

16



Trijem u prizemlju Sorkočevićevog ljetnikovca, XVI.st., Lapad, Dubrovnik

17



Kapelica u malom vrtu ispred lođe
Sorkočevićevog ljetnikovca, XVI.st.,
Lapad, Dubrovnik

18



Pogled na triforu prvog kata
Sorkočevićevog ljetnikovca,
XVI.st., Lapad, Dubrovnik

19

GOTIČKI ELEMENTI



Tordirani stup trijema Sorkočevićevog ljetnikovca, XVI.st., Lapad, Dubrovnik



Slijepe viseće arkade pod strehom kapelice u malom vrtu Sorkočevićevog ljetnikovca, XVI.st., Lapad, Dubrovnik

20

RENESANSNI ELEMENTI



Česma i zidni umivaonik u lođi Sorkočevićevog ljetnikovca, XVI.st., Lapad, Dubrovnik

21



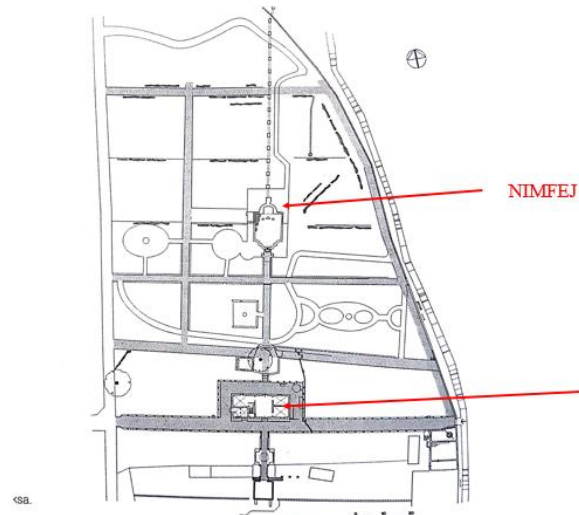
Trsteno, pogled na morski prilaz arboretumu i ljetnikovcu Gučetić-Gozze, XVI.st

22



Akvedukt u
arboretumu ljetnikovca
Gučetić-Gozze,
XVI.st., Trsteno

23



Ljetnikovac Gučetić-Gozze,
tlocrt kompleksa ljetnikovca i
vrtu, XVI.st., Trsteno

NIMFEJ

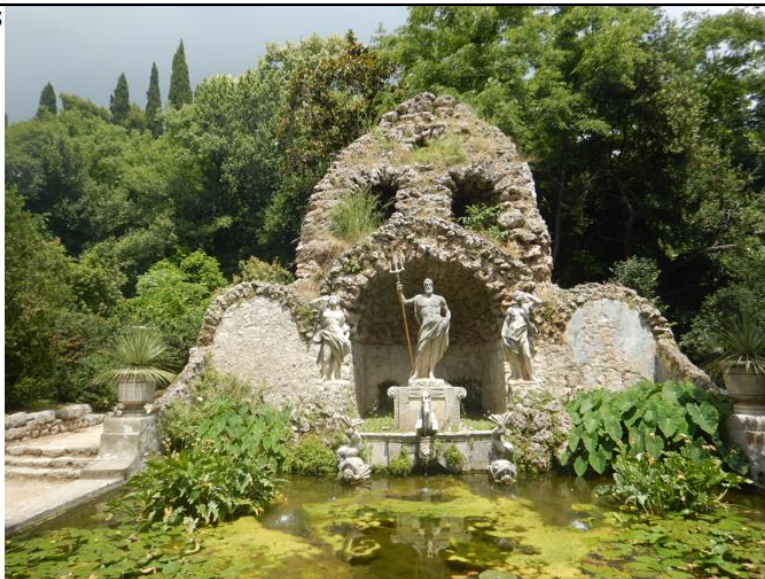
LADANJSKA KUĆA

24



Šetnica ljetnikovca
Gučetić-Gozze, XVI.st.,
Trsteno

25



Nimfej sa skulpturama Tritona i nimfi, XVIII.st., arboretum u Trstenom, prvotna fontana XVI.st.

26



Fontana i kiparska oprema iz XVIII. st., arboretum ljetnikovca Gučetić-Gozze, Trsteno

27

Izvor reprodukcija u prezentaciji:

- Slide 4: Preuzeto s mrežne stranice: http://www.metmuseum.org/toah/images/hb/hb_61.532.26_7.jpg
- Slide 5: Preuzeto s mrežne stranice: http://www.zod.hr/imgs/52729/o/ljetnikovac_restic_o.jpg
- Slide 6: Skenirano iz: Nada Grujić, *Vrijeme ladanja*, Dubrovnik: Matica Hrvatska Dubrovnik, 2003., str. 43.
- Slide 7: Skenirano iz: *Zlatno doba Dubrovnika XV. i XVI. stoljeće*, katalog izložbe, (ur.) Vladimir Marković, Margarita Šimat, Ivana Čukman Nikolić, Zagreb: MTM, 1987., str. 103.
- Slide 8: Skenirano iz: Nada Grujić, *Vrijeme ladanja*, Dubrovnik: Matica Hrvatska Dubrovnik, 2003., str. 39.
- Slide 9: Preuzeto s mrežne stranice: <http://mobile.dubrovniknet.hr/galerija.php?id=17790>
- Slide 10: Skenirano iz: Nada Grujić, *Vrijeme ladanja*, Dubrovnik: Matica Hrvatska Dubrovnik, 2003., str. 51.
- Slide 11: Preuzeto s mrežne stranice: <http://www.dulist.hr/wp-content/uploads/2011/11/sorkocevic-ljetnikovac-haz.jpg>
- Slide 12: Skenirano iz: *Zlatno doba Dubrovnika XV. i XVI. stoljeće*, katalog izložbe, (ur.) Vladimir Marković, Margarita Šimat, Ivana Čukman Nikolić, Zagreb: MTM, 1987., str. 314.
- Slide 13: Fotografirala Sara Marković, 9. lipnja 2016.
- Slide 14: Fotografirala Sara Marković, 9. lipnja 2016.
- Slide 15: Fotografirala Sara Marković, 9. lipnja 2016.
- Slide 16: Fotografirala Sara Marković, 9. lipnja 2016.
- Slide 17: Fotografirala Sara Marković, 9. lipnja 2016.
- Slide 18: Fotografirala Sara Marković, 9. lipnja 2016.
- Slide 19: Fotografirala Sara Marković, 9. lipnja 2016.
- Slide 20: Fotografirala Sara Marković, 9. lipnja 2016.
- Slide 21: Preuzeto s mrežne stranice: http://dickschmitt.com/travels/Croatia/Dubrovnik/trsteno-arboretum/thumbnails/2009_10_17_croatia_dubrovnik_trsteno_arboretum_23a.jpg
- Slide 22: Fotografirala Sara Marković, 9. lipnja 2016.
- Slide 23: Skenirano iz: Milan Pelc, *Renesansa*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2006., str. 154.
- Slide 24: Fotografirala Sara Marković, 9. lipnja 2016.
- Slide 25: Fotografirala Sara Marković, 9. lipnja 2016.
- Slide 26: Fotografirala Sara Marković, 9. lipnja 2016.

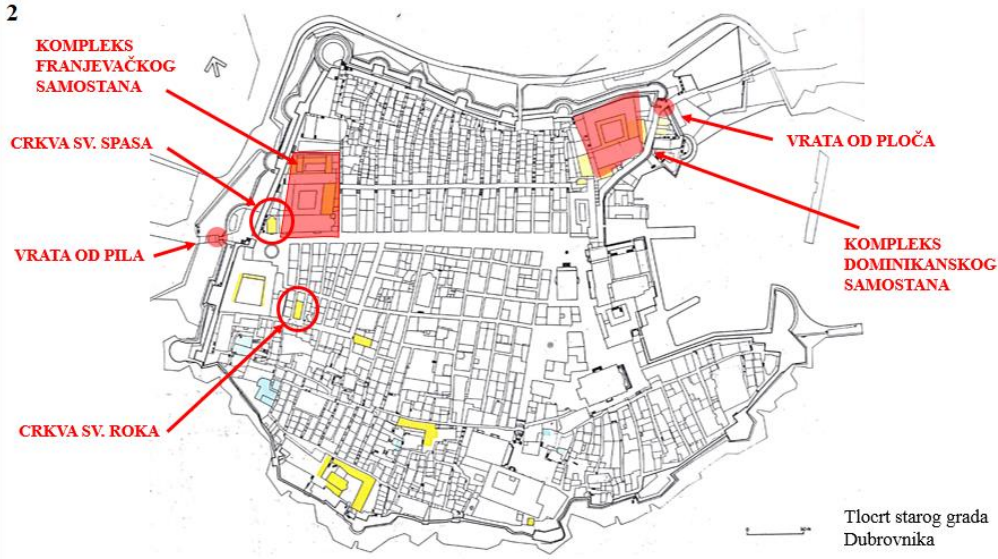
8.5.7. Prezentacija 7: Sakralna arhitektura u Dubrovniku

1

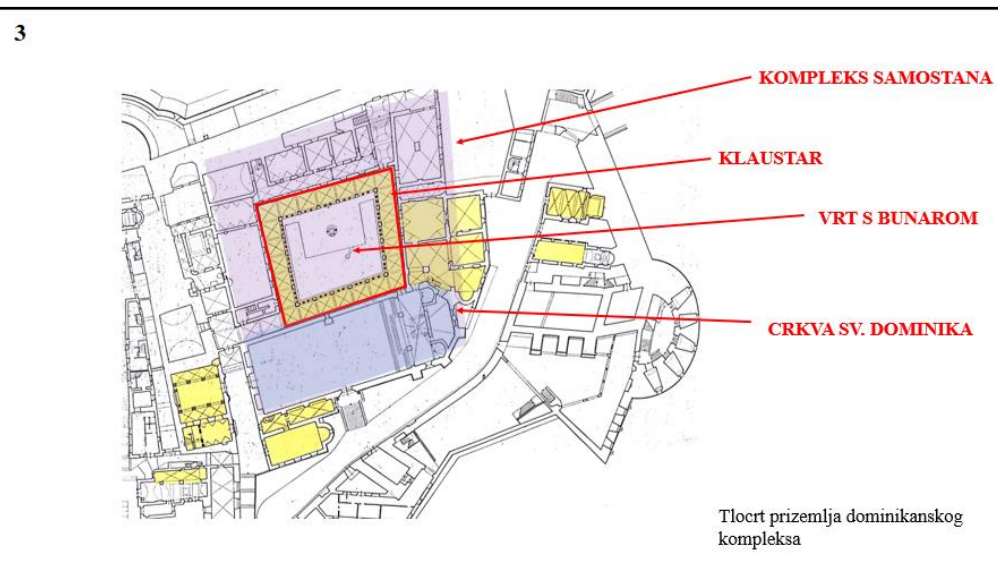
5. TJEDAN UČIONIČKE NASTAVE:

SAKRALNA ARHITEKTURA U DUBROVNIKU

2



3



4



Dominikanski samostan u Dubrovniku, osnovan u XIII. st. (crkva sv. Dominika izgrađena u XIV. st., klaustar izgrađen u XV. st.)

5



Kronologija izgradnje klaustra dominikanskog samostana u Dubrovniku

6



Klaustar s bunarom dominikanskog samostana, XV.st. i XVI.st., Dubrovnik

7



Hodnik trijema
dominikanskog samostana u
Dubrovniku, XV.st.

8

GOTIKA – motiv **ČETVEROLISTA**

RENEZANSANSKA – motiv **ISPREPLETENOGA ŠIBLJA**



Trifore trijema klaustra dominikanskog samostana u Dubrovniku, trijem završen u
XVI.st.

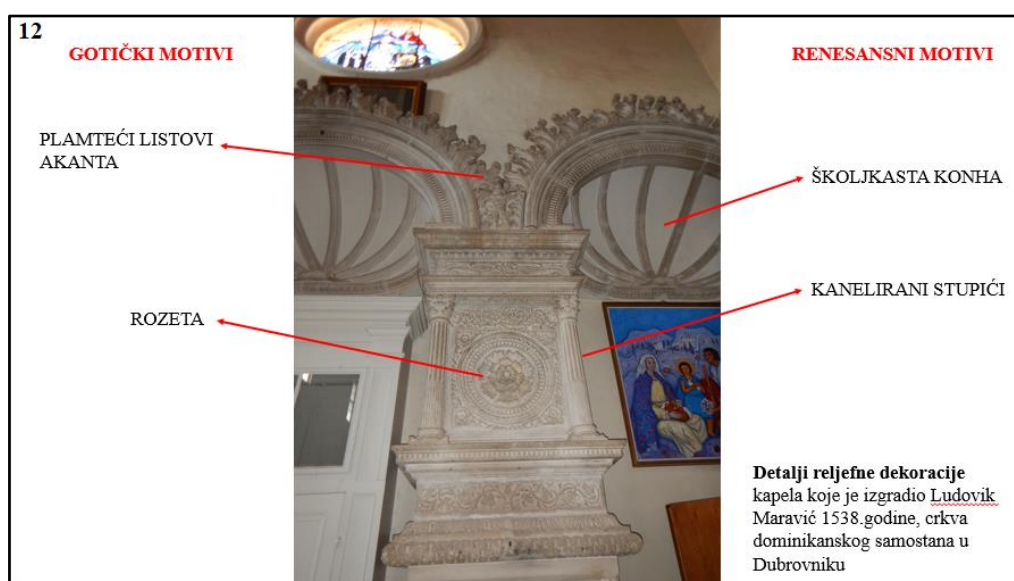
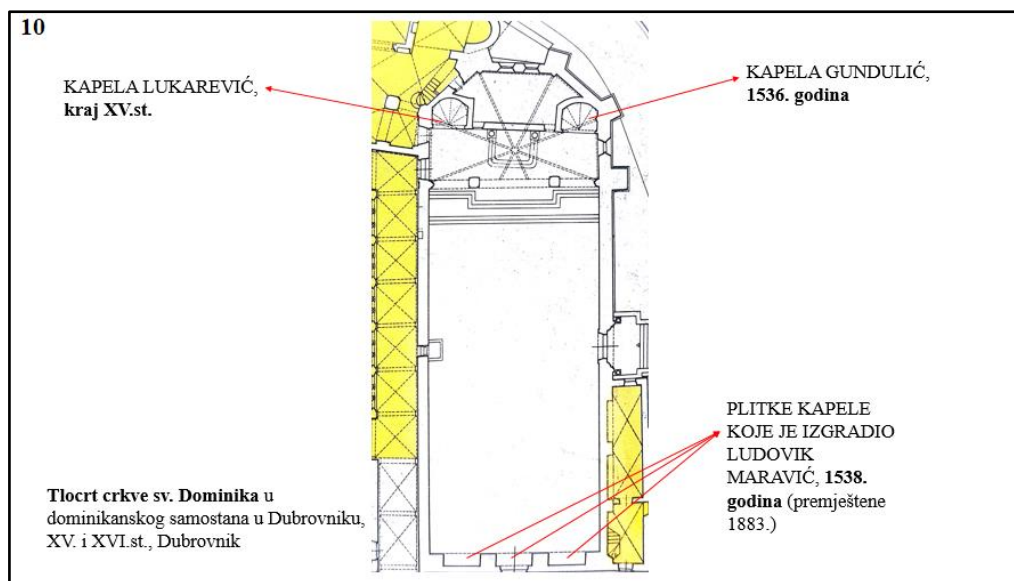
9

Kapela
Lukarević, kraj
XV.st., južna
strana svetišta



Kapela Gundulić,
izgradio Luka Paskojević,
1536. godina, sjeverna
strana svetišta

Pogled na **apsidu** crkve sv. Dominika i kapele Lukarević i Gundulić

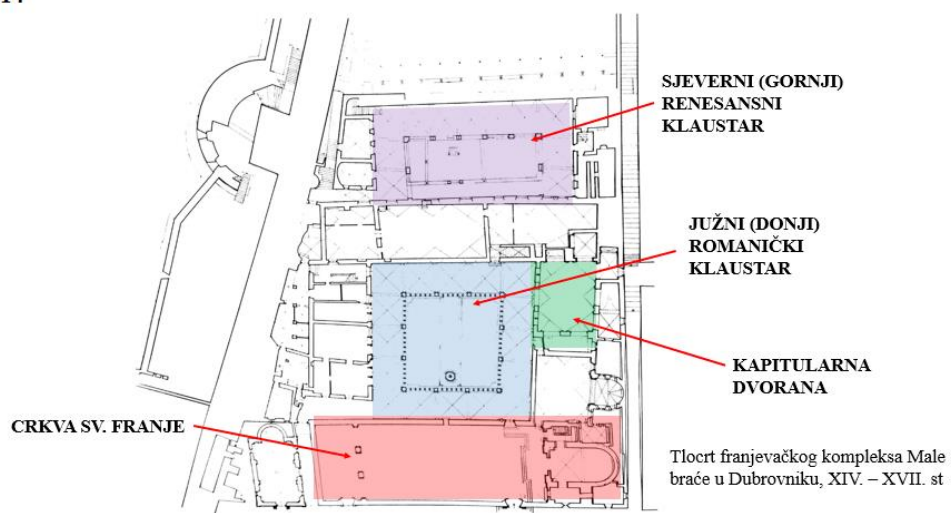


13

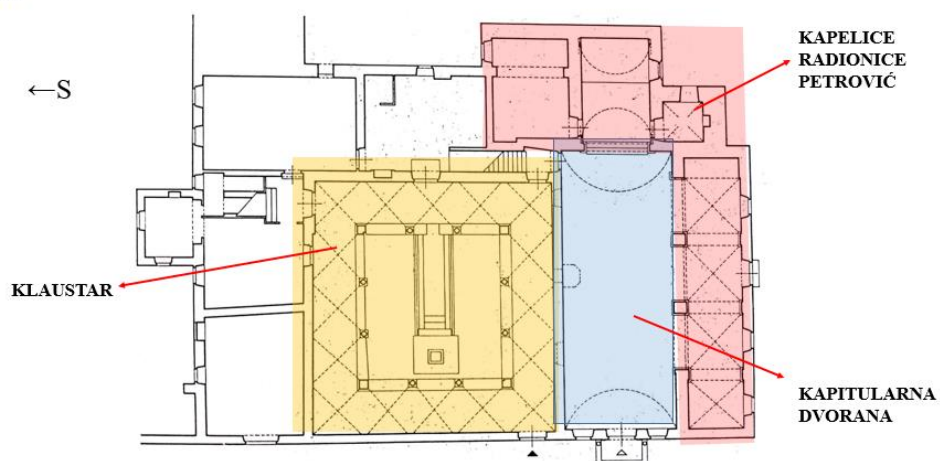


Franevački samostan Male braće, nekoć van gradskih zidina, 1318. gradi se unutar grada, renesansne pregradnje u XV.st., Dubrovnik

14



15



Tlocrt prizemlja dijela franjevačkog samostana Male braće, donji klaustar s kapitularnom dvoranom, XV.st., Dubrovnik

16



Kapele na istočnoj strani kapitularne dvorane franjevačkog samostana Male braće, danas Zbirka samostana Male Braće, XV.st., Dubrovnik

17



Kapiteli s motivom akanta, kerubina i dupina na ulazu u kapelu Đorđić u kapitularnoj dvorani samostana Male braće, XV.st., Dubrovnik

18



Sjeverni klaustar franjevačkog samostana Male braće, poč. XVI. st., Dubrovnik

19



Široki renesansni lukovi trijema gornjeg (sjevernog) klaustra franjevačkog samostana Male braće, poč. XVI.st., Dubrovnik

20

Vježba 5.1. Zajedno s grupom 6 analizirajte pročelja na reprodukcijama. (Rješenje u animaciji.)



Mauro Codussi, *San Michele in Isola*, Venecija, 1469. god.



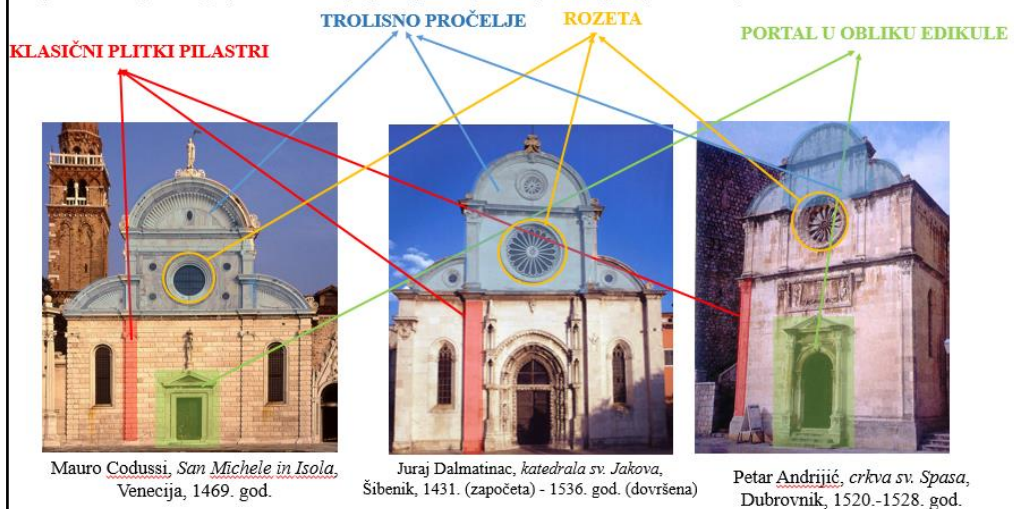
Juraj Dalmatinac, *katedrala sv. Jakova*, Šibenik, 1431. (započeta) - 1536. god. (dovršena)



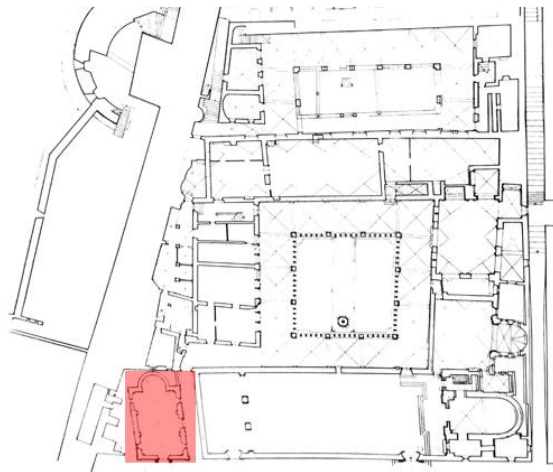
Petar Andrijić, *crkva sv. Spasa*, Dubrovnik, 1520.-1528. god.

20rj.

Vježba 5.1. Zajedno s grupom 6 analizirajte pročelja na reprodukcijama. (Rješenje u animaciji.)

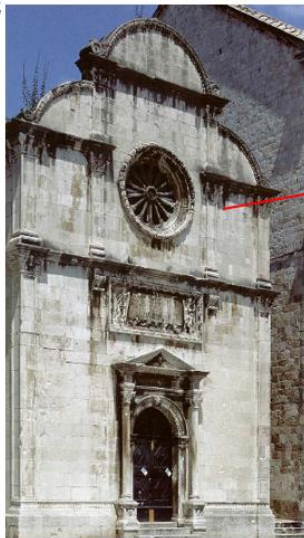


21



Crkva sv. Spasa pored
franjevačkog samostana
Male braće, XVI.st.,
Dubrovnik

22



KULISNO PROČELJE



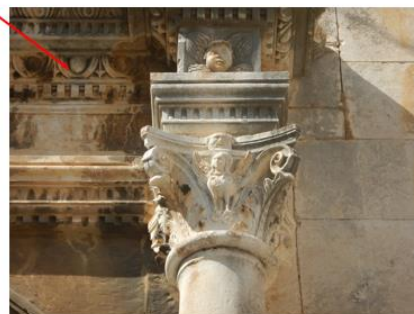
Pročelje crkve svetog Spasa, djelo
Petra Andrijića, 1520. – 1528., pored
gradskih vrata od Pila, Dubrovnik

23



Portal u obliku edikule crkve
sv. Spasa, XVI.st., Dubrovnik

Kompozitni kapitel portala crkve
Sv. Spasa

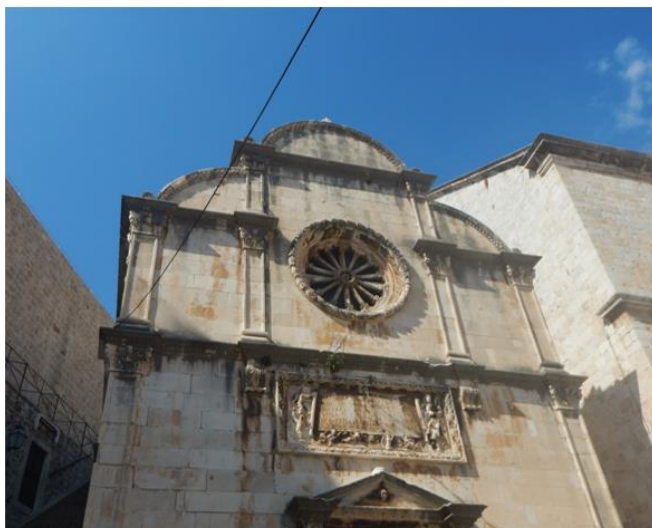


24



Natpisna ploča s *puttina* na crkvi sv. Spasa, XVI. st., Dubrovnik

25



Gornja zona pročelja crkve sv. Spasa, XVI. st., Dubrovnik

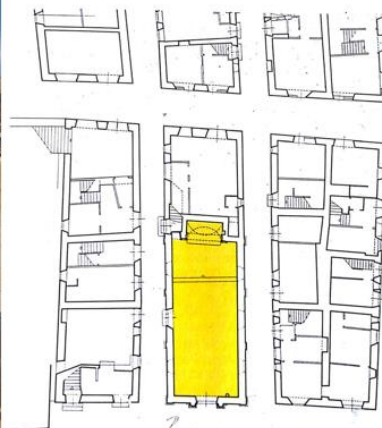
26



Motiv lavljih zuba ispod vijenca na eksterijeru bočnih zidova crkve sv. Spasa, XVI.st., Dubrovnik

Motiv školjke između visećih slijepih lukova na eksterijeru bočnih zidova crkve sv. Spasa, XVI. st., Dubrovnik

27



Pročelje (lijevo) i tlocrt crkve svetog Roka označen žutom bojom (desno), 1544. – 1564. god., Dubrovnik

28



Apsida crkve sv. Roka, sredina XVI. st., Dubrovnik

29

Portal u obliku
EDIKULE

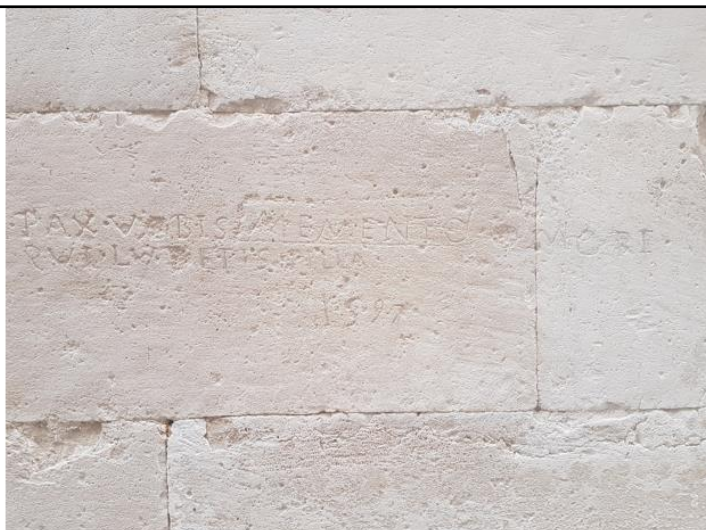


OKULUS odnosno kružni prozor

MOTIV ZAVIJENE VRPCE

Pročelje bratovštinske crkve sv. Roka, 1544. – 1564. god., Dubrovnik

30



Šaljivi natpis na bočnom zidu crkve sv. Roka, XVI.st., Dubrovnik

U prijevodu: „Mir s Vama; sjetite se da ćete umrijeti, vi što se igrate loptom“

31



Petar Andrijić, **kapela ljetnikovca Bunić-Kabučić**, 1538., Batahovina, Rijeka dubrovačka

32



Portal kapele ljetnikovca Bunić-Kabučić sa **škropionicom**, prva pol. XVI. st., Batahovina, Rijeka dubrovačka

33



Kapela Ljetnikovca
Crijević-Pucić, kraj XVI. st., Pile,
Dubrovnik

ZVONIK NA PRESLICU

34

Izvor reprodukcija u prezentaciji:

- Slide 2: Skenirano iz: *Zlatno doba Dubrovnika XV i XVI. stoljeće*, katalog izložbe, (ur.) Vladimir Marković, Margarita Šimat, Ivana Čukman Nikolić, Zagreb: MTM, 1987., str. 112.
- Slide 3: Skenirano iz: *Zlatno doba Dubrovnika XV i XVI. stoljeće*, katalog izložbe, (ur.) Vladimir Marković, Margarita Šimat, Ivana Čukman Nikolić, Zagreb: MTM, 1987., str. 116.
- Slide 4: Preuzeto s mrežne stranice: <http://turizam.biz/wp-content/uploads/2014/10/04.jpg>
- Slide 5: Skenirano iz: *Zlatno doba Dubrovnika XV i XVI. stoljeće*, katalog izložbe, (ur.) Vladimir Marković, Margarita Šimat, Ivana Čukman Nikolić, Zagreb: MTM, 1987., str. 116.
- Slide 6: Preuzeto s mrežne stranice: <http://www.dominikanci.hr/images/stories/2009-06-09-Dubrovniksamostan/2009-06-09-SuDubrovniku04.jpg>
- Slide 7: Fotografirala Sara Marković, 7. lipnja 2016.
- Slide 8: Fotografirala Sara Marković, 7. lipnja 2016.
- Slide 9: Preuzeto s mrežne stranice: https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcReSV9D8MXQjs9uP6oeZv3XI8XZhDiy2-tLWNgXP-3jbp78Mi_b
- Slide 10: Skenirano iz: *Zlatno doba Dubrovnika XV i XVI. stoljeće*, katalog izložbe, (ur.) Vladimir Marković, Margarita Šimat, Ivana Čukman Nikolić, Zagreb: MTM, 1987., str. 116.
- Slide 11: Fotografirala Sara Marković, 7. lipnja 2016.
- Slide 12: Fotografirala Sara Marković, 7. lipnja 2016.
- Slide 13: Fotografirala Sara Marković, 7. lipnja 2016.
- Slide 14: Skenirano iz: *Zlatno doba Dubrovnika XV i XVI. stoljeće*, katalog izložbe, (ur.) Vladimir Marković, Margarita Šimat, Ivana Čukman Nikolić, Zagreb: MTM, 1987., str. 120.
- Slide 15: Skenirano iz: *Zlatno doba Dubrovnika XV i XVI. stoljeće*, katalog izložbe, (ur.) Vladimir Marković, Margarita Šimat, Ivana Čukman Nikolić, Zagreb: MTM, 1987., str. 327.
- Slide 16: Skenirano iz: Milan Pelc, *Renesansa*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2007., str. 242.
- Slide 17: Preuzeto iz: Beat Čolak, *Graditeljsko-klesarske radionice Andrijića i Petrovića krajem XV. i početkom XVI. stoljeća na dubrovačkom području*, diplomski rad, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2014., str. 45.
- Slide 18: Fotografirala Sara Marković, 7. lipnja 2016.
- Slide 19: Skenirano iz: *Samostan Male braće u Dubrovniku*, Justin Vinko Velnić (ur.), Zagreb: Dubrovnik: Kršćanska sadašnjost; Samostan Male braće, 1985., str. 462.

35

- Slide 20: Preuzeto s mrežne stranice: <http://static.panoramio.com/photos/large/8145503.jpg>, http://www.library.yale.edu/slavic/croatia/arts/Sibenska_58_m.jpg, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/hr/3/33/Petar_Andriji%C4%87-Crkva_sv._Spasa_Dubrovnik.jpg
- Slide 21: Skenirano iz: *Zlatno doba Dubrovnika XV i XVI. stoljeće*, katalog izložbe, (ur.) Vladimir Marković, Margarita Šimat, Ivana Čukman Nikolić, Zagreb: MTM, 1987., str. 120.
- Slide 22: Preuzeto s mrežne stranice: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/hr/3/33/Petar_Andriji%C4%87-Crkva_sv._Spasa_Dubrovnik.jpg, fotografirala Sara Marković, 7. lipnja 2016.
- Slide 23: Preuzeto iz: Nada Grujić, *Antikizirajući kapiteli oko 1520. godine u Dubrovniku*, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti 21* (1997.), fotografirala Sara Marković, 7. lipnja 2016., str. 6.
- Slide 24: Preuzeto iz: Beat Čolak, *Graditeljsko-klesarske radionice Andrijića i Petrovića krajem XV. i početkom XVI. stoljeća na dubrovačkom području*, diplomski rad, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2014., str. 50.
- Slide 25: Fotografirala Sara Marković, 7. lipnja 2016.
- Slide 26: Fotografirala Sara Marković, 7. lipnja 2016.
- Slide 27: Skenirano iz: *Zlatno doba Dubrovnika XV i XVI. stoljeće*, katalog izložbe, (ur.) Vladimir Marković, Margarita Šimat, Ivana Čukman Nikolić, Zagreb: MTM, 1987., str. 329., fotografirala Sara Marković, 7. lipnja 2016.
- Slide 28: Preuzeto s mrežne stranice: <http://www.dulist.hr/wp-content/uploads/2015/01/Crkva-svetog-Roka-04.jpg>
- Slide 29: Fotografirala Sara Marković, 7. lipnja 2016.
- Slide 30: Fotografirala Sara Marković, 7. lipnja 2016.
- Slide 31: Preuzeto s mrežne stranice: http://www.kaboga.pixeldesign.hr/imgs/2254/2/dsc_0675.jpg
- Slide 32: Preuzeto s mrežne stranice: <http://www.kaboga.pixeldesign.hr/imgs/2314/2/8a.jpg>, <http://www.kaboga.pixeldesign.hr/imgs/2312/2/7a.jpg>
- Slide 33: Fotografirala Sara Marković, 7. lipnja 2016.

8.5.8. Prezentacija 8: Renesansno kiparstvo u Dubrovniku

1

6. TJEDAN UČIONIČKE NASTAVE:

RENEŠANSNO KIPARSTVO U DUBROVNIKU

2

Vježba 1. Ispunite tablicu promatrajući primjere i odgovarajući na pitanja Grupe 7.

PRIMJER	STUPANJ PLASTIČNOSTI	FORMAT I KADAR	MASA I PROSTOR	SMJEŠTAJ	TEMA
a)					
b)					
c)					
d)					

3

Vježba 1. – primjer a)



Petar Martinov iz Milana,
Dječaci u igri s psom,
figuralna konzola, pročelni trijem Kneževog dvora, kamen, sredina XV.
st., Dubrovnik

4

Vježba 1. – primjer b)



Lokalni umjetnik, *Mars i Venera*, reljefi s portala Kneževa dvora, kamen, XV.st., Dubrovnik

5

Vježba 1. – primjer c)



Krug Petra Martinova iz Milana, *Alegorija Pravde*, konzola na ulazu u sudačku ložu u atriju Kneževa dvora, kamen, sred. XV. st., Dubrovnik

6

Vježba 1 – primjer d)



Petar Martinov, *Salomonov sud*, kapitel pročelnog trijema Kneževog dvora, kamen, nakon 1435. godine, Dubrovnik

7



Jacopo di Bonino,
Orlandov stup,
kamen, 1418. godina, Placa, Dubrovnik

8



Petar Martinov, *reljef dječaka u igri s medvjedićem*, figuralna konzola, pročelni trijem Kneževog dvora, kamen, sredina XV. stoljeća, Dubrovnik



Petar Martinov, *reljef putta kako podupiru stopu konzole*, figuralna konzola, pročelni trijem Kneževog dvora, kamen, sredina XV. stoljeća, Dubrovnik

9



Petar Martinov, *Eskulapov kapitel*, pročelni trijem Kneževog dvora, kamen, nakon 1435. godine, Dubrovnik

10



Petar Martinov, *Salomonov sud*, pročelni trijem Kneževog dvora, kamen, nakon 1435. godine, Dubrovnik (danas izložen u Muzeju Kneževog dvora)

11



Domaći klesar, *putti koji nose svežnjeve voća*, kapitel pročelnog trijema Kneževog dvora, kamen, sredina XV. stoljeća, Dubrovnik

12



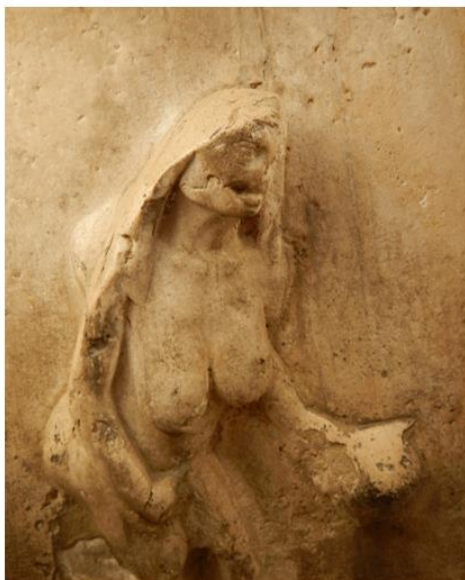
Petar Martinov, *Mala česma*, kamen, sredina XV. stoljeća, Dubrovnik

13



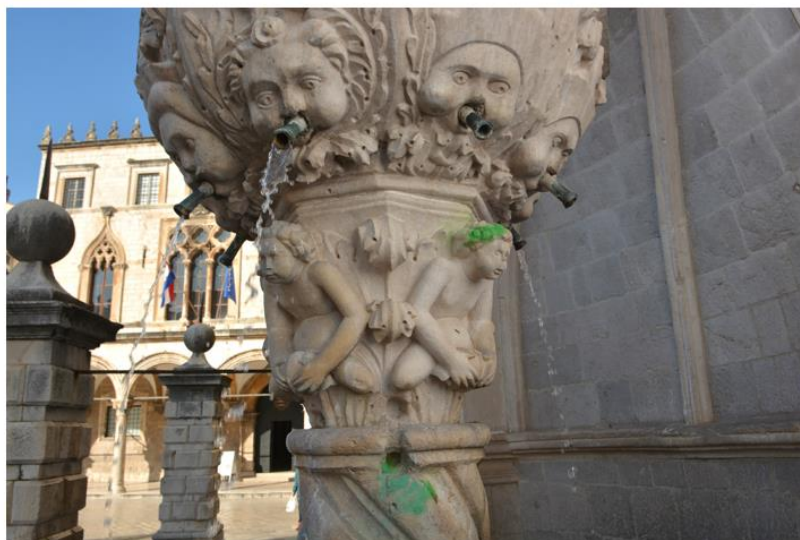
Detalj Male česme, ploča
s *puttom* koji nosi vreću, sredina
XV. st., Dubrovnik

14



Detalj Male česme,
naturalistički prikaz nage žene,
sredina XV.st., Dubrovnik

15



Maskeroni Male česme, sredina XV. st., Dubrovnik

16



Petar Martinov iz Milana,
detalj *Male česme*,
sredina XV. st.,
Dubrovnik

17



Onofrio della Cava (inženjer), *Velika česma*, kamen, pregradnja iz XVII. stoljeća, Dubrovnik

18



Radionica Petrović, *Alegorija Snage*,
kamen,
kraj XV. stoljeća, Dubrovnik

19



Radionica Petrović, *Portal južnog pročelja franjevačke crkve*, kamen, 1499. godina, crkva sv. Franje, Dubrovnik

20

Juraj Matejev
Dalmatinac, *Sveti Vlaho*,
kamen, oko 1464. godine,
sada u kapeli
Sorkočevićevog
ljetnikovca na Lapadu,
Dubrovnik



Nikola Lazanić, *Sveti*
Vlaho, crkva sv. Vlaha u
Dubrovniku, kamen, **kraj**
XVI. stoljeća, Dubrovnik

21

Izvor reprodukcija u prezentaciji:

- Slide 3: Fotografirala Sara Marković, 8. lipnja 2016.
- Slide 4: Ustupio Kulturno-povijesni muzej u Dubrovniku, dio digitalne građe muzeja
- Slide 5: Ustupio Kulturno-povijesni muzej u Dubrovniku, dio digitalne građe muzeja
- Slide 6: Fotografirala Sara Marković, 8. lipnja 2016.
- Slide 7: Fotografirala Sara Marković, 8. lipnja 2016., fotografirala Sara Marković, 8. lipnja 2016.
- Slide 8: Fotografirala Sara Marković, 8. lipnja 2016., fotografirala Sara Marković, 8. lipnja 2016.
- Slide 9: Preuzeto s mrežne stranice:
http://dickschmitt.com/travels/Croatia/Dubrovnik/rector/thumbnails/2009_10_17_croatia_dubrovnik_rectors_palace_87.jpg
- Slide 10: Fotografirala Sara Marković, 8. lipnja 2016.
- Slide 11: Fotografirala Sara Marković, 8. lipnja 2016.
- Slide 12: Fotografirala Sara Marković, 8. lipnja 2016.
- Slide 13: Fotografirala Sara Marković, 8. lipnja 2016.
- Slide 14: Fotografirala Sara Marković, 8. lipnja 2016.
- Slide 15: Fotografirala Sara Marković, 8. lipnja 2016.
- Slide 16: Fotografirala Sara Marković, 8. lipnja 2016.
- Slide 17: Fotografirala Sara Marković, 8. lipnja 2016.
- Slide 18: Skenirano iz: *Zlatno doba Dubrovnika XV. i XVI. stoljeće*, katalog izložbe, (ur.) Vladimir Marković, Margarita Šimat, Ivana Čukman Nikolić, Zagreb: MTM, 1987., str. 146.
- Slide 19: Fotografirala Sara Marković, 8. lipnja 2016.
- Slide 20: Preuzeto s mrežne stranice: <http://glijptoteka.mdc.hr/UserFiles/Image/glijptoteka/postav/exponati/dalmatinac-vlaho.jpg>, skenirano iz Sv. Vlaho u prošlosti i sadašnjosti, katalog izložbe, Maja Nodari i sur., Dubrovnik: Dubrovački muzeji, 2014., str. 195.

8.5.9. Prezentacija 9: Renesansno slikarstvo u Dubrovniku

1

7. TJEDAN UČIONIČKE NASTAVE:

RENESANSNO SLIKARSTVO U DUBROVNIKU

2

Vježba 1.
(rješenje u
animaciji)



Lovro Dobričević i Matko Junčić, *Krštenje Kristovo*, poliptih, 1448. god., tempera i pozlata na dasci, 240 x 249 cm, Dubrovnik, Zbirka umjetnina Dominikanskog samostana

2rj.

Vježba 1.
(rješenje u
animaciji)

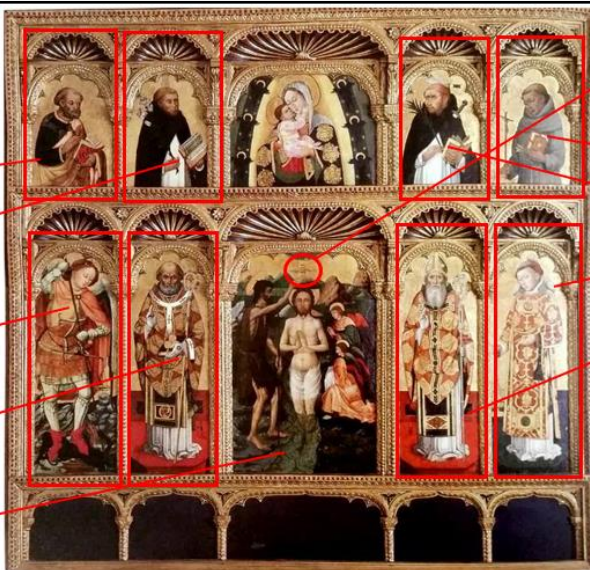
Sv. Petar
Apostol

Sv. Dominik

Sv. Mihovil

Sv. Nikola

RIJEKA
JORDAN



GOLUBICA DUHA
SVETOGA

Sv. Franjo

Sv. Petar Mučenik

Sv. Stjepan Prvomučenic

Sv. Vlaho

Lovro Dobričević i Matko Junčić, *Krštenje Kristovo*, poliptih, 1448. god., tempera i pozlata na dasci, 240 x 249 cm, Dubrovnik, Zbirka umjetnina Dominikanskog samostana

3



Lovro Dobričević i Matko Junčić, *Krštenje Kristovo*, poliptih, 1448. god., tempera i pozlata na dasci, 240 x 249 cm, Dubrovnik, Zbirka umjetnina Dominikanskog samostana

4



Lovro Dobričević, *Krštenje Kristovo*, središnje polje poliptiha, 1448. god., tempera i pozlata na dasci, 83cm x 123 cm, Dubrovnik, Zbirka umjetnina Dominikanskog samostana

5



Matko Junčić, sv. Nikola, detalj donje zone poliptiha *Krštenje Kristovo*, 1448., Muzej Dominikanskog samostana, Dubrovnik



Lovro Dobričević, sv. Petar Apostol i sv. Dominik, detalj gornje zone poliptiha *Krštenje Kristovo*, 1448., Muzej Dominikanskog samostana, Dubrovnik

6



Lovro Dobričević,
Bogorodica s Djetetom,
poliptih, 1465. god., tempera i
pozлата na dasci;
lijevo polje 127 x 36 cm,
središnje polje 128 x 79 cm,
desno polje 124,5 x 36 cm,
Dubrovnik, crkva sv. Marije
na Dančama

7



Lovro Dobričević, sv. Antun
Padovanski, detalj poliptiha
Bogorodica s Djetetom, 1465., sv.
Marija na Dančama, Dubrovnik

8



Lovro Dobričević, *Bog Otac*, atika poliptiha *Bogorodica s Djetetom*, 1465., sv. Marija na
Dančama, Dubrovnik

9



Lovro Dobričević, **središnji prikaz poliptiha *Bogorodica s Djetetom***, 128 x 79 cm, 1465., sv. Marija na Dančama, Dubrovnik

10



Vicko Lovrin, sv. Mihovil, poliptih, 1509. god., tempera i pozlata na dasci, 213 x 196 cm, atika 68,5 x 62 cm, Cavtat, Franjevačka crkva

11



Vicko Lovrin, sv. Nikola, detalj Poliptiha sv. Mihovil, 1509., Franjevačka crkva, Cavtat

12



Mihajlo Hamzić, *Krštenje Krista*, 1508. god., tempera na platnu, 192 x 332 cm, Dubrovnik, Dubrovački muzej, Knežev dvor

13



Andrea Mantegna, *Molitva na Maslinskoj gori*, oko 1459. god., tempera na drvu, 63 x 80 cm, National Gallery, London

14



vodomar

Mihajlo Hamzić, *Krštenje Krista*, 1508. god., tempera na platnu, 192 x 332 cm, Dubrovnik, Dubrovački muzej, Knežev dvor

jelen lopatar

15



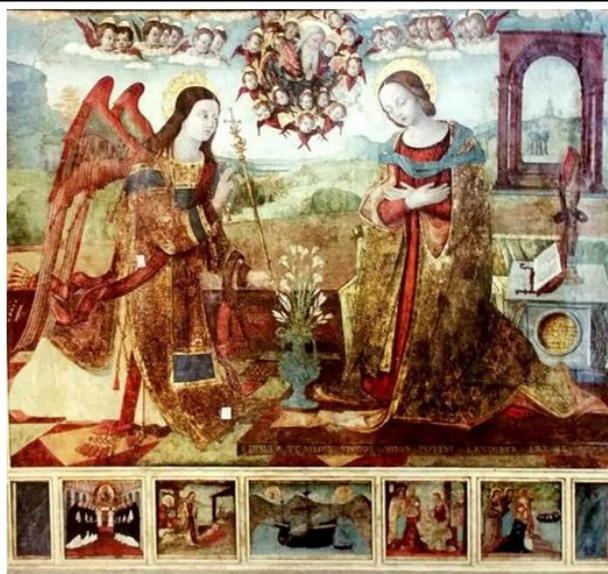
Mihajlo Hamzić i Pietro di Giovanni, triptih obitelji Lukarević, 1512. god., tempera na dasci, 190 x 230 cm, muzej dominikanskog samostana u Dubrovniku

16



Nikola Božidarević, Bogorodica sa svecima (Buničev triptih), triptih, oko 1500. god., tempera i pozlata na platnu, sva polja 170 x 78 cm, muzej Dominikanskog samostana u Dubrovniku

17



Nikola Božidarević, Navještenje, 1513. god., tempera na platnu, 217 x 239 cm, muzej dominikanskog samostana u Dubrovniku

18



Nikola Božidarević,
*Navještenje, središnje
polje*, 1513., muzej
dominikanskog
samostana u Dubrovniku

19



Pinturicchio (Bernardino di Betto),
Vizitacija, kraj XV.st., freska,
Appartamento Borgia, hodnik
svetaca, Vatikanska palača

20



Nikola Božidarević, *Navještenje*, 1513., predela, **Votivni prikaz jedrenjaka** naručitelja Kolendića u Lopadskom zaljevu,
muzej Dominikanskog samostana, Dubrovnik

21



„ANNO DN M DXII AD XVI MARCII MARCO D BIAGIO COLLENDICH PATRON DE NAVE FECCE FARE QUESTO ALTARE ALLO HONORE DE LA ANUNCIATA”

U prijevodu: „Godina Gospodnja 1512., 16. ožujka, Marko Vlahov Kolendić je dao izraditi ovaj oltar u čast Gospe od Navještenja.”

Natpis na talijanskom koji svjedoči o naručitelju i datumu nastanka

22



NICOLO RAGVSEO PINSE

U prijevodu: „Slikaše Nikola Dubrovčanin”

Potpis umjetnika na *Navještenju*, 1513., zbirka umjetnina Dominikanskog samostana, Dubrovnik

23



Nikola Božidarević.
Sveta konverzacija
(*pala Đorđić*), 1513.
god., tempera i pozlata
na dasci, 204 x 200 cm,
atika 92,5 x 222 cm,
Muzej Dominikanskog
samostana u
Dubrovniku

24



Nikola Božidarević, *sv. Julijan i sv. Jakov*, detalj oltarne pale *Sveta konverzacija*, 1513., Muzej Dominikanskog samostana u Dubrovniku

25



Nikola Božidarević, *Bogorodica s Djetetom i svecima*, triptih, 1517. god., tempera i pozlata na dasci, 320 x 235 cm, Dubrovnik, crkva sv. Marije na Dančama

26



Nikola Božidarević, *Bogorodica s Djetetom i svecima*, središnja polja triptiha, 1517. god., tempera i pozlata na dasci, 320 x 235 cm, Dubrovnik, crkva sv. Marije na Dančama

27



Natpis na podnožju „NICOLAVS RHAGUSINVS PINGEBAT“ – slikaše Nikola Dubrovčanin te točna datacija: „MCCCXVII MENSIS FEBRVARII“ – veljača 1517. godine.



Nikola Božidarević, *Bogorodica s djetetom i malim Ivanom Krstiteljem*, središnje polje triptiha *Bogorodica s Djetetom i svecima*, 1517., crkva sv. Marije na Dančama, Dubrovnik

28



Nikola Božidarević, *sv. Martin i prosjak*, detalj triptiha *Bogorodica sa svecima*, 1517., crkva sv. Marije na Dančama, Dubrovnik



Vittore Carpaccio, *sv. Martin i prosjak*, detalj poliptiha za katedralu u Zadru, oko 1496. god., ulje na dasci, SICU u Zadru

29



Nikola Božidarević, *sv. Juraj ubija zmaja*, detalj triptiha *Bogorodica sa svecima* (središnje polje na predeli), 1517., crkva sv. Marije na Dančama, Dubrovnik



Vittore Carpaccio, *sv. Juraj ubija zmaja*, 1502., tempera na platnu, 141 x 360 cm, San Giorgio degli Schiavoni, Venecija



Mauzolej cara
Hadrijana
(Andeoska tvrđava)

Nikola Božidarević, *krunidba sv. Grgura*, detalj triptiha *Bogorodica sa svecima* (desno polje na predeli), 1517., crkva sv. Marije na Dančama, Dubrovnik

31

Izvor reprodukcija u prezentaciji:

- Slide 2: Skenirano iz: *Zlatno doba Dubrovnika XV i XVI. stoljeće*, katalog izložbe, (ur.) Vladimir Marković, Margarita Šimat, Ivana Čukman Nikolić, Zagreb: MTM, 1987., str. 180.
- Slide 3: Skenirano iz: *Zlatno doba Dubrovnika XV i XVI. stoljeće*, katalog izložbe, (ur.) Vladimir Marković, Margarita Šimat, Ivana Čukman Nikolić, Zagreb: MTM, 1987., str. 180.
- Slide 4: Fotografirala Sara Marković, 8. lipnja 2016.
- Slide 5: Fotografirala Sara Marković, 8. lipnja 2016.
- Slide 6: Skenirano iz: Milan Pelc, *Renesansa*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2007., str. 461.
- Slide 7: Skenirano iz: *Zlatno doba Dubrovnika XV i XVI. stoljeće*, katalog izložbe, (ur.) Vladimir Marković, Margarita Šimat, Ivana Čukman Nikolić, Zagreb: MTM, 1987., str. 183.
- Slide 8: Skenirano iz: Milan Pelc, *Renesansa*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2007., str. 461.
- Slide 9: Skenirano iz: Milan Pelc, *Renesansa*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2007., str. 461.
- Slide 10: Skenirano iz: Milan Pelc, *Renesansa*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2007., str. 465.
- Slide 11: Skenirano iz: *Zlatno doba Dubrovnika XV i XVI. stoljeće*, katalog izložbe, (ur.) Vladimir Marković, Margarita Šimat, Ivana Čukman Nikolić, Zagreb: MTM, 1987., str. 187.
- Slide 12: Preuzeto s mrežne stranice: http://www.enciklopedija.hr/Ilustracije/HE4_C012.jpg
- Slide 13: Preuzeto s mrežne stranice: http://www.wga.hu/support/viewer_m/z.html
- Slide 14: Preuzeto s mrežne stranice: http://www.enciklopedija.hr/Ilustracije/HE4_C012.jpg
- Slide 15: Skenirano iz: Milan Pelc, *Renesansa*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2007., str. 467.
- Slide 16: Skenirano iz: Milan Pelc, *Renesansa*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2007., str. 469.
- Slide 17: Skenirano iz: *Zlatno doba Dubrovnika XV i XVI. stoljeće*, katalog izložbe, (ur.) Vladimir Marković, Margarita Šimat, Ivana Čukman Nikolić, Zagreb: MTM, 1987., str. 194.
- Slide 18: Preuzeto s mrežne stranice: http://www.croatia.eu/images/06-05/MD_0093.jpg

32

- Slide 19: Preuzeto s mrežne stranice: http://www.artchive.com/web_gallery/reproductions/100001-100500/100061/size1.jpg
- Slide 20: Fotografirala Sara Marković, 8. lipnja 2016.
- Slide 21: Fotografirala Sara Marković, 8. lipnja 2016.
- Slide 22: Fotografirala Sara Marković, 8. lipnja 2016.
- Slide 23: Skenirano iz: Milan Pelc, *Renesansa*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2007., str. 473.
- Slide 24: Fotografirala Sara Marković, 8. lipnja 2016.
- Slide 25: Skenirano iz: Milan Pelc, *Renesansa*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2007., str. 474.
- Slide 26: Skenirano iz: Milan Pelc, *Renesansa*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2007., str. 474.
- Slide 27: Fotografirala Sara Marković, 8. lipnja 2016.
- Slide 28: Preuzeto s mrežne stranice: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/e/eb/Vittore_carpaccio%2C_san_martino_e_il_povero%2C_dal_polittico_di_Zara%2C_1480-1490_ca.jpg/374px-Vittore_carpaccio%2C_san_martino_e_il_povero%2C_dal_polittico_di_Zara%2C_1480-1490_ca.jpg, skenirano iz: Milan Pelc, *Renesansa*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2007., str. 474.
- Slide 29: Fotografirala Sara Marković, 8. lipnja 2016., preuzeto s mrežne stranice: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/1c/Vittore_carpaccio_san_giorgio_e_il_drago_01.jpg
- Slide 30: Fotografirala Sara Marković, 8. lipnja 2016.

9. Popis i izvori slikovnog materijala u radnoj knjižici i materijalima za terensku nastavu

Sl. 1. *Grb Dubrovačke republike* (mrežna stranica: http://www.dumus.hr/files/g/3-2/530x350-7/DSC_1293.jpg)

Sl. 2. *Slijepa karta Hrvatske*, (mrežna stranica: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/7/76/Croatia_location_map.svg/2000px-Croatia_location_map.svg.png)

Sl. 3. *Skica Stonskog fortifikacijskog sustava* (iz: Andrej Žmegač, *Stonski fortifikacijski sistem – nekoliko pitanja u: Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 39, Konzervatorski odjel Ministarstva kulture Republike Hrvatske u Splitu, Split, 2001., str. 193.)

Sl. 4. *Kula Bokar*, Dubrovnik (mrežna stranica: https://c2.staticflickr.com/4/3033/2685810187_d94925b0b2_b.jpg)

Sl. 5. *Kula Minčeta*, Dubrovnik (mrežna stranica: http://dome.mit.edu/bitstream/handle/1721.3/65412/159614_cp.jpg?sequence=1)

Sl. 6. *Kula Lovrijenac*, Dubrovnik (mrežna stranica: http://www.dubrovnik-online.net/gallery/var/albums/Dubrovnik/Dubrovnik-City-Walls-tour/lovrijenac_fort.jpg?m=1268248953)

Sl. 7. *Tlocrt starog grada Dubrovnika* (mrežna stranica: <http://www.adriaforum.com/kroatien/ftp/users/Stadtplan/Plan%20Dubrovnik%20Old%20To%20wn.JPG>)

Sl. 8. *Skica pročelja Kneževog dvora* (iz: *Zlatno doba Dubrovnika XV. i XVI. stoljeće*, katalog izložbe (Zagreb, Muzejski prostor, Jezuitski trg 4, travanj, svibanj, lipanj 1987; Dubrovnik, Dubrovački muzej, Knežev dvor, srpanj, kolovoz, rujan 1987), (ur.)Vladimir Marković, Margarita Šimat, Ivana Čukman Nikolić, Zagreb: MTM, 1987., str. 49.)

Sl. 9. *Skica pročelja palače Divona* (mrežna stranica: http://onetoone.hr/wp-content/uploads/2016/06/SPONZA_BOJA_w2_FL.jpg)

Sl. 10. *Skica pročelja palače Ranjina* (iz *Zlatno doba Dubrovnika XV. i XVI. stoljeće*, katalog izložbe (Zagreb, Muzejski prostor, Jezuitski trg 4, travanj, svibanj, lipanj 1987; Dubrovnik, Dubrovački muzej, Knežev dvor, srpanj, kolovoz, rujan 1987), (ur.)Vladimir Marković, Margarita Šimat, Ivana Čukman Nikolić, Zagreb: MTM, 1987., str. 80)

Sl. 11. Mauro Codussi, *Crkva San Michele in Isola*, 1469., Venecija (mrežna stranica: <http://static.panoramio.com/photos/large/8145503.jpg>)

- Sl. 12. Juraj Dalmatinac, *Katedrala sv. Jakova*, 1536. (dovršena), Šibenik (mrežna stranica: http://www.library.yale.edu/slavic/croatia/arts/Sibenska_58_m.jpg)
- Sl. 13. Petar Andrijić, *Crkva sv. Spasa*, 1528. (dovršena), Dubrovnik (mrežna stranica: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/hr/3/33/Petar_Andriji%C4%87-Crkva_sv._Spasa,_Dubrovnik.jpg)
- Sl. 14. *Skica kompozitnog kapitela* (mrežna stranica: <http://www.enciklopedija.hr/Ilustracije/LE2068.jpg>)
- Sl. 15. *Rozeta na pročelju kapelice Crijević – Pucić*, kraj XVI. st., Dubrovnik, fotografirala Sara Marković, lipanj 2016.
- Sl. 16. *Školjkasta konha škropionice na pročelju crkve sv. Marije na Dančama*, 1457. , Dubrovnik, fotografirala Sara Marković, lipanj 2016.
- Sl. 17. *Kvadrilob trifore trijema klaustara dominikanskog samostana u Dubrovniku*, XVI. st., Dubrovnik, fotografirala Sara Marković, lipanj 2016.
- Sl. 18. Petar Martinov iz Milana, *Figuralna konzola u pročelnom trijemu Kneževa dvora 'Dječaci u igri sa psom'*, sred. XV. st., Dubrovnik, fotografirala Sara Marković, lipanj 2016.
- Sl. 19. Lokalni umjetnik, *Reljef portala Kneževog dvora 'Mars i Venera'*, XV. st., Dubrovnik, ustupio Kulturno-povijesni muzej u Dubrovniku
- Sl. 20. Krug Petra Martinova iz Milana, *Konzola na ulazu u sudačku ložu u atriju Kneževa dvora 'Alegorija Pravde'*, sred. XV. st., Dubrovnik, ustupio Kulturno-povijesni muzej u Dubrovniku
- Sl. 21. Petar Martinov iz Milana, *Kapitel pročelnog trijema Kneževog dvora 'Salomonov sud'*, 1435., Dubrovnik, fotografirala Sara Marković, lipanj 2016.
- Sl. 22. Nepoznati kipar, *Imago Pietatis*, oko 1425., kamen, 65 x 83 cm, Muzej dominikanskog samostana u Dubrovniku (zatečen u crkvi sv. Vinka, Župa Dubrovačka), fotografirala Sara Marković, lipanj 2016.
- Sl. 23. Lovro Dobričević i Matko Junčić, *Krštenje Kristovo*, poliptih, 1448. god., Dubrovnik, Zbirka umjetnina Dominikanskog samostana, fotografirala Sara Marković, lipanj 2016.
- Sl. 24. Plan grada Dubrovnika (mrežna stranica: <http://www.abiertoporvacaciones.com/balcanes/maps/dubrovnik01.jpg>)
- Sl. 25. *Skica pročelja palače Gundulić* (iz: *Zlatno doba Dubrovnika XV. i XVI. stoljeće*, katalog izložbe (Zagreb, Muzejski prostor, Jezuitski trg 4, travanj, svibanj, lipanj 1987; Dubrovnik, Dubrovački muzej, Knežev dvor, srpanj, kolovoz, rujan 1987), (ur.)Vladimir Marković, Margarita Šimat, Ivana Čukman Nikolić, Zagreb: MTM, 1987., str. 309)

- Sl. 26. Radionica Andrijić, *Ugaoni kapitel trijema palače Divona*, oko 1520. , fotografirala Sara Marković, lipanj 2016.
- Sl. 27. Svod traveja u trijemu palače Divona, XVI. st., fotografirala Sara Marković, lipanj 2016.
- Sl. 28. Polukapitel portala palače Divona, XVI. st., fotografirala Sara Marković, lipanj 2016.
- Sl. 29. Arkada prvog kata u atriju palače Divona, XVI. st., fotografirala Sara Marković, lipanj 2016.
- Sl. 30. Atrij palače Divona, fotografirala Sara Marković, lipanj 2016.
- Sl. 31. Nikola Božidarević, središnje polje *Navještenja*, 1513., Muzej dominikanskog samostana u Dubrovniku (mrežna stranica: http://www.croatia.eu/images/06-05/MD_0093.jpg)
- Sl. 32. Tlocrt ljetnikovca Gučetić u Obuljenom (mrežna stranica: <http://cdn.dubrovniknet.hr/data/1335452031m202.jpg>)
- Sl. 33. Tlocrt Sorkočevićevog ljetnikovca na Lapadu (iz: *Zlatno doba Dubrovnika XV. i XVI. stoljeće*, katalog izložbe (Zagreb, Muzejski prostor, Jezuitski trg 4, travanj, svibanj, lipanj 1987; Dubrovnik, Dubrovački muzej, Knežev dvor, srpanj, kolovoz, rujan 1987), (ur.)Vladimir Marković, Margarita Šimat, Ivana Čukman Nikolić, Zagreb: MTM, 1987., str. 314.)

10. Popis literature

1. Zrinka Jurić Avmedovski, Blanka Petrinec Fulir, Natalija Stipetić Ćus, Elen Zubek, *Likovna umjetnost 3: udžbenik iz likovne umjetnosti za 3. razred srednjih škola s četverogodišnjim programom*, Zagreb, Alfa, 2014., [2010.], str. 73 – 77.
2. Ivo Babić, *Mitološke i astronomsko – astrološke teme na Kneževom dvoru u Dubrovniku*, u: *Adrias*, 17, Zagreb: HAZU, 2011., str. 151 – 177.
3. *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2000. [prvo izdanje 1979.]
4. Beat Čolak, *Graditeljsko-klesarske radionice Andrijića i Petrovića krajem XV. i početkom XVI. stoljeća na dubrovačkom području*, diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2014.
5. Jadranka Damjanov, *Likovna umjetnost 2: udžbenik likovne umjetnosti za gimnazije, strukovne i umjetničke škole*, Zagreb: Školska knjiga, 2008., 202-207.
6. Cvito Fisković, *Kultura dubrovačkog ladanja: Sorkočevićev ljetnikovac na Lapadu*, Split: Historijski Institut Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, 1966., str. 5 – 73.
7. Cvito Fisković, *Pojava renesanse u Dubrovniku u djelu Petra Martinova iz Milana*, u: *Likovna kultura Dubrovnika 15. i 16. stoljeća*, znanstveni skup uz izložbu *Zlatno doba Dubrovnika*, (ur.) Igor Fisković, Zagreb: Muzejsko galerijski centar, 1991., str. 89 – 144.
8. Igor Fisković, *Stare kuće pomoraca u Orebićima* u *Peristil* 56/2013., Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti, 2013., str. 189 – 206.
9. Damir Grubiša, *Forms of Government in the Renaissance: Uniqueness of the Dubrovnik Model*, u: *Politička misao*, vol. 47., br. 5., Zagreb: Fakultet političkih znanosti, 2011., str. 161 – 178.
10. Nada Grujić, *Klasični rječnik renesansne stambene arhitekture Dubrovnika* u *Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti*, Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, Prosinac 1993., str. 121 – 142.
11. Nada Grujić, *Onofrio di Giordano della Cava i Knežev Dvor u Dubrovniku* u: Predrag Marković, Jasenka Gudelj (ur.), *Renesansa i renesanse u umjetnosti Hrvatske*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2008., str. 9 – 50.
12. Nada Grujić, *Kuća u gradu*, Dubrovnik: Matica Hrvatska – Ogranak Dubrovnik, 2013.

13. Nada Grujić, *Vrijeme ladanja*, Dubrovnik: Matica Hrvatska Dubrovnik, 2003.
14. Frederick Hartt, *History of Italian Renaissance Art: painting, sculpture, architecture*, New York: Harry N. Abrams, Inc., 1994.
15. Radovan Ivančević, *Stilovi, razdoblja, život: udžbenik za III. razred gimnazije. Sv. 2, Od romanike do secesije*, Zagreb: Profil, 2009. [prvo izdanje 2000.], str. 157 – 162.
16. Antun Karaman, *Likovna umjetnost 2: opća povijest umjetnosti od prapovijesti do suvremenosti: udžbenik za 2. razred gimnazije s dvogodišnjim programom likovne umjetnosti*, Zagreb: Školska knjiga, 2008., str. 145 – 165.
17. Mira Kolar-Dimitrijević, *Povijest novca u Hrvatskoj od 1527. do 1941. godine*, Hrvatska Narodna Banka: Zagreb, 2013.
18. *Zlatno doba Dubrovnika XV. i XVI. stoljeće*, katalog izložbe (Zagreb, Muzejski prostor, Jezuitski trg 4, travanj, svibanj, lipanj 1987; Dubrovnik, Dubrovački muzej, Knežev dvor, srpanj, kolovoz, rujan 1987), (ur.) Vladimir Marković, Margarita Šimat, Ivana Čukman Nikolić, Zagreb: MTM, 1987.
19. Antun Ničetić, *Pronicanje u prošlost: Neke nove spoznaje o valobranu Kaše i Porporeli u: Naše more 53 (3-4/2006.)*, Dubrovnik: Sveučilište u Dubrovniku, str. 148 – 155.
20. Mladen Obad Šćitaroci i Maja Anastazija Kovačević, *Arboretum Trsteno – perivoj renesansnog ljetnikovca*, u: *Art Bulletin* 64, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2014., str. 101 – 131.
21. *Crkva i samostan sv. Marije na Dančama*, (ur.) Luko Paljetak i s. Katica Dabo, Dubrovnik: Družba sestara franjevki od Bezgrješnog začeca iz Dubrovnika; Matica Hrvatska – ogranak Dubrovnik, 2010.
22. Milan Pelc, *Renesansa*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2007.
23. Iris Rupnik, *Umbrijski elementi u djelima Nikole Božidarevića*, u: *Likovna kultura Dubrovnika 15. i 16. stoljeća*, zbornik radova sa Simpozija Likovna kultura Dubrovnika 15. i 16.st., (ur.) Igor Fisković, Zagreb: Znanstvena izdanja MGC, 1991., 192 – 193.
24. Ilica Žile, *Između Ovoga i Onoga mora: obnova stonskih zidina 2003 – 2009*, u: *Kvartal: kronika povijesti umjetnosti u Hrvatskoj*, VI, Institut povijest umjetnosti, 2009., str. 94 – 96.
25. Ilica Žile, *Srednjovjekovna kanalizacija grada Dubrovnika*, u: *Starohrvatska prosvjeta* 34, Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 2007., str. 437 – 449.
26. Andrej Žmegač, *Stonski fortifikacijski sistem – nekoliko pitanja* u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 39, Split: Konzervatorski odjel Ministarstva kulture Republike Hrvatske u Splitu, 2001., 185 – 205.

Mrežne stranice:

27. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, *Nastavni plan gimnazija*, Mrežna stranica: [http:// public.mzos.hr/fgs.axd?id=18553](http://public.mzos.hr/fgs.axd?id=18553) (pregledano 3. svibnja 2016.)
28. *Nastavni plan i program za Likovnu umjetnost* u: Glasnik Ministarstva kulture i prosvjete, broj 1, Školske novine, Zagreb, 1994., str. 90-97., http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/obvezni/likovni.pdf, (pregledano 17. kolovoza 2015.)
29. *Ispitni katalog za državnu maturu u školskoj godini 2014./2015. Likovna umjetnost*, Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, http://dokumenti.ncvvo.hr/Ispitni_katalozi_14-15/Hrvatski/IK-liu.pdf, (pregledano 17. kolovoza 2015.)
30. *Katalog obaveznih udžbenika i pripadajućih dopunskih nastavnih sredstava za gimnazije 2016./2017.*, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, <http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=13199&sec=3625> (pregledano 3. svibnja 2016.)
31. Zrinka Pešorda Vardić, *Bratovštine*, Leksikon Marina Držića, <http://leksikon.muzej-marindrzc.eu/bratovstine/>, (pregledano 22. lipnja 2017.)
32. Stjepan Ćosić i Nenad Vekarić, *Dubrovačka Republika*, Leksikon Marina Držića, <http://leksikon.muzej-marindrzc.eu/dubrovacka-republika/>, (pregledano 22. lipnja 2017.)
33. *Paskoje Mihov Miličević*, Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=40868>, (pregledano 22. ožujka 2016.)
34. *Dubrovnik*, Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=16446>, (pregledano 23. ožujka 2016.)
35. *Tvrđava Lovrijenac*, Društvo prijatelja dubrovačkih starina, <http://citywallsdubrovnik.hr/bastina/tvrđava-lovrijenac-2/>, (pregledano 10. kolovoza 2016.)
36. Tonko Marunčić, *Knežev dvor*, Leksikon Marina Držića, <http://leksikon.muzej-marindrzc.eu/knezev-dvor/>, (pregledano 22. lipnja 2017.)
37. *Povijest muzeja*, Kulturno-povijesni muzej u Dubrovniku, <http://www.dumus.hr/hr/kulturno-povijesni-muzej/o-muzeju/>, (pregledano 31. ožujka 2016.)

38. *Sponza*, Državni arhiv u Dubrovniku, <http://www.dad.hr/sponza.php>, (pregledano 10. kolovoza 2016.)
39. *Mauro Codussi*, Web Gallery of Art, http://www.wga.hu/html_m/c/codussi/isola.html, (pregledano 22. lipnja 2017.)
40. *Erotes*, <http://www.theoi.com/Ouranios/Erotes.html>, (pregledano 5. kolovoza 2016.)
41. Vesna Delić Gozze, *Vijećnica*, Leksikon Marina Držića, <http://leksikon.muzej-marindrzc.eu/vijecnica/>, (pregledano 22. lipnja 2017.)
42. *The Caucasian Chalk Circle*, Encyclopedia Britannica, <https://www.britannica.com/topic/The-Caucasian-Chalk-Circle>, (pregledano 22. lipnja 2017.)
43. Dražen Krajcar, *Dubrovačka ljekarna Male braće – najstarija aktivna ljekarna u Europi – 1357.*, Portal Povijest, <http://povijest.hr/nadanasnjidan/dubrovacka-ljekarna-male-brace-najstarija-aktivna-ljekarna-u-europi-1357/>, (pregledano 2. travnja 2017.)
44. Višnja Flego, *Nikola Lazanić*, Hrvatski biografski leksikon Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11520>, (pregledano 22. lipnja 2017.)
45. Igor Fisković, *Ston*, Leksikon Marina Držića, <http://leksikon.muzej-marindrzc.eu/ston/>, (pregledano 17. lipnja 2016.)
46. *Povijest*, Solana u Stonu, <http://www.solanaston.hr/hr/povijest>, (pregledano 19. lipnja 2016.)
47. Ljerka Schiffer-Premac, *Nikola Vitov Gučetić*, Hrvatski bibliografski leksikon Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=34>, (pregledano 9. rujna 2016.)

11. Sažetak/Summary

Renesansna umjetnost u Dubrovniku: Projektna nastava iz srednjoškolskog predmeta *Likovna umjetnost*

U diplomskom radu predstavlja se prijedlog projektne nastave iz srednjoškolskog predmeta *Likovna umjetnost* koji se bavi renesansnom povijesno-umjetničkom baštinom u Dubrovniku. U radu su iznesene tri faze projektne nastave: učionička nastava i samostalni rad učenika, terenska nastava te prezentacija i evaluacija projekta.

Prvu fazu sačinjava samostalno istraživanje učenika, kontinuirani individualni i grupni zadaci te obrađivanje sljedećih cjelina putem učioničke nastave: *Povijesne okolnosti i geografski smještaj, Dubrovnik kao utvrđeni grad, Knežev dvor i Divona, Gradske palače i ljetnikovci, Sakralna arhitektura u Dubrovniku, Renesansno kiparstvo u Dubrovniku te Renesansno slikarstvo u Dubrovniku*. Prva faza služi kako bi temeljito pripremila učenike za drugu fazu projekta, odnosno izlazak na teren. Kroz vježbe, zadatke, seminare, izlaganja i predavanja učenici se pripremaju primijeniti naučeno znanje na učioničkoj nastavi u neposrednom okruženju povijesno-umjetničke baštine na lokalitetima u gradu Dubrovniku i okolici.

Učenici će na terenu provesti tri dana te se kretati na pet područja na kojima se nalaze projektom razmatrane znamenitosti: unutar zidina grada Dubrovnika, u Malom Stonu i Stonu, na Lapadu, Rijeci dubrovačkoj te u Trstenom. Prvi dan terenske nastave predviđen je za kratki posjet Malom Stonu i Stonu te se nastavlja u Dubrovniku, dok je sljedeći dan posvećen daljnjem istraživanju grada. Zadnji dan terenske posvećen je ljetnikovcima na području Rijeke Dubrovačke i Lapada, a na povratku se svraća u Trsteno kako bi se posjetio arboretum.

Nakon terenske nastave održat će se panel na kojemu će učenici predstaviti svoja iskustva projektne nastave ostalim učenicima u školi. Panel će također pratiti izložba skica i fotografija koje su učenici napravili tijekom terenske nastave.

Kroz projektnu nastavu učenicima se nudi dinamičan i interaktivan način upoznavanja opširne i slojevite teme renesansne kulturne baštine Dubrovnika kroz sve segmente umjetnosti te im se upotpunjuje znanje iz teme koja je slabo zastupljena u redovitom kurikulumu.

Ključne riječi: *projektna nastava, Likovna umjetnost, Dubrovnik, renesansa, arhitektura, kiparstvo, slikarstvo*

Renaissance Art in Dubrovnik: project course for the high school subject *Visual Arts*

This thesis presents a suggestion for a high school students' project course in *Visual arts* (art history) pertaining to the topic the historical and artistic heritage of the Renaissance period in Dubrovnik. The thesis elaborates three phases: classroom study and independent students' work, a field trip and the presentation and evaluation of the project.

The first phase is comprised of autonomous student research, continual individual and group tasks and classroom study of the following subjects: *Historical background and geographical position, Dubrovnik as a fortified city, The Ducal palace and Divona, Residential city palaces and summerhouses (villas), Sacral architecture in Dubrovnik, Renaissance sculpture in Dubrovnik and Renaissance painting in Dubrovnik*. The aim of the first phase is to thoroughly prepare students for the second phase, i.e. their field study. Through exercises, tasks, seminars, presentations and lectures students will get ready to apply their classroom knowledge to the immediate environment of the historical and artistic heritage on sites in Dubrovnik and the Dubrovnik area.

Students will spend a total of three days in the field, visiting five areas on which the cultural sites of the project are located: within the city walls of Dubrovnik, in Mali Ston and Ston, in Lapad, in Rijeka dubrovačka and Trsteno. The first day of their trip is reserved for a short visit to Mali Ston and Ston and is concluded in Dubrovnik, while the second day is devoted to further exploration of Dubrovnik. A visit to the summerhouses in Rijeka dubrovačka and Lapad is scheduled for the last day which will be concluded in Trsteno with a visit to the arboretum.

A panel will be held after the field trip which will be an opportunity for the students to share their experiences of the project with other students in the school. The panel will be accompanied by an exhibition of sketches and photographs that the students took while on their field trip.

The project offers students a dynamic and interactive way of getting to know the extensive and diverse cultural heritage of the Renaissance period in Dubrovnik through all spheres of visual arts and further deepens their knowledge about a subject that is poorly represented in their regular school curriculum.

Key words: *high school project, visual arts, Dubrovnik, Renaissance architecture, sculpture, painting*